JAN Z MICHALOVIC.

—▬—

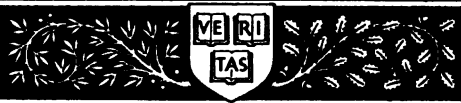
NĚMECKÁ BÁSEŇ TŘINÁCTÉHO VĚKU.

VYDAL, ÚVODEM A POZNÁMKAMI OPATŘIL

DR. ARNOŠT KRAUS,
SOUKR. DOC. NA C. K. UNIVERSITĚ ČESKÉ.

V PRAZE.
TISKEM A NÁKLADEM L. MASARYKA V HUSTOPEČI.
1888.

VE
RI
TAS

JAN z MICHALOVIC.

(6 4

NĚMECKÁ BÁSEŇ TŘINÁCTÉHO VĚKU.

VYDAL, ÚVODEM A POZNÁMKAMI OPATŘIL

DR. ARNOŠT KRAUS,

SOUKR. DOC. NA C. K. UNIVERSITĚ ČESKÉ.

V PRAZE.

TISKEM A NÁKLADEM L. MASARYKA V HUSTOPEČI.

1888.

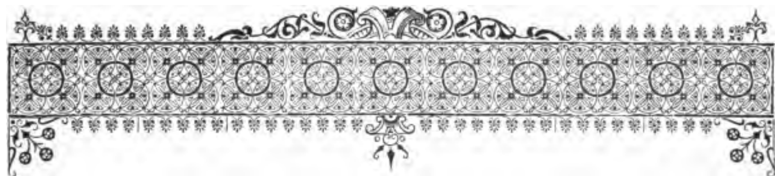
PAMÁTCE

MÝCH RODIČŮ,

JOSEFA A BARBORY KRAUSOVÝCH.

ÚVOD.

I.

Krátká báseň o rytířské výpravě Jana z Michalovic do Paříže jest u nás málo známa, jelikož mimo jediný rukopis jest zachována jen otiskem v časopise von der Hagenově „Germania, Jahrbuch der berlinischen Gesellschaft für deutsche Sprache und Alterthumskunde“, II. (1837) na str. 92—98 [1]), který jen v málo exemplářích se zachoval na časy naše. Nový otisk básně, cenné o sobě a zajímavé pro historii českou, jest tedy žádoucno učiniti. [2])

Základem tohoto vydání jest otisk první, který na moji žádost správa universitní knihovny heidelberské dala p. drem Waagem srovnati s rukopisem básně.

Rukopis (Pal. germ. 341.) v universitní knihovně heidelberské jest na pergameně a pochází ze 14. století. Jest to sbirka povidek, čitající nyní 374 listů 22·3 cm. širokých, 30·6 vysokých; psáno je ve dvou sloupcích po 40 řádcích na linkách a mezi linkami postranními. Začátečná písmena prvního, třetího verše atd. jsou posunuta ke straně. Naše báseň stojí na listech 373 a 374, tedy na konci rukopisu, jemuž poslední list poslední složky schází. [3])

---

[1]) V „Mittheilungen vom Freiberger Alterthumsverein“ seš. 20 (1883) na str. 82 sliboval Knauth nový otisk; nevím však, zdali vyšel. To by ostatně na věci nic neměnilo, jelikož vychází onen časopis jen pro velmi úzký kruh čtenářů.

[2]) Překlad Wolkanův v „Mittheilungen des nordböhmischen Excursionsclubs“ VI, 18, neučinil báseň asi mnohem známější, než byla.

[3]) Bartsch, Die altdeutschen Handschriften der Universitäts-bibliothek Heidelberg, 1887, číslo 169.

Poněvadž předcházející povídka (Schretel und wazzerber) stojí na listech 371 a 372, její konec však na listě 370[a], je patrno, kterak listy původně ležely. Začátek básně měl by tedy státi na zadní straně listu 370, jehož je polovice ustřižena. — Ale právě tento sloupec je vyškrábán, tak že báseň je zachována jen zlomkovitě.

Ale v témže rukopise jsou stopy naší básně ještě na jiném místě; v uvedeném katalogu totiž poznamenává Bartsch: „dasselbe stück stand auch auf den blättern, deren schrift ausradiert ist"; to jsou listy 246—249, které obsahují nyní báseň o čtyřech dcerách Božích, otištěnou v Bartschově vydání básně Die Erlösung na str. IX—XX. V tomto vydání Bartsch o palimpsestu nic nepoznamenal, neboť užíval k otisknutí opisu Pfeifferova místo originálu, a mně se dosud nepodařilo dostati o tomto druhém tekstu bližší zprávy.

Do starého opisu tohoto sborníku, do rukopisu koločského [1]) měla i tato báseň býti přepsána, neboť na konci indeksu, který stojí před dílem, čteme:

CLXXXIII. Ditz ist von dem von Michelsperk,
der phlac ritterlicher werk;

ale dle str. IX. úvodu scházejí poslední dvě básně v rukopise samém.

První a dosud jediný otisk učinil v. d. Hagen na uvedeném místě pod titulem „Des böhmischen Ritters Johann von Michelsperg Ritterfahrt in Frankreich. Von Heinrich von Freiberg", a sice přesně podle rukopisu, jenže vydavatel spojil vždy dva krátké verše rukopisu v jeden dlouhý řádek a opravil poklesky písařovy, jako často psané *r* za *s*, *s* za *z*, aniž by ostatně jazyk nebo pravopis normalisoval. Tento se beztoho shoduje celkem dobře s obecnou střední hornoněmčinou, jen výjimečně ukazují některé tvary k nářečí bavorskému; jsou to dle vokalismu: *(eu* za *iu) aventevre* 45, *ev* 51, *koverteur* 102, *leute* 140, *newen* 107, *nevwe* 33, 168, 175, *tevre* 98, *tevwer* 126, *těwer* 75, 263, 277, *tever* 189, *trewen* 18, *fevre* 188, *fevwers* 154; *(ei* za *î), enbeizzen* 55, *vleizzen* 56; *(ai* za *ei) mait* 27, *rait* 168, *gesait* 28, *volsait* 314; *(au* za *û) travren* 69; (*ô* za *â*)

---

[1]) Koloczaer Codex altdeutscher Gedichte. Herausgegeben von J. Nep. Grafen Majláth und J. P. Köffinger. Pesth 1817.

begobet 300, *nohen* 157; dle konsonantismu: (*ch* za *k*) *kunich* 21, 52, 173, 197; (*p* za *b*), *paldikin* 160, 175, *plate* 85, *plechen* 91.

Vedle toho vyskýtají se však i tvary jinaké; v celé básni místo *uo* a *üe* je psáno *u*, vyjma *blvet* 30 a *grünen* 131, (v *creatûre* nadepsané *o* nemůže značiti *uo*); místo *ae* čteme *e*, tedy: *geberde* 76, *hete* 192, *lobebere* 143, *mere* 181, *queme* 59, *steten* 18, *were* 63 a j., *werliche* 31, *gewete* 191, *gezeme* 60; přehláska naznačena jen v těchto případech: *grûnen* 131, *rûste* 203, *kleinôt* 299, *ôrs* 222, 230; vedle pravidelného *ie* vyskýtá se též *i*, tedy: *branyr* 146, *idoch* 308, *lankenir* 102, *geleisiret* 210, *lichten* 108, 115, *geziret* 192, ale *hielt* 178, *hiez* 198, *liechten* 156, *lieffen* 242, *liezen* 240, *nieman* 184, *slogier* 122, *spiegel* 115, *talier* 121, *tyer* 145, *viel* 266, *vieren* 177, *zieren* 198 a j. Starší *i* místo *e* shledáváme v *is* 148, 150, *kunich* 21 a j., *manigen* 217, *tebich* 64; místo *varwen* čteme *varben* 115; *cht* místo *ht*, ale v *ovh* dvakráte *h* místo *ch* 244, a 316. To jsou zase příznaky nářečí středoněmeckých (mitteldeutsch)[1], k nimž se druží ještě z tvarosloví konjunktivy *rente* 189 a *brente* 190. Tím jeví se nám mluva písaře rukopisu nářečím smíšeným.

Tážeme-li se, jak k této smíšenině živlů bavorských a středoněmeckých se má jazyk básníkův, jsme odkázáni k těm tvarům, kterých přepisovatel měniti nemohl, k rýmům. — V básni jsou rýmy *erkrigen: gestigen* 33, *geschut: mut* 67, *werde: geberde* 75, *gekaft: ritterschaft* 207, *bruste: tyuste* 225, které ukazují zřejmě na středoněmecké tvary *gebêrde* m. *gebaerde*, *gekaft* m. *gekaphet*, *bruste* m. *brüste*, na vysouvání *h* v *geschuohet* a na slovo md. *erkrîgen*. Že je psáno creatûre (: fevre) svědčí spíše pro *creatûre : fûre* v předloze než pro mhd. *creatiure : fiure*. Tolik tvarů, mezi nimiž několik rozhodně dokazujících, při tak krátké básni postačuje úplně, abychom i ostatní, rýmem nedoložené, přepsali v nářečí středoněm., což ostatně, jak ukazuje kritický apparát, nevyžaduje značnějších změn. Celkem jsem však hleděl zachovati tekst jedinému rukopisu co možná podobný, tedy jsem *ie*, jakožto hlásku i dialektům dobře známou, ponechal v celé básni.

---

[1]) Užívám v dalším tekstu zkratek obvyklých *mhd.* pro středohornoněmčinu a *md.* pro středoněmčinu, poněvadž česká slova by bylo příliš obtížno zkracovati.

Co do vyšší kritiky, zachoval jsem konservativně tekst rukopisný; jen na málo místech dovolil jsem si lehké přestavení nebo doplnění, směřující k větší hladkosti verše. Doba básně tíhla k vyplnění kladů, ba k počítání slabik; a to mělo vliv i na takové básníky, kteří, jako právě Heinrich, zachovávali ještě tradice starší v metrice. Hlavní korrektiv pokaženého snad tekstu, druhý nějaký rukopis, jak již řečeno, nemáme, a je při nejmenším velmi pochybno, můžeme-li se přiučiti slohu básníkovu z jiného nějakého díla. Tímto výrokem octli jsme se při důležité otázce, neboť pode jménem téhož básníka zachováno nejen ještě jedno, nýbrž dvé děl, a ještě třetí, podané anonymně, bylo lze jemu bezpečně přiřknouti.

Básník se podepisuje ve verši 302: „ich Heinrich von Frîberc", a zcela podobně, ba s týmž rýmem (: werc) nazývá se básník pokračování Gotfridova Tristana[1]) ve v. 82.

,dem ich Heinrîch von Frîberc
voltihte disen Tristan'

a skladatel básně o dřevě svatého kříže[2]), vypravující pověsť, která částečně jest též česky zpracována a připojena k strahovskému rukopisu „Čtenie Nikodemova" [3]). V té ve verši 92. nazývá se:

ich kunstlôser von Frîberc
und sündhafter Heinrich.

---

[1]) Ve florentinském a Oberlinově rukopise této básně; otištěno je v Myllerově ,Sammlung deutscher Gedichte aus dem XII., XIII. und XIV. Jh.' sv. II. seš. II. dle rukopisu florentinského (1785), pak ve II. svazku v. d. Hagenova vydání Gotfrida dle téhož rukopisu (1823) a nejnověji p. t. ,Heinrichs von Freiberg Tristan. Herausg. von Reinhold Bechstein'. Leipzig 1877 (t. p. ,Deutsche Dichter des Mittelalters. Mit Wort- und Sacherklärungen hrsg. von Karl Bartsch. V. Band) na základě obou rukopisů. Kritický apparát vyšel jako ,Anmerkungen zu Heinrichs von Freiberg Tristan' v Bartschově ,Germanii', XXXII (N. R. XX) str. 1—48.

[2]) Otištěné z rukop. vídenské dvorní knihovny č. 2885 str. 196b—205b diplomaticky věrně ve Pfeifferově ,Altdeutsches Übungsbuch zum Gebrauche an Hochschulen. Wien 1866' str. 126—135, pak špatně vydané v programu c. k. státního gymnasia v Celji na r. 1881 od A. Fietze (srv. Anzeiger für deutsches Alterthum 1882, str. 302 a nn.).

[3]) Čtenie Nikodemovo, co se dálo při umučení Páně. *Pověsť krásná o dřevu kříže svatého.* Knížky, kterak Tiberius poslal po Ježíše Voluziana. Vydáno prací Vaceslava Hanky. V Praze 1861 (str. 83).

Přes tuto shodu mohla přece vzniknouti pochybnost, zdali všechny tři básně jsou od téhož básníka; byl to Wilhelm Grimm, který ji ve svém pojednání ‚Zur Geschichte des Reimes‘ vyslovil s ohledem na různosť v užívání t. ř. tklivých rýmů *lich* a *lîche* a naznačil, že má jiné ještě důvody pokládati skladatele rytířské výpravy za jiného, než jest básník Tristana. Další historii názorů o této otázce vyličil jsem v úvodě ke svému článku ‚Über Heinrich von Freiberg‘ [1]), kdež jsem, zkoumaje Grimmovo tvrzení, dokazoval, že báseň o kříži (K) bezpečně náleží básníku Tristana (T), že však výprava Jana z Michalovic (M) má skladatele jiného, ač soujmenného. Tento výsledek byl přijat Bartschem do 6. vydání Kobersteinovy historie literatury německé str. 183[92]. Později Wiggers dokázal ve své dissertaci [2]), že Heinrich opravdu, jak Bechstein tvrdil [3]) a já pravděpodobným býti ukázal [4]), jest skladatelem básně ‚Schretel und wazzerber‘, známé to pěkné kratší povídky [5]).

V uvedeném článku srovnal jsem nejprvé rýmy, při kterých se ukázalo, že T se shoduje s K v rýmech tklivých, v užívání rýmu středního, rýmu dvojitého a rozšířeného, pro které v M obyčejně nebylo žádného příkladu. Co do mluvy nelišily se K a T ničím, kdežto v M neshodoval se s nimi rým *prîs : vlîz*, tvar *geschrigen* místo *geschrît* a *tjuste* místo *tjost*, a nedostatek zdrobnělých slov s koncovkou *-el*, která jsou tak oblíbena v T a K. — Také měly T a K poměrně mnohem více společných rýmů nežli T a M. K a T shodují se též úplně v užívání slůvek a vět, mezery vyplňujících, zvláště v četných odvoláních na pramen. Obě užívají se zálibou příčestí přítomného, zase úplně proti M.

Při pročítání vlastního článku nyní po letech zdá se mi, že jsem si příliš málo všimnul krátkosti básně, která naproti dů-

---

1) Germania XXX (N. R. XVIII) str. 1—18.

2) Heinrich von Freiberg als Verfasser der Schwankes vom Schrätel und vom Wasserbären, Inauguraldissertation etc. von Julius M. Wiggers. Rostock, 1887.

3) Tristan, str. XIX.

4) Germania XXX. str. 16.

5) Otištěné v ‚Zeitschrift für deutsches Alterthum‘ VI, 174, ve Wackernagelově „Altdeutsches Lesebuch“, ve v. d. Hagenových ‚Gesammtabenteuer‘ a j.

kazu pouze negativnímu měla napomínati k opatrnosti; dále bych teď spíše než tehdá připustil, že rozdíl ve tklivých rýmech na *-lich* může býti nahodilý, protože všechny tři básně znají příslovečné tvary v *-lich, -lîche* a *-lîchen* končící; a last not least, že je potřeba míti zřetel k rozdílu mezi překlady (K a T) a volným vypravováním nedávné události. Chci tedy báseň ještě jednou stručně srovnati s básněmi Heinrichovými a sice na základě Wiggersovy dissertace.

Wiggers uvažuje při srovnávání Schretla (S) s T předně o verši, při čemž poznává, že v žádné z básní nelze určitě rozhodnouti, zdali básník někdy nepočítal slabiky; podobně i v M nelze s jistotou čísti všechny verše podle přísných pravidel starší metriky, a rovněž máme ve všech třech básních verše s koncem ženským a čtyřmi dvihy, ba ani užívání dvojslabičného kladu nelze M upříti. — Celkem podle verše shoduje se M s T a S; K je příliš nedbale napsáno, než aby se na základě toho rukopisu mohlo něco souditi o metrice.

Rým jeví v S tytéž vlastnosti, které jsou společny T a K: jeví se, že básník S opravdu zahrával a umělkoval s rýmem právě jako T a jako stopy některé v K ukazují. M je rýmováno mnohem prostěji než všechny tyto básně.

Pod záhlavím „Stil" jedná Wiggers předně o skladbě. Delší periody nalézáme v T a S jen v úvodě, ostatně je proud řeči u Heinricha plynný a prostý; v živém vypravování následují po sobě jen krátké hlavní věty, přerušené větami relativními a apposicemi; tak jest také v K, ale v M setkáváme se s větami vícekráte složenými jako: *daz er* mit ritterlîcher tât hât sô hôhen prîs erkrigen, *daz* sîn name ist vur gestigen 32, *wie* er gezieret ûf den plân sô ritterlîchen quême, *daz* iz wol gezême dem edelen kunige in Bêheimlant *in des* lobe der wîgant wêre . . 58, *biz* dem kunige geseit wurden dise mêre *daz* ûf den hof wêre ein gast sô ritterlîchen komen *daz* niemen het ê vernomen *daz* dâ in Francrîche wêre alsô ritterlîche gesehen ein creatûre . . 182. Krátká dvojverší staroněmecká zněla by velice monotonně, kdyby byla vždy myšlenka zakončena druhým rýmem. Opačný způsob nazývá se *Reimbrechung*, o které jsem již ve svém článku ukázal, že se v T a M velice liší. T (a podobně i S a také K) má pravidelně lomené rýmy, ale vždy je krátký odstavec, tako-

vými rýmy utvořený, zakončen celým dvojverším. Velmi často poslední verš tvoří krátkou závěrnou větu. Tento způsob vyskýtá se v celé básni M jenom jediněkrát[1]) ve v. 220. : *die tambûre man dô slûc* a pak ovšem na konci nemotorným: *des hât er vil grôzen vlîz,* jinak básník neoddechne si ani jednou, a každý rým zahajuje novou myšlenku; princip jest zde zcela jiný, a že to nezáleží na krátkosti básně, dokazuje S, které jest o málo delší.

V obou básních, pokračuje Wiggers, užíváno enjambementu. Enjambement, definuje Seemüller[2]), jest přeříznutí taktu větního koncem verše; k dokladům, které Wiggers uvedl z T a S, dodávám tyto z K, spořádané dle Wiggersa.

Eva von Adâme gebar
zwêne sune, — 115

an Abels stat si enphienc
einen sun — 152

dâ von sîn eltern den tôt
âzen — 360

dâ bî grûp er vur wâr
ein grap — 524

den lesten trâm
si envunden — 687

sûchen giengen si hin
ein crûze — 848

daz dâ kein grûnez gras
nicht wûchs — 219

die Adâme in dem munde sîn
stunden — 452

die nicht betrûgt und unbetrogen
wirt — 608

der vater sprach „sag im daz mich
verdrieze — 186

— einvalt
nicht ist gewesen dîn gotheit 32

die gertel die wir hân
ê genant — 521

---

[1]) Tak modifikuji dotyčný výrok v Germanii.

[2]) Seifried Helbling str. LXXIV.

zû dem werke daz si
got solden vollebringen hie — 725

ûz der stat si vûrten die
vrouwen — 765

dô was er kurzer einer
ellen — 701

des heiligen geistes gâbe die
manicvalt ist und was ie. 393

und alsô rechte sûze, daz
er . . . . ervulte gar 462

die drî die sich drîen
in drî — 10

— rûfet er
. . . .
an — 101

Abeln sîn brûder er erslûc
zu tôde — 138

ungewonlich si gesaz
ûf daz holz. 749

V M není žádného dokladu.

Rhetorické otázky, o kterých jedná Wiggers na místě IV., v K se nevyskytují; v M je doklad:

ob sîn minne ir deheine twanc?
daz getar ich nicht gesprechen abe.

Hromadění souznačných výrazů v K se vyskytá zřídka; celý sloh této básně jest velice jednoduchý, přece však máme několik dokladů:

sîn leben sîn wesen und gestalt 21

blûmen vruchte und sûzen smac — 266

wenne er denne gestirbet
unde lebennes verdirbet 367

dar ûz in vil kurzer stunt
gewûchsen und ensprungen
und uber die erde enslungen 417

reines wazzers ursprinc
dar ûz vlôz und ensprane 498

daz volc unzellîchen vil
âne zal und âne zil 741
vertilget und vernichtet gar 805

V M je ještě mnohem méně příkladů:

unverdaget,
von mir zu rîme unverholn 151
vil an gegagert unde gekaft 207
vollen prîset noch vol seit 314

Zvláště oblíbena jsou v T taková opakování s příčestím; také v K čteme ‚daz er iezunt beweinet und weinende beschei-net'; v M a S není příkladů.

K uvedeným rčením z T: des rief in vröuden her Tristan sîn an geborne crîe 1810 a z S: und schrei in grôzem grimme sîn an geborne stimme 243 druží se poněkud z K: sie rief in grôzem grimme mit wîssagender stimme 755.

T a S stejně milují slova zdrobnělá, zvláště v *-el* kon-čící; také v K čteme: *kindel* 336, *gertel* 422 a j. *tûchel* 469 pak *tûchlîn* 319 *gertelîn* 622 a j. a *zisterlîn* 591; v M není příkladu.

V T shledáváme výkřiky *slahâ slach* a mnoho podob-ných' v S *bîzâ bîz, kratzâ kratz*, v M čteme *hald ûz! hald ûz!*, ačkoli právě v klání byla slova s *â* velice oblíbena (sperâ sper a pod.)

Výkřiků bolestných není v M ani v K. T a S kladou vedle positivního výrazu často ještě záporný; také tento úkaz z K a M nedá se doložiti.

Ze slov, uvedených v dalším odstavci jako vzácných a karakteristických, slova *gar* zcela souhlasně s T a S se užívá také v K a M.

V Germanii l. c. str. 12—13 poukázal jsem na slůvka, vyplňující verš, kterých užívá T tak hojnou měrou; jsou to hlavně *zuhant, sân, sân zu hant, zu stunt,* pak odvolání se k prameni, jako časté *als ich las* a mnohé výrazy podobné; — v M, rozumí se, tato odvolání nejsou možna, poněvadž básník tu nepracoval podle knihy, ale setkáváme se s vyplňujícími větami, zcela jinými nežli v T a K: *der tet daz offenlîchen schîn,* 24, *als ich sol û nu kunden offenlîch* 50, *sol ich die wârheit nicht enheln sô tûn ich offenlîchen schîn* 134, *ob ich*

iz allez vinde daz mir wart von im gesaget, sô sol iz blîben unverdaget, von mir zu rîme unverholn 150. —

Shledali jsme tedy několik věcí, ve kterých všechny tři básně, anebo jedna nebo druhá z nich, souhlasí s M, ale větší přece byl počet těch, ve kterých M se lišilo ode všech ostatních; celkem tedy nové prozkoumání přineslo nové doklady dřívějšího tvrzení mého.

Jestliže se přece nevyslovuji s takovou určitostí jako dříve, jest toho důvod ten: při básních, podepsaných plným jménem básníkovým, které jazykem, dobou, zemí, ve které povstaly, se hlásí tak blízko k sobě, formální rozdíly teprve po dlouhém uvážení všech možností ostatních mohou oprávniti ke krajní domněnce dvou stejnojmenných a současných básníků.

A myslím, že jsem jednu možnosť neuvážil tehdá tak důkladně, jak by toho byla zasluhovala, možnosť totiž, že by M bylo dílem mladistvým, kdežto K, T a S byly by mnohem pozdější a stály by pod mocným vlivem Gotfrida ze Strassburku, jehož básník mezi tím poznal a studoval tak důkladně, že celý svůj dosavadní sloh změnil a básnil způsobem od dřívějšího naprosto se lišícím.

Ani tato domněnka nezbaví nás všech obtíží; jak si máme vysvětliti, že K, je-li mnohem pozdější než M, přece je mnohem prostější, neobratnější, že poznáváme sice básníka T v ní dle zevnějších podob, ale nikterak dle umění jeho? Museli bychom věřiti, že při překládání z latiny při náboženské látce netroufal si psáti tak volně, jak by byl mohl, že se držel úzkostlivě předlohy své a nechtěl ji okrášliti vyšperkovaným slohem svým. —

Je-li toto druhé mínění oprávněnější prvního — a dokud existence dvou stejnojmenných a současných básníků není ničím doložena, jest aspoň méně odvážné — pak jest nám Heinrich zajímavým příkladem, jak mocně může působiti vliv velkého vzoru na básníka. Dvě díla, při kterých by nikomu nenapadlo, že by mohla souviseti jinak, než že jsou v téže zemi týmž nářečím psána, jsou spojena dosvědčeným jmenem básníkovým a ukazují, jedno, M, na dobu před poznáním Gottfrida (ve veliké řadě reků, které uvádí v prvních verších schází Tristan), a druhé na dobu po poznání jeho.

Pro kritiku tekstovou obojí resultát má stejný význam; je-li M dílo téhož básníka jako T, ale pochází-li z doby, ve které se řídil docela jinými vzory než v tomto, kdy jeho sloh byl zcela jiný, pak nemůžeme užívati T k opravování pokažené snad četby v M, právě jako bychom nemohli opraviti pokažené místo v Götzu von Berlichingen na základě Ifigenie nebo druhého dílu Fausta.

Méně lhostejný je resultát pro názor o osobě básníkově; je zajisté rozdíl, vidíme-li v něm muže, který dovedl ke slávě boží překládati

— ûz *latîn*
von dem heiligen criuze dîn
in diutsche wort sô süeze (K 73)

a vedle toho uměl výprávěti

als Thômas von Britanjâ sprach
von den zwein süezen jungen
in *lampartischer* zungen,
alsô hân ich die wârheit
in diutsche von in zwein geseit (T 6842),

anebo je-li mužem, jakým ho ukazuje M samotné, toulavým básníkem se vzděláním, čerpaným z četných německých básní, které uvádí v čele básně své, a se zájmy pouze rytířskými. Učenosť a rytířská mysl se ovšem nevylučovaly, ale bylo by přece podivno, že básník ve své první práci tak málo se blýská učeností svou a jeví ji teprve v pozdějších dílech, kdežto bychom pravý opak očekávali. V listinách nenalézáme přímé zmínky o básníku našem; na nepřímé poukázal teprve Toischer ve svém pěkném článku „Die Heimat Heinrichs von Freiberg" v „Mittheilungen des Vereins f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen" XV, 149—152. [1])

Jsou tři listiny, kterými mincmistr Henricus dictus Avis, pak Smil z Lichtenburku, konečně král sám udělují zvláštní výsady jakémus *Theodericus Vriberch* neboli *Th. dictus Vriberch*,

---

[1]) F. Bech uvedl sice v Germ. XIX. 420 a nn. listiny dobrosolské z l. 1308—1328 se jmenem Heinrich von Freiberg, ale ten nemůže býti básníkem našim (Toischer l. c. 152).

hornikovi.[1]) Patrně pocházel z Freibergu v Sasku, slavného města hornického, a přistěhoval se odtud do Čech, kde král a pánové zemští hleděli uvésti a zvelebovati hornictví. Jelikož Heinrichův Tristan je věnován Reimundu z Lichtenburku, nejmladšímu synu pana Smila, na jehož panství Dětřich z Freibergu provozoval hornictví, není skoro pochybnosti, že Heinrich, básník T, jest synem tohoto Dětřicha, a vše, co můžeme usouditi z nářečí básníkova, shoduje se s touto domněnkou.

Avšak totožnosť básníka M a básníka T tím se nedokazuje; již v prvním svém článku jsem poukázal na to, že jméno Heinrich bylo ve Freibergu velice oblíbeno. V městském právu totiž, kdykoli má býti nějaké předpokládané osobě dáno libovolné jméno, napadne zákonodárci skoro pravidelně jméno Heinrich. A Dětřich nepřišel do Čech sám; v uvedených listinách z roku 1258 a 1259 je jmenován vedle něho jako příbuzný a dědic jeho Gernotus dictus Niger a mezi svědky je podepsán Thiero de Vriberch, snad příbuzný Dětřichův, bezpečně jeho krajan a soujmenovec. Měl-li každý z nich syna, lehce se mohlo státi, že oběma dáno domácí jmeno Heinrich a že oba pak se jmenovali *Heinrich von Frîberc.*

Že se aspoň básník M narodil v Čechách, soudil bych z vlasteneckého způsobu, kterým mluví o této zemi. Kde jen může, vkládá své „Bêheim"; není to jen mocný pán, jehož opěvuje, aby ho za to odměnil, je to krajan; básník chce zpívati o „tvém rytířstvu, česká země", o manech krále českého. Jak úmyslně vypravuje, že Grinet byl nejslavnějším rytířem celé Francie a že „Čech" ho sbodl přece hned při prvním klání!

Ač známe od Heinricha jenom jedinou báseň toho druhu a mohli bychom mysliti, že jen sláva krajanova ho přiměla k opěvání slavného činu a že neprovozoval vychvalování a opěvování slavných „kolců" řemeslně, přece v ohledu literárně historickém druží se básník náš nejblíže k pěvcům, básníky erbovními (Wappendichter) nazvaným.

---

[1]) Emler, Regesta II, 78, 81, 110, 111; obsah jejich u Toischera l. c. Listiny jsou z r. 1258, 1259 a 1261. Srv. Graf K. Sternberg, Umrisse einer Geschichte der böhmischen Bergwerke, I, 1, 39 a I, 2, 20, a. nn.

Nejznamenitější z toho cechu, Peter Suchenwirt[1]), žijící v druhé polovici století XIV., naznačil povolání své slovy:

29, 1. Ich rait allain in fremden lant,
daz ich den edlen würd bechant,
durich nôtdurft meines leibes nar
nam ich der piderben herrn war,
als *gerndem orden* wol anzimpt

. . . .

22. ich sprach, ich nim durich êr guot
und bin ze recht ein *gernder man*
und sag waz ich gewizzen kan
von den biderben guotes' — —

a oslovuje své druhy slovy:

VII, 11. ir *chnappen von den wappen*, hôrt — —
die von den wappen tichtens phlegen.

A pozdější člen řádu, básník z XV. století, Hans Rosenplüt[2]), praví o sobě v básni o Ludvíku bavorském[3])

— ich bin kein ungehew(r)er
und bin ein fremder abenteurer
zu fursten, zu herren, zu kunigen und zu keisern
und bin irer wappen nachreyser
nach Adams ere zu plasoniren
und auch ir farb zu difidiren,
und such an iren hofen mein narung;

t. j. tito básníci navštěvovali bohaté pány a chválili je za odměnu, vykládajíce při tom heraldicky jejich erb (blason).

V době, kdy básnictví přešlo z rukou rytířů na ctihodné mistry řemeslníky a provozovalo se počestně a ke cti boží v různých školách pěveckých („singschule"), přece nevymřel „spilmann", toulavý pěvec, básnický žurnalista doby starší; kde šlechta se shromáždila a při jejích slavnostech oživlo něco jako upomínka na bývalou štědrosť, tu se dostavil básník a opěvoval štědré pány, vypisoval jejich činy v boji nebo, a to častěji, v turnaji, jejich erb a zjev, a čekal na odměnu, která

[1]) Peter Suchenwirts Werke aus dem 14. Jahrhunderte, hrsg. etc. von Alois Primisser (Wien 1827).

[2]) Jordan, Das Königthum Georgs von Podiebrad (Lpz. 1861). Beilage Nro. II. Rosenplütisches str. 394—427.

[3]) L. c. 409; místo uvedl již A. G. Meissner ve své „Quartalschrift" (Díla V. 386), ač je nesprávně vykládal.

snad dosti často jako v starší době záležela v obnošeném oděvu. [1])

Takové básně vyskytují se od druhé polovice 13. století; dle domněni Liliencronova [2]) je báseň, známá jménem *Böhmenschlacht,* obsahující popis bitvy na Moravském poli, zlomkem básně heraldické na hraběte z Katzenellenbogen; první báseň, opěvující pouhé turnaje, a k tomu ke všemu turnaj jen vymyšlený, jest Konrada z Würzburku ‚Turnei von Nautheiz‘. Vypravuje o slavném turnaji, v němž nejvíce se vyznamenal Rîchart von Engellant, což není nikdo jiný než Richard Kornwallský, král německý; na jedné straně bojují v tomto turnaji páni a rytíři němečtí, na druhé francouzští, celá řada erbů se popisuje a vítězstvím strany Richardovy báseň se končí. [3])

Ve čtrnáctém století byli mluvčí takových erbovních propovědí zároveň básníky a hlasately; zastávali služby, které v době století 13. příslušely panošům vlastním, nastávajícím rytířům, dbáti o pořádek při turnaji, a „lidu žádajícímu“, spilmanům, zároveň.

Turnaje zanikly, ale spilman zůstal, jako byl před nimi: ve svém oděvu s vyšitým erbem objevil se na střeleckých slavnostech měšťanů, zastávaje i na dále dvojí úkol svůj, hlasatelský a básnický, a nazývaje se „pritschmeister“; na knížecích dvorech století 16. a 17. byl šaškem a později dvorním poetou [4]); a když v 18. stol. dvorní poeta König opěvuje ve svém „August im Lager“ pouhé manoeuvry vojenské, zdá se nám souvislosť s básníky erbovními nepřetržitou.

Heinricha přičítati básníkům heraldickým i v tomto smyslu, nemáme práva, protože jenom tato jediná báseň erbovní jest zachována; úmysl býti odměněnu neprozrazuje se u něho

---

[1]) Suchenwirt pěje o Teichnerovi (vyd. Primisserovo str. 64):

sein mund wart nie funden
mit smaichen noch mit liegen;
er chund nicht herren triegen
durch alte wât, durch swache miet.

[2]) Historische Volkslieder der Deutschen I, č. 2.

[3]) Vyd. Bartsch v „Konrads von Würzburg Partonopier und Meliur“ str. 313—332.

[4]) „Noch in dem vorigen Jahrhunderte soll der Hofpoet zu Dresden ein Herolds Kleid getragen haben.“ Primisser, Suchenwirt str. XIV.

otevřeně, a poeticky převyšuje tyto básníky velice již svou technikou básnickou.

U pozdějších shledáváme konvencionelní úvod: buď básník si vyjde a potká někoho, s nímž se dá do řeči, anebo oplakává smrť toho pána, kterého opěvuje, pak popisuje vlastní děj a konečně přejde slovy ‚Daz wappen ich visieren wil' nebo podobně k popisu erbu. Pohledněme naproti tomu na obsah a na stavbu básně Heinrichovy.

Básník vyčítá řadu reků o kterých se dočítáme v knihách; v Čechách však žije prý rytíř, jehož jméno převyšuje všechna dosud známá. Aby všechny jeho slavné činy vyčetl, není básník s to, vyvolí si tedy jen jeden skutek, kterým ve všech zemích se proslavil.

„V slavném městě Paříži objevil se na cestě dobrodružné, — král právě s dámami svého dvoru snídal v zahradě u města, — tu rek z Čech dal se odíti v brnění. Stříbroskvělé byly kroužky odění jeho, červenou sukni, krásně vyšitou od jemné bílé ruky, vzal přes ně, stejné barvy byl kropíř oře, jehož uzda a řemení zvonilo zlatem. Rytíř podvázal si lesklý helm, zdobený korunou, do níž bylo nastrkáno supích per pozlacených. Závoj ze žlutého hedvábí, znamení tajné lásky, byl uvázán kol peří a vlál ve větru jako jeho prapor. Štít byl potažen červenými krčky kun, a v nich byl vykrojen z bílého hranostaje lev s otevřenou tlamou. Rytíř se všinul v sedlo, na čtyřech tyčích nesli nad ním nebesa, dvanácte svící, velkých jako trámy, svítilo vzdor jasnému slunci, tak jel rytíř před krále, jeho kůň postavil se na koberec, prostřený na travník, a hrdina dal se ohlásiti.

Král kynul dvěma nejvybranějším rytířům svého dvoru, aby se ozbrojili. Anšovant z Belole učinil klání a byl sboden, družina českého rytíře zmocnila se koně jeho. Ne lépe dařilo se Grinetovi, rytířovi z Normandie, i on padl do prachu a kůň jeho byl ztracen. Ale šlechetný vítěz spokojil se se ctí a vrátil přemoženým ihned koně jejich. Dostalo se mu za to větší kořisti, mnohá krásná ústa vyslovila mu libezně své podivení, a král sám obdaroval ho krásným ořem a mnohými skvosty. Byl to pan Jan z Michalovic, jenž novými vždy rytířskými činy množí ještě slávu svou“.

Heinrich je pravým básníkem a pravým epikem; to ukazuje celá komposice jeho díla, to ukazují jeho popisy, toto úskalí, jež tolika básníkům středověkým bylo zhoubno.

Duší epiky jest děj, a Heinrich stará se, aby celý děj nepřetržitě se odehrával před našima očima; řada detailů neujde oku básníkovu: vidíme rytíře usednouti na koberec, aby byl oblečen v odění, vidíme, jak si helm podváže, jak se vyšine do sedla, lid se za ním hrne, kůň dobře naučený vstoupí na koberec, oři poskakují, rytíři kývají hlavami, oštěpy praskají, písek se práší atd. atd., vše ráznými slovesy, nejpoetičtější částí jazyka [1]) obyčejně aktivně; passivně jen tehda, nemá-li vystoupiti příliš mnoho vedlejších osob bez významu; slyšíme tedy, že rytíř byl oblečen, zbytečno říci, kým, že nebesa byla vztyčena, že svíce byly rozsvíceny, i tu neuznal básník za dobré zvěčniti panoše, který to vykonal.

Děje předpokládají určité věci, i ty jsou předměty básnického líčení; Heinrich, naznačí-li věc, činí to

1) formou ději nejbližší, t. j. příčestím trpným: geworcht von rîchen blechen 91, ouch was des heldes urs gereit 100, kovertûre und lankenier (was) dar ûf geleit atd. 102 a m.; dar în gestecket schône . . . vedern vil 118, dar an gehangen . . . talier 121, gevazzet mit grûnen borten 132; des schildes velt bezogen was — 134; nebo

2), a to mnohem častěji, promění básník naznačení věci v děj slovesem činným, a sice —

a) aniž by vlastně děj byl jiný než formální: hêrlîcher gebêrde *tet* der helt vil da schîn 74, dar an *lac* meisterlîchez werc 82, den begunde *twingen* ein blate 84, ouch *gap* von golde liechten schîn des herren satel 108, sîn helm *gap* liechten schîn 114 ein kranz — *glest* ûf des helmes krône 116;

b) tak, že popis se promění opravdu v děj: dem . . . *wart gesant* ein wâfenkleit, dâ rîche kost *het an geleit* ein vrowe mit ir wîzen hant 95, von golde — *erklanc* sîn zoum 112, ein slogier *vlouc* ob des helmes vederen 122; dar în wîz hermlîn ein ginender lewe *was gesniten* 136 sîn banier — *snurrete* in dem winde 146, dâ wart *gebreitet* ûf daz

---

[1]) Scherer, Poetik, kterou jsem i v ostatním rozboru slohu měl na zřeteli; z dosavadních četných rozborů slohu jednotlivých básníků ani jeden se mi nezamluvil tak, abych ho sledoval.

gras — ein baldekîn 174, wart im ein himel *ertracht* 160, die helde prîslîch *schicten* die schilde vur die bruste —;

c) místo popisu podává přirovnání, obyčejně obsahující celý děj:

sold si (die blate) ze strîte hân getragen her Wigalois atd. atd. 86, sam ob das komen wêre ein tier ûz einer wilde 144, sô schône brunnen, daz si der liechten sunnen nâhen benâmen iren glast 155, als ob ûz einem vûre der tûre degen rente atd. 188, als die gûten ritter pflegen, swenne atd. 234.

Celý popis odění českého rytíře vyznamenává se tím velice mezi souvěkými básněmi; rytíř se obléká před našima očima a tím básník vzbudí v nás představu o jeho zjevu; při krásné sukni ukazuje se na bělostnou ruku, která ji vyšívala, zbraň se přirovnává jiné, bájí proslavené, znak vidíme vykrajovati; jak pěkně jest ostatně popis erbu položen na to místo, na kterém nejen neruší, nýbrž je ho nutně potřeba!

Na některých místech básník sesiluje dojem vypravování:

1) negací (litotes), ač méně jí užívá než mnozí básníci té doby: doch nicht lange wart gespart, daz der kunic hiez — — 196, daz im mûtes nie gebrast daz erzeiget er dâ wol 48, sîn ritterlîcher mût im allez trûren swachte 68, den ouch ritterlîcher mût bî sînen tagen nie gemeit 214;

2) poukázáním na účinek některého děje, a to:

a) optický, že líčí věc se stanoviska těch, kteří ji viděli: den man dâ *sach* vlederen 124, dar under man *sach* rîten den herren 264, daz dâ in Francrîche wêre alsô ritterlîche *gesehen* ein creatûre 185, von dem bovel wart der gast vil an gegagert unde gekaft 206, man *sach* gein ritter ritter gût vîntlîch gebâren 238, daz man daz ertrîche *sach* biben von ir urse louf 242, dô wart der — *gekapfet* an 280;

b) účinek dynamický:

den stach sô krefteclîche der — — daz im des siges wart bekant 250; stach — — daz sich gegen sîn selbes hant des herren sper mit krache kloup 264 a v. 242. —

Účelu napjetí slouží způsob, že osoba je jmenována na konci věty o ní jednající: von den herren tugenthaft *des kuniges man in Bêheimlant* 4, als in ir minne des betwanc, *Sigûnen* — 26, sold si ze strîte hân getragen her *Wigalois* 86,

geleisieret kom ritterlichen ûf den sant *von Bêlôle Anschovant* 210.

Ve svých epithetech jeví Heinrich zároveň objem a obmezenosť názorů rytířských: pochvalný titul jest *ritter* 13, doprovázený obyčejně jménem přídavným jako *gût* 15, 234, 238, 287, *ûz erwelt* 199, 213, ûz erkorn 251, lobesam 285, 266; všechno krásné jest *ritterlîch*, jako werdikeit 29, 179, 237, 313, tât 32, 303, 311, mût 68, 214, site 138, schîn 159, êre 169, 245, tjuste 226, prîs 269, 319, werc 279, 301; anebo děje se to *ritterlîchen* — komen 59, 183, sich swanc 111, bant 127, geleisieret 211, geschûhet 66, gecleit 99, gesehen 186, zieren 197, ruste 203; *ritterschaft* je rytířstvo země 3, anebo počínání rytířské 8, 17, 20, 25, 37 193, der ritterscheſte phat. — Ale vedle těchto slov užívá též celé zásoby starší epiky, užívá slov: *wîgant* 62, 73, 98, 128, 232, 258, *recke* 35, *helt* patnáctkrát, *degen* 126, 189, 277, *gast* 47, 56, 75, 158, 183, 206, 255, 263, *edel barn* 64, herre třináctkráte; jmen podle národnosti der *Bêheim* 248, 253, 268, der *Walhe* 252, 207, *Franzeis* 248; jednou užívá přirovnání *der niwe Parzival* 168. Z přídavných jmen a adverbií miluje *rîch*, *hêrlîch prîslîch, wunnenclîch, lobebêre schône*, *tûre*, a pod; neboť nechce vypravovati objektivně, chladně, on je chvalopěvec ale chvalopěvec obratný, který neuráží a neunavuje svými chvalami, nýbrž strhne čtenáře tak, že podivuje se s ním slavným činům rytířovým.

Z těchto pozorování vyplývá, že báseň Heinrichova jest v jednotlivostech málo rozmanitá, ve chválení svého reka přehnaná, že však svou komposicí, epickou živostí vypravování, tvoří pěkný celek a že mezi básněmi erbovními (pokud ji můžeme jim přičítati) zaujímá bezpečně místo první.

II.

Předmětem básně Heinrichovy jest patrně táž událosť, o které se zmiňuje Dalimilova kronika 94, 28 (Fontes rer. boh. III, 201) k roku 1293, těmi slovy:

Tehdy pan Jan z Michalovic kole po Rýnu do Pařížě jede,
tu ctně právě kláv, túž cěstú do Čech přijede [1]).

[1]) V rukopise Lobkovickém tyto verše scházejí a podobně nejspíše v předloze německého rýmovaného překladu, kde nejsou přeloženy. V prosaickém překladě (Fontes III, 293) čteme v kap. 63. po udání

Tuto zmínku učinil nepřítel klání a turnajů, a z toho právě můžeme souditi, jak hluboký dojem tato slavná výprava v Čechách učinila, a jak si české rytířstvo na slávě svého krajana zakládalo.

Zdá se, že básník ani u vylíčení bohatého průvodu hrubě nepřeháněl, neboť Jan z Michalovic byl českým velmožem a bohatým pánem, spřízněn s nejskvělejšími rody českými, byltě členem mocného a bohatého rodu Markvarticů, pánů ode lva. Dobner [1]) považoval to za možné, že páni z Michalovic jsou příbuzní rodu z Michelsbergu v Horním Falcku usedlého, který se uvádí k r. 1425 u Oefela Rer. boic. script. I., p. 23, a již v listině Reichenbachské z r. 1408 (Chunrat von Michelsperg), a Karel Roth ve svém spise „Uolrich von Türheim, Rennewart (Řezno 1856) neváhal odvoditi rod český od onoho falckého, chtěje tak podporovati svou hypothesu, že Heinrich von Freiberg pochází z Freibergu v Horním Falcku, což již dle nářečí jeho jest naprosto nemožno.

Jména po sv. Michalovi byla v středověku velice oblíbena, jak dokazují četná Michelstein, St. Michel a pod. Jména německá přikládali svým hradům a sami ve třináctém stol. přijímali také ostatní Markvartici, páni z Lemberka (Lewenberk), z Wartenberka a Waldšteina, a četní jiní páni čeští, které pokládati snad za Němce je naprosto nedovoleno, jak uzná každý, kdo si jen povšimne stesků Reinmarových z polovice třináctého století. Titíž páni, kteří tehdy o německém básníku ani nechtěli slyšeti, nemohli se během čtyřiceti let proměniti v Němce; tak rychle se přenárodnění neděje.

Kdo byl otec Janův, není známo, jak se dovídáme z pěkné studie J. M. Klimesche „Die Herren von Michelsberg als Besitzer von Weleschin“ v Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen. XXII. 185—220, 330 až 372 a XXIII. 105—138, kterou zde sleduju v první její části. Tvrzení Jirečkovo (Fontes III., 201), že otec Janův se jmenoval Beneš z Velešína, nazývá Klimesch (str. 195) „ganz aus der luft gegriffen“, ale je to vzato z Palackého Dějin českých

---

roku 1297.: „Dieselben czeyt her Jan von Michelspergk czog nach ritterschaft pis gen Parys, und kom denselben wegk her wider mit eren und an schaden.“

[1]) Monum. hist. Bohem. I. p. 231.

I., 2, str. 73, kde jméno stojí v rodokmenu, aniž by bylo doloženo v poznámkách. Palacký vzal jmeno patrně z Paprockého „Diadochu“ z r. 1602 [1]). Ale dle Klimesche je patrno, že Paprocký, nebo předloha jeho, starý rodokmen, nepodává zde správného údaje, jelikož Velešín, založený nejspíše teprve r. 1264. Čiečem z Budějovic, obdržel teprve Jan, který prohlašuje listinou ze dne 28. srpna 1283 [2]) datovanou, že obdržel mimo statky Scharfenstein a Děvín v severních Čechách též panství Velešínské a vesnici Vítějovice od krále Václava darem. Důvody k tak značnému daru shledává Klimesch jednak ve snaze královĕ odškodniti Michalovce za statek Velišský [3]), který Přemysl II. dal Čiečovi, a v peněžitých nesnázích krále Václava, neboť v téže listině zavazuje se Jan zaplatiti královské komoře 800 hřiven stříbra, což ovšem na kupní cenu by bylo nepoměrně málo. Jan slíbil zároveň, že ani on, ani jeho potomci nepodniknou ničeho proti králi českému. Je možná, že to byla vzrůstající moc Vítkovců, která přiměla rádce královy dáti jim protiváhu na jejich vlastní půdě, na jihu českém.

Sotva však že obdržel Jan tento velký dar, přátelé jeho byli zatlačeni ode dvora mladého krále Závišem z Falkenšteina, tak že bývalí rádci královi dokonce se chopili zbraní proti němu. Ale zdá se, že Jan z Michalovic, věren slibu svému, se toho boje neúčastnil, jelikož neshledáváme jeho jméno mezi těmi, kteří listinami ze dne 24. května 1284 [4]) uzavřeli mír.

Za vlády nepřátelského mu Záviše žil Jan na statcích svých; teprve r. 1289 setkáváme se zase s jeho jménem na listině [5]), kterou vévoda opolský Kazimír se podrobuje koruně české a kterou podepisuje Jan jako svědek, nazývaje se královským číšníkem.

V tuto dobu nové přízně královské spadá výprava do Paříže, o jejímž způsobu promluvím doleji. Její chronologie jest neurčita; letopočet 1293 vztahuje se u Dalimila na děj

---

[1]) Jar. Goll, Historický rozbor básní Rukopisu Králodvorského, Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava 1886, str. 64 a n.

[2]) Emler, Regesta II. p. 560.

[3]) Nemělo by jmeno otce Janova u Paprockého snad přece nějakého základu? Jmenoval se snad Beneš z Veliše, místo z Velešína? — Zaměnění těchto dvou jmen vysvětlovalo by se velmi lehko.

[4]) Emler Reg. II. p. 569.

[5]) Emler Reg. II. p. 630.

předchozí, totiž na dobytí Sirazu (Sieradźu) v Polsku, pak následují uvedené dva verše a potom zase:

„Tehdy kněz Dobeš biskup snide —“.

Ježto Dobeš byl biskupem až do 1. března r. 1296, připadla by výprava mezi léta 1293—1296 [1]).

Z této doby jest však vyjmouti ještě rok 1294, ve kterém Jan podepisuje v Čechách dvě listiny, a sice v květnu a v červnu, tedy v době k takovým výpravám nejvhodnější. Dne 6. května 1294 [2]) osvobozuje na prosbu opata Bartoloměje konvent kláštera Zlatokorunského od mýtného pro všechny věci, které sloužily potřebám kláštera samého, vyjímaje vesnice k němu patřící, což bylo dosti významné, poněvadž Velešínskem vedly dvě cesty z Rakous do Čech [3]). Osvědčoval tím zbožnou mysl, právě jako listinou ze dne 18. prosince 1287 [4]), kterou daroval se svolením manželky a dítek svých jeptiškám kláštera cisterciáckého v Pohledu vesnici Slekel, již držely lénem, v plné vlastnictví.

Dne 20. června téhož roku podepisuje jako svědek listinu, kterou Prokop biskup krakovský slíbil českému králi věrnost [5]). Jelikož na této listině je Jan naznačen výslovně jako přítomný, není pochybností, že v tomto roku ani v květnu ani v červnu nemeškal mimo vlast. Zbývají tedy pro dobrodružnou výpravu měsíce jarní a letní roků 1293, 1295 nebo snad 1296.

Toischer, který neznal uvedeného místa z Dalimilovy kroniky, domníval se [6]), že výprava Janova udála se r. 1303, kdy poselství českého krále odebralo se do Paříže. To je ovšem omyl, ale snad že v tom vězí něco pravdivého. Možná, že již před rokem 1303 zahájeny přátelské styky mezi dvorem českým a francouzským a že Jan z Michalovic, předstíraje pouhou rytířskou výpravu, byl prostředníkem jejich. Skvostné dary, které dostal od krále, spíše ukazují na vyslance, než na pouhého dobrodružného rytíře, třeba by byl i více rytířů sbodl.

---

[1]) Tomu neodporuje příliš ani letopočet 1297, který stojí v německém překladě na uvedeném místě.

[2]) Emler Reg. II. p. 705.

[3]) Klimesch l. c. 193.

[4]) Emler Reg. II. 615.

[5]) Emler Reg. II. p. 708.

[6]) Mitth. d. Ver. f. Gesch. d. Dtsch. in Böhmen XV. p. 149.

Jinou příčinou, tajnou a přece zjevnou, která vrstevníkům úplně dostačovala, naznačil rytíř sám závojem, který vlál kolem peří na helmě; byla to služba milované paní, — vrowen dienst. Již v listině z r. 1287 mluví Jan o ženě a dětech, ale to dle názoru třináctého století nevadilo pranic nejen vzplanouti láskou k jiné dámě — to prý i v jiných stoletích se stávalo —, než i veřejně se k tomu přiznávati a na své věrnosti a poslušnosti k této milence si zakládati. Sloužil-li rytíř věrně a zamlčel-li jméno paní své, nemalá byla jeho sláva a přáli mu všeho štěstí v lásce. S výkonem Janovým mohla sebe vznešenější dáma býti spokojena; po zemích kolika pánů leskl se slávou její závoj a oděv, který sama vyšila! Kdo byla, nemůžeme ovšem ani vzdáleně uhodnouti, jako asi jen málo vrstevníků ji znalo, — byla to snad česká královna, mladá, krásná Juta, sama?

Dobrodružnou cestu můžeme dobře si představiti, hlavně dle podobné jízdy Ulricha z Lichtensteinu [1]). Rytíř, než se vydal na cestu, ohlásil ji listy poslanými do všech krajin, jichž se chtěl dotknouti. V nich oznámil, kdy vyjede, kde v který den bude a kde každý rytíř bude moci s ním kláti. Při tom slíbil zajisté odměnu (snad prsten) tomu, kdo by oštěp na něm zlomil a určil pokutu, které se musil podrobiti ten, koho by sbodl s koně.

Tato pokuta byla mírna, Ulrich žádal jen, aby se poražený rytíř klonil na čtyři strany světa ke cti paní. Dojel-li určeného místa nalezl tam už rytířstvo z okolí, v odění turnajovém a v četném shromáždění; odpočinuv si nebo přenocovav, dal se odíti a vyjel na pole, kdež se klání mělo díti.

Byl-li unaven nebo nechtěl-li již nikdo kláti, uspořádávali rytíři ctnému rytíři dámskému (vrowen ritter) na počesť kol nebo kolbu. Tu se seřadili ve dvě čety jako při turnaji, jen že byli bez odění a ozbrojeni hlavně štíty a lehkými oštěpy. [2])

---

[1]) Tuto vypsal mimo jiné též V. Nebeský v ČČ. Mus. 1854. dle Ulrichova vlastního vypravování v básni *Vrowen dienst* nazvané, se zbytečným mravním rozhořčením.

[2]) Že v kolbě nebylo zbraně k vážnému boji potřebné, dosvědčuje výslovně Štítný (Výb. I ,738); v turnaji byly zbraně tytéž jako v boji, byly však tupé. Srv. o těchto věcech Schultz, Höfisches Leben, II. Band; Niedner, Das deutsche Turnier im 12. u. 13. Jahrh. (Berlin 1881); Knieschek v Mittheilungen, XXV, 137—156.

Čety pak se srazily a jedna hleděla druhou prudkým útokem zatlačiti, při čemž mnohé koleno oteklo. Na konci jízdy býval pak uspořádán od rytíře samého turnaj, ke cti paní jeho, při kterém ukázal své bohatství, svou obětavosť a štědrosť ještě v jasnějším světle.

Tato výprava Janova předčila co do délky cesty, kterou dle svědectví Dalimilova sjel „kole", t. j. popsaným právě způsobem, daleko cestu Ulrichovu, který jel z Mestry u moře až k Dyji na území českém.

Takový byl Jan z Michalovic; a tak žil, slouže Bohu, králi a paní své, až do začátku století čtrnáctého. Kdy zemřel, není určitě známo: r. 1306 [1]) potvrzuje syn jeho Beneš klášteru Zlatokorunskému výhody, které mu udělil otec jeho — piae recordationis dominus Joannes.

Turnaje s kláním a kolbami, známé českým pánům pohraničních krajů již na počátku stol. 13. (r. 1227 klál Ulrich na Moravě za Dyjí s četnými pány moravskými), zdomácněly v Čechách samých teprv od polovice století, hlavně působením Ojíře z Friedberku, a ujaly se tak, že Čechové, kteří již před tím se vyznamenávali v boji na koni (srv. odst. V. B. 1.), brzo překonali své mistry.

Velice tato novota mrzela muže starosvětské, jichž mluvčí Dalimil svými slovy:

Ojieř klánie do Čech přinese,
tím chudobu v zemiu vnese.
Ot té doby jechu sě na turneje jezditi,
neužitečné ztravy činiti.
Jechu sě dětiných rúch a dekóv na koně krájeti,
by sě dali v mnohých rúších viděti.
Múdří sě jim vzdy rúhajú,
že s nich lotři deky trhajú

podnes působí na úsudek mnohých čtenářů moderních, zvláště takových, kteří dobře nepoznali, co jsou turnaje, že byly cvičením v boji jízdném, tedy nutným požadavkem doby a zároveň uměleckou, ušlechtilou hrou, která spojovala zábavu a radosť, plynoucí z umělého jezdění, s rozčilením velké sázky, neboť přemožený rytíř stal se vězněm vítězovým.

---

[1]) Emler, Reg. II. p. 904.

Dalimil a ostatní homines antiqui, vyčítajíce turnajům, že ochuzují zemi, netušili velkého významu esthetického, který měly tyto „dětinné kroje“, tyto barevné, vyšívané sukně, kropíře, deky a korouhve. Starý ovčí kožich nehodil se ovšem pro turnaj, jenž vyžadoval světlé barvy, a musil-li v první době český rytíř za látky k nim potřebné draho platiti německému osadníkovi, zbudil tím zase soutěž českou a mohl se brzo vypraviti prací domácí.

S turnaji teprve vnikla do Čech „kurtoisie“, zdvořilosť, uhlazenosť, a že válečné schopnosti neuškodily, dokázala brzo bitva u Kressenbrunnu.

Nikdo by nemohl upříti, že turnaj a klání byl krásný sport, vysoko předčící všechny dnes obvyklé, ale turnaj byl více. Slavné shromáždění, které mu obcovalo, vážnosť, s kterou naň hleděno, náklad s ním spojený, umění, kterého bylo třeba k němu, sláva, která doprovázela vítěze, vše připomíná nám velebné hry staré Hellady.

Ta hra napínala všechny síly těla a ducha, jevila celou povahu, byla školou vážného boje a rytířské zdvořilosti, při tom byla hlučná a radostná, tak že pan Smil Flaška z Pardubic všem českým pánům a rytířům mluvil z té duše, když radil mladému králi:

K tomu sě měj vždy vesele
tanec, turnej, časté klánie,
szuova krásné panny, panie,
ať sě tím tvé srdce kojí,
když sě sjedú páni tvoji
připraviece sě bohatě;
mnohý chce shořeti v zlatě
táhnúc pod svými klejnoty.
Pak sě silně sběhnú roty.
Tu mnohý na tom potkání
letění sě neobrání
a tak těžce bude stlačen.
Ty pro to nebuď rozpačen,
když sě tak rytieřsky sberú,
tepúc sě i v tvář sě zderú,
křičiec: reta! reta! v hluku;
ihned nejednoho stlukú
opáčivše jej na ruby,
mnohémuť vytepú zuby.

Tuť mnozí svú vuoli sdějí
v takém rytieřském turneji;
svých srdcí vuoli napasú,
kdož jsú koli při tom kvasu.
Po tom ať tvé srdce stojí;
rytieřstvie nechce pokoji.
Inhed po tom bez meškánie,
kdežto stojie panny i panie,
buď hotov býti na poli,
kdežto rytieři kolí.
Všady slyšeti trubače;
mnohýť křičí na vazače,
aby mu dal dřevo v ruce,
sahá k boku i bez kotúče;
až sě strach dívati tomu,
ondeť třieská jako z hromu,
když silná búře z voblaka,
kdež jest rytieřstva sběř taká,
aby sě tomu okojil,
vždy rád veselé strojil.

III.

Český pán mecenášem německého básníka; tento poměr nebyl tehda ani novým ani osamělým; již v polovici třináctého století shledáváme u českého dvora řadu pěvců německých, které ubývající štědrosť pánů německých pobídla vyhledati si nevyčerpané ještě poněmčené dvory zemí slovanských.

Byl to Václav I., za něhož setkáváme se s prvními chvalozpěvy německými, což ovšem nedokazuje, že by nějaký pěvec nebyl již dříve do Čech zavítal. Básník Reinmar von Zweter nazývá Václava v básni, kterou snad se mu chtěl odporučiti [1], králem všech, kteří prosí o pomoc jeho; on odměňuje prý chválu a umění, čímž přízně čistých paní si získal; kupcem jest všeho, co si ryzí srdce přeje; tak touží po slávě, že by žíznil po ní, a kdyby se vlila do něho čest třiceti knížat — věru slunce tak nesluší dni, jako král český Bohu a poddaným za knížete [2].

---

[1]) Roethe, Die Gedichte Reinmars von Zweter, Leipzig 1887, str. 50.

[2]) Tekst této básně, jakož i ostatních v tom odstavci uvedených, viz v „Přídavku“ na konci knihy.

Ale hned druhá báseň poučuje nás, že král byl se svými německými choutkami v zemi osamělý; básník praví, že je rodem Rýňan, vychován v Rakousku, Čechy prý si vyvolil více k vůli pánu jejich než k vůli zemi, a přece pán i země jsou dobré — ale jedna věc jest mu k hanbě: nikdo v zemi ho nectí, než král sám. „Kdybych byl“, dodává pak s hrdostí pravého básníka hodnou, „kdybych byl u Boha v nebeském království a jeho poddaní by mne nectili, nebyl bych úplně šťasten“. A dobře vycítiv, že jeho pobyt za takových poměrů není možný, přirovnává se vtipně ke hráči v šachy, který má jenom krále, ale ani rytíře ani rocha, nepomáhají mu ani pop ani píšek.

Vězí v této narážce — jedné z nejstarších zmínek o hře šachové v Čechách — snad ještě hlubší smysl? Básník vyčítá všechny šachy, ale královnu vynechal; značí to snad, že královna byla jeho ochranitelkou při dvoře?

Je-li pravda, co duchaplný vydavatel nejnovějšího tisku Reinmarových básní dokazuje, že nynější uspořádání básní jest pořádek chronologický básníkem samým působený, pak následující básně ve sbírce, čísla 151—157, plné invektiv proti špatným sluhům a rádcům a prarozličným nepřátelům, vztahují se též na poměry české. Vysvítalo by z nich, že básník nechtěl český dvůr jen baviti svými básněmi, že chtěl býti zde rytířem jako jiný, a chtěl, aby jeho hlas byl slyšen v radě královské. Přišel-li s takovými nadějemi do Čech, pak se arci zklamal, a prudké narážky jeho, které ostatně nepodávají pražádných určitých údajů, nemohou míti historické ceny. Václavovi samému sloužil politickými básněmi, jejichž smýšlení se řídí aspoň většinou dle smýšlení dvora českého. V dobách, kdy knížata sami v zájmu svých zemí nebo své moci rodinné mění často vícekráte barvu politickou, nesmíme chudému básníkovi míti za zlé, když se nechová lépe než oni. Přes svou hlubokou nespokojenosť Reinmar přece vydržel při dvoře českém několik let, a opustil Čechy r. 1241., snad, jak se domnívá Roethe, aby unikl nebezpečí tatarskému.

Mnohem menší cenu ethickou i poetickou má mistr Sigehêr, básník, který pěl chválu Václavovu: „Kde je lépe korunovaný král? On má korunu rodu královského, korunu

štědrosti Fruotovy [1]), moudrosti Šalamounovy, ctností Artušových. Sláva všech tří je spojena bez vady nejmenší ve Václavovi (Wazlab), králi českém, který stojí nad ostatními králi tak, jako máj nad ostatními měsíci".

Vidíme, že tento toulavý básník neskrblil chválou tak, jako Reinmar — a jak by nebyl, když hojnější byla odměna toho, kdo chválil více? — Též Friedrich von Sunburg [2]) míní prý Václava králem, jehož štědrost tak nadšeně chválí v básni, která podobně jako Šigeherova utíká se k osobám z pověstí. Kdyby prý král český měl zlatý trůn s nebesy a stříbrnou ohradou kol něho, které si dal udělati perský král Kosdras (z pověsti o Herakliovi), on by to rozdal, jako Saladin před smrtí svůj největší klenot, stůl z drahého kamene, rozdělil mezi tři bohy, aby jeden mu pomohl; — a směle přehání básník: král by nemohl spáti, dokud by nebylo vše rozdáno.

Sigeher i Sunburg opěvali oba též nástupce Václavova, slavného Přemysla II. Jako kdysi Alexander Veliký sebral velké vojsko na Peršana, praví Sigeher, tak i teď prý mysl Alexandrovská velí Alexandrovskému vojsku, daleko široko sebranému. Osobou i mocí rovná se Alexandrovi ctný Čech — Otakker —, jenž rozšiřuje říši císařovu a rozšíří ji, bude-li chtíti; všechno narovná, co je křivé (hory, doly a všechny stráně se srovnají dle slov básníkových), a tak Stauf (Přemysl po matce) vystoupí výše než kdy jindy a jeho meč bude bojovati za čest jako Alexandrův.

Sigeher doprovázel nejspíše vojsko křižácké do Pruska; zachována jest od něho modlitba, ve které vzývá Boha, jehož

---

[1]) Tato chvála jest velice banální; čteme na př. u Seifrida Helblinga, jak potulný pěvec oslovuje loupežné rytíře:

XIII., 111. ich sprich, von Tenemarke Fruot
geb iu saeligen muot
und gesegen iu disen wîn
der milte künic Salatîn; anebo:
II., 1302. herr, ich sing iu ze lob,
ir sît milter danne Fruot
und habt eines lewen muot. —

Fruote v německých básních vystupuje často, nikde však jako hlavní osoba, v *Kudrun* má úlohu podřízenou; dánské kroniky uvádějí v řadě králů Frôdhi hinn fêmildi, štědrého Fruota.

[2]) Oswald Zingerle, Friedrich von Sonnenburg, str. 15; v. d. Hagen vztahoval i tuto báseň na Přemysla II.

hněvem zaslouženým zle se daří křesťanům a pohané krutě na ně doléhají, aby bděl za ně a jich bránil. „Vojsko křesťanů trpí a strádá, a přece řinčí jejich meče za osvobození Tvého hrobu tak dobře, jako by putovali za moře. Lépe by bylo nebýti narozenu než zde nevítěziti. Odpusť nám, Bože, pro umučení své, neb přisám Bůh, nezvítězí-li *Otakker*, jsme ztraceni"!

V básni jiné upomíná krále na obvyklý ve středověku obraz kola štěstí, na němž vždy jeden je nahoře, druhý dole třetí vystupuje, čtvrtý sestupuje, a vyzývá krále, chce-li zůstat nahoře a státi se císařem, aby miloval Boha, poslouchal rady moudrých a byl štědrý. „Vy rozdáváte, čeho Váš otec ani neměl, a chováte se dle příkladu Alexandrova, jehož sláva ve všech zemích žije, protože daroval bez šetření!."

Také Fridrich von Sunburg vyprovázel Přemysla na válečném tažení, a sice do Uherska r. 1271. Básník byl přítomen, jak vypravuje, když král český v sedmi jen týdnech dobyl dvaceti bohatých tvrzí v Uhersku; most tisíc loket dlouhý udělal navzdor Uhrům přes Dunaj, pak přes osm ještě řek (ramen dunajských) vystavěl mosty a dobyl Prešpurku. Básník viděl obléhati Altenburg na vodě a na zemi; král dobyl bohatého Miesenburgu, kdež rozkotány valy a věže; pak hnal tři míle daleko třicet tisíc nepřátel do Rábnice, kdež Hunů nesčíslně mnoho se utopilo [1]).

Po té, zdá se, že se básník odebral na dvůr český, ale že zde v očekáváních svých byl sklamán; aspoň stěžuje si, že královské slovo ho oklamalo, že jednoho krále *Ano* zvrhlo se v *Ne* [2]).

Že se báseň vztahuje na krále českého, dosvědčuje okolnosť, že básník agituje pak ve třech básních pro krále Rudolfa [3]).

---

[1]) Palacký (Děj. II., 1, 76—80) vypravuje tento děj zcela podobně, aniž by básníka našeho nebo jiný pramen pro tyto podrobnosti citoval, nejspíše podle kroniky Otakkerovy.

[2]) IV., 23. Mich hât eins küneges jâ betrogen und dar zuo manegen man . . . .

[3]) IV., 24—26, z nichž uvádím verše z 25.:

Der bâbes allen kristen vürsten brieve hât gesant
Diutischen, Walhen, Winden, phaffen, leien, swie si sint genant . . .

Též Tanhûser, jenž žil v letech 1240—1270, zmiňuje se několikráte o českém králi. Štědrá knížata vymřela, k nejštědřejším patřili král český a Lipolt i Bedřich Rakouský [1]).

Ale jsou přece šlechetní zase na světě, mladý král český žije jako pravý král; kdo kdy viděl korunu tak ctného knížete, jako českou, kdo knížete, jemuž by tak slušela jako jemu? [2])

Bratr Wernher, básník rakouský (básnil 1217—1250), opěvuje smrť Bedřicha II., má však důvěru v nového pána a vyzývá ho, aby si vážil pánů rakouských [3]).

O literárním zájmu českého dvora jasnější jest svědectví, než tyto placené chvalozpěvy, že básník epický, který krále přímo nevelebil, nalezl zde ochrany a výživy. Jest to Ulrich von dem Türlin, z Korutan, básník „Willehalma“, doplňku Wolframovy básně. Jen jediný rukopis obsahuje věnování, kterým básník přeje lásku ctných žen králi čtyř zemí, *Otakkerovi*, a proto vznikla pochybnosť [4]), není-li to přídavek opisovačův; ale v nejnovější době odkryl Singer [5]), že tato slova náležejí k delšímu akrostichu, znějícímu: „Meister Ulrich von dem Türlin hat mich gemachet dem edelen kunich von Beheim“, tak že o pobytu Ulrichově při dvoře českém nelze již pochybovati.

Při dvoře Přemysla II. žil též básník Heinrich Clûzenêre (poustevník), jenž vypravuje legendu o panně Marii a žákovi, který jí prosil za pár střevíců, a když mu jich nedala, oblékl

---

1) Ûz Bêheimlande ein künic rîch,
und ouch in Ôsterlande
ein Liutpolt und ein Friderîch,
die lepten âne schande. (v. d. Hagen MS. II., 89).

2) der junge künic ûz Bêheimlant,
der lebt in küniges mâze;
wer gesach bî manigen zîten ie
sô werdes vürsten krône,
als er in Bêheimlande truoc,
dem si stüende alsô schône? (Tamtéž 90).

3) vil werder künic ûz Bêheimlant, wiltu dich gegen vîenden scharn,
sô hilf den biderben ûz Ôsterrîch, unt habe ûf mir, dir mac nie missevarn.
(v. d. Hagen MS. III., 12).

4) Na př. u Gödeke, Grundriss I², 131.

5) Germania XXXI., 343—345., viz Přídavek.

ji samými „Ave", začež mu pak osobně se zjevila a za krátko ho vzala k sobě [1]).

Látku k básni své dostal od bratra Pelhříma, guardiána ze Zhořelce [2]), a zpracoval ji na vyzvání krále českého, za něhož se modlí na konci básně [3]).

Mezi těmato dvěma básníky, zdá se, že nebyla shoda nejlepší, aspoň různé narážky u Heinricha [4]) obracejí se proti karateli básně jeho, jemuž zase vyčítá, že ženy příliš velebil a přirovnal je ke drahému kamení, kterému se prý nevyrovnají [5]). Měl patrně na mysli citované místo z Ulricha.

Míšňan (Mîsnaere) nemeškal nikdy na dvoře Přemyslově, nýbrž jen dle slávy jej znal, ale napsal přece o něm báseň, v níž nás právě to mile dojímá, že nevyzírá z ní sobecký úmysl básníkův, ač neschází velebení štědrosti. Chce-li někdo do Čech, praví, ať pozdraví slavného krále, který všem, kdo potřebují jeho pomoci, může dáti náhradu za všechno, co ztratili. Jenom nevěrní závidí mu bohatství jeho, jeho věhlas a česť, která mu přece tak přísluší. Vždyť každý měl by mu děkovati, lepšího vládce míru nebylo na zemi; srdečně obrací se pak k nově zvolenému králi Rudolfovi a vyzývá jej: „Měj ho přítelem, králi, vládce Říma: kde pak by vzala říše tak vznešeného číšníka jako krále českého? kde žije kdo jemu rovný? těžko by ho i císař sám pohřešoval".

Tyto naděje v dobrou shodu obou králů nesplnily se; na Moravském poli vykrvácel král, který naposledy splňoval středověký ideál knížete; a dojemně zazněla píseň nejmenovaného básníka: „O běda, běda! Štědrosť a Česť oplakávají krále

---

1) Bartsch, Mitteldeutsche Gedichte str. 1—39; srv. str. X.

2) Mir seite brûder Pilgerîm von Gorlitz der gardiân.

3) Noch wil ich beten, Lêre,
mit gûtem willen sêre,
daz dû bescermis mit der hant
der jungen kunc ûz Bêmirlant
an aller schedelîcher stat,
der mich diz mêre machen bat.

4) Bartsch l. c. XI., Singer, Germania XXXI. 430.

5) 529. Welch mensche tar gelîchen
dem edelin gesteine?
ein tunkelsterne cleine
der mac lichtes mê gegebin
denn al di vrouwen di dâ lebin.

českého. Klnu smrti, když není již možná nalézti krále a jeho štědré ruky. Oplakávejme krále; pane Bože, on je zabit; jeho štědrosť nikdy ho neopustila, on byl štítem nad celým křesťanstvím. Plavcům (Kumánům) a pohanům, jak proti nim, Kristovým nepřátelům, obrátil svůj štít! Lev myslí, orel šlechetností, ctný král jest mrtev, Čechů král je mrtev, pročež plačte oči v hoři svém; kdo má pečovati o vdovy a sirotky? Král zemřel jako hrdina, jenž pro čest vždy bojoval".

Krušné asi časy nastaly po jeho smrti německým básníkům v Čechách; jasně to vidíme na Ulrichu z Eschenbachu, básníku Alexandreidy.

Podle Gualtherovy Alexandreidy latinské, pomocí mnohých jiných ještě pramenů [1]), básnil Ulrich, narozený v Čechách, objemné dílo své s úmyslem věnovati je Přemyslovi II., jehož hned ke konci páté knihy přirovnal k Alexandrovi, aniž by ho jmenoval; žádný kníže prý nebyl nalezen, který by se mohl přirovnati k Alexandrovi; jenom jeden jako on již od útlého mládí bojoval a cti dobýval, on předčí všechna knížata, je Alexandrem v boji a Šalomounem věhlasem, moudrostí a myslí [2]).

Ale brzo po dokončení této knihy zemřel Přemysl, a pozorujeme přímo nouzi, se kterou Ulrich musil v dlouhé době bez-

---

[1]) Toischer, Über die Alexandreis Ulrichs von Eschenbach S.-B. der ph.-h. Cl. d. k. Akademie XCVII., str. 311.

[2]) l. č. str. 14. man vint ir nieder einen
niuwan den süezen einen,
den man im gelîchen mac,
des sin von jugent ie sô lac
daz er ân aller vînde danc
gewalticlich nâch prîse ranc.
sîner vînde craft er neiget . . .
daz ist ander vürsten clage . . . .
daz sîn prîs in loufet vor
unt si erreichen niht sîn spor
und tragen dem ellenthaften nît.
dar ûf sîn manheit cleine gît.
er Alexander swâ er noch streit,
er Salomôn an wirdikeit
an wîsheit an reinem gemüete.

O rozpravách básníkových s králem svědčí místo, uvedené od Touschera na str. 385, kde básník vypravuje, že jistou episodu mi, vypravoval sám král; je to povídka o Alexandrově cestě do ráje (24444 a nn.).

královi zápasiti [1]). Kdežto v prvních pěti knihách nahromazuje látku co nejobjemnější, pojednou v šesté a sedmé spěchá ke konci, obsah je chudičký, až zase při osmé knize pozorujeme svěžejší tón: patrně Václav II. zatím se ujal vlády a vzal spisovatele otce svého ve svou ochranu. Václavovi též je věnována Alexandreida koncem knihy desáté [2]).

Alexander byl dokončen před r. 1287, neboť básník neuvádí v něm nikde královny Juty, čehož by nebyl zanechal, kdyby se již byla zdržovala v zemi, jak poznáváme z druhé básně Ulrichovy, „Willehalm von Wenden".

Dle francouzského pramene, dle básně Chrétiena de Troyes „Guillaume d'Angleterre", Ulrich volně zpracoval r. 1289 nebo 1290 tuto báseň a naznačil již jmenem hrdinovým, že chce dělati narážky na krále slovanského, na Václava. Historické narážky tyto jsou velice četné [3]).

Hned začátek naráží na Přemysla II.: ve vendské zemi prý zemřel kníže, kterého právem veškerý lid oplakával [4]). Tento kníže zanechává syna v dětském stáří, právě jako Přemysl Václava, ten ve dvanácti letech, jako Václav, vyšle poselství k sousednímu knížeti, jehož dcera mu byla již dříve zasnoubena, slyšíme o jejím příjezdu, účasti tchána ve vládě, o pořádku, který zavládl v zemi, a pak přechází básník teprve

---

[1]) Toischer l. c. str. 407.

[2]) dô wolt ich von dem lewen niht
und noch ungerne daz geschiht,
in des lande ich bin geborn.
nâch got ze hern hân ichn erkorn.
Mâriâ maget hêre,
die sînen saelden mêre.
bit dînen werden suon,
daz er im helfe welle tuon,
daz er verdienen müeze
der himelswünne süeze:
Wenzelauve, diu werde vruht. —

[3]) Srv. mimo úvod Toischerův „Wilhelm von Wenden" (1876), str. XXIII. a nn., též článek Loserthův v Mitth. des Vereines f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen XXI., 26—42, „Die geschichtlichen Momente in dem Gedichte Ulrichs von Eschenbach, Wilhelm von Wenden".

[4]) In Wenden lande ein fürste starp.
der daz mit fürsten reht erwarp
bî heidenischen zîten
daz man in lopte wîten
und in sîn volc nâch tôde klagte.

k vlastní povídce, jak Willehalm pohan, uslyšev o Kristovi, opouští říši a ženu, se kterými teprv po dlouhé době se šťastně zase shledává.

A tato manželka se jmenuje Bêne, t. j. latinské přetvoření jmena Guta, jak básník výslovně dí [1]), vyzývaje Čechy a Moravu, aby se těšily z dobré královny.

A rovněž velebí v tomto věnování krále Václava samého, syna nejslavnějšího krále, nejlepším údem křesťanstva nazvaného, kteréhožto jména zajisté zasluhuje. Wolfram velebil by ho více než kdysi Hermana Durinského.

---

[1]) 4322. ‚bene', daz sagt behegelîch
behegelîch gevellet wol,
diu zwei man mac unde sol,
swer si zesamne rehte tuot,
an einem worte nennen *guot.*
die süezen reine gemuoten
nenne ich si dan vrouwe Guoten,
sô habe ich sô rehte si genant.
fröut iuch, Merher, Bêheimlant!
ir habt der guoten eine,
der ich dise rede meine,
diu iu ze vrouwen ist gegeben.
durch ir hôher wirde leben
und ir wîplîch güete
fröut sich sîn gemüete.
rehter liebe meisterschaft
und vester herzen staetiu kraft
sie beide sô vereinet hât
und lûterlîcher minne rât.
alein siht man sie an zwein
man sol sie nennen doch vür ein.
mit triuwen sie gesament sint
Wenzelabe, des hoesten küneges kint,
der under krône ie wart bekant
von Bêheim, Otacker, genant
daz beste glit der kristenheit.
sînes sunes wirde dez wort noch treit
und vert in rîches lobes maht.
sînes-rîches name zesamne ist brâht;
alsô daz vant der wîse list,
von latîn und von diutsch er ist.
Bêheim ich bescheid alsus:
‚bê'-, daz diutet bêatus,
‚heim' domus oder mansiô.
daz sprichet ouch ze diute sô:
ein eigen hûs und staetiu wonunge.
eia süezer fürste junge,
ich schrîbe dich in mîn herze sus:
künec Wenzelabe vom saelegen hûs
oder vom saelegen lande.
alsô dîn wirde erkande
ich, Uolrîch von Eschenbach.

Jméno ‚Bêheim' vykládá jako složeninu z latiny a němčiny: *bê* znamená prý beatus, a *heim* je dům nebo vlasť, podle toho oslovuje pak Václava jako krále blažené země. Modlitbou za královské manžely, jimž vyprošuje u Matky Boží šťastné stáří a mnohá léta, báseň Ulrichova se končí [1]).

O Václavovi druhém nakreslil V. Nebeský zcela nesprávný obraz, chtě dokázati, že německé písně Václavovy nemohou býti od něho, nýbrž jen od Václava I. [2]). Tato domněnka již sama o sobě by byla pravdě nepodobna; Václav I. sotva znal němčinu tou měrou, aby mohl skládati písně, kdežto Václavu II., který v tak útlém stáří pobyl delší dobu v Německu, byla tato řeč druhou mateřštinou. A Václav II. nebyl jenom asketou, jakým ho chce míti Nebeský, třeba měl takovou idiosynkrasii před bouřkou, že si zalezl před ní vždy do skříně na ostatky. Václav byl, mimo náboženskou horlivosť svou, romantik, při tom světských radostí a nádhery milovný, štědrý a v jistém ohledu tak se blížil ideálu středověkého knížete, jako nezapomenutelný otec jeho.

S velikou slavností byl pasován na rytíře, jak víme od Frauenloba, svědka slavnosti té [3]), r. 1297 vynahradil rytířům dary, které byli dali spilmanům [4]), a s roztomilou zaníceností praví, při pohledu na krásnou krajinu zbraslavskou, že by ji ani Kristovi samému nedaroval, ale rád že ji věnuje své paní, Panně Marii [5]).

---

[1]) 7883. Nu bite ich, werde muoter, dich
daz dû, vrouwe, erhoerest mich
an dem künege wol gemuoten
Wenzelabe und an der guoten,
an der küniginne clâr,
gip in saeldenrîchen jâr,
vrouwe, aller tugende ein übertugent.
ir clâre geburt, ir blüende iugent
hoehe in wirdigem alter.

[2]) Čas. Čes. Mus. 28, str. 347—363, kdež i starší literatura této otázky, nyní odbyté.

[3]) 135. Der sehste künic von Bêheim ritter wart; dâ bî
von schanden vrî
was ie sîn swert umb vâhen.

[4]) Annales Colmar 1297: Rex Bohemie, filius Ottochari, curiam celebravit, qualem numquam aliquis regum nec Assuerus nec Salomon creditur celebrasse, dedit enim laute et abunde advenientibus omnia, et dona, que milites histrionibus largiti fuerunt, restituit universa.

[5]) Fontes rer. Boh. IV., 69.

A tomu králi bychom měli upírati básně, pod jeho jménem zachované? Nikoli, tyto tři písně jsou zajisté jeho majetkem, třeba je byl některý pěvec německý při dvoře poněkud opravoval [1]).

Václav žil v době, kdy ideály rytířstva a tajné lásky neměly již té plné platnosti jako dříve, a mnohý byl asi při dvoře jeho, který tvrdil, že láska a rozkoš jsou důstojnosti a cti na úkor: tu Václav zastal se napadených — učinil to písní, kterou vypravoval o své lásce, o lásce ideální, která nejen že neubírá důstojnosti, nýbrž zvyšuje ji.

„Velešťastnou událostí láska mne vedla k líbezné důstojnosti. Radostí vzdychám, pomyslím-li na to, že mi darovala k milování (jak bylo mým ideálem dříve) ženu tak milou, že se tím mohu stále honositi, aniž bych ovšem ji prozradil. K velké radosti přimísila velký bol, ten musím snášeti pořád, buď to komu libo nebo žel.

Moje mysl mne upozornila na milenku, — blaze mi — a když ona, má touha, mé potěšení, očima mi přišla do srdce, tu musel jsem toužiti po ní ještě více, po roztomilé krásce, ach příliš dlouho. Srdce a rozum věnoval jsem službě její, a ona, původ mých radostí všech, ona mi popřála tolik, že jsem vždy vesel z toho, ale přece strádám.

Dopřála mi totiž políbiti svá slaďounká ústa, ústa jako růže, která se tlačí z kalichu, když touží po sladké rose. Cokoli muž

---

[1]) Feifalik v Sitzungsberichte der kais. Akademie, 25. 326—352 dovozuje velmi duchaplně, ale přece ne přesvědčivě, že básně rukopisu pařížského (t. zv. Manesského) jsou jen naznačeny jménem Václavovým, aby básník měl některého krále ve své sbírce, jako tam neprávem vložil básně od císaře Jindřicha VI., kdežto žádná zpráva souvěká se nezachovala o básnické činnosti českého krále. Ale byl by mohl písař nebo sběratel rukopisu se odvážiti nazvati Václava básníkem, kdyby nikdo dotud o této jeho činnosti nebyl věděl? Nebyla tedy zajisté aspoň souvěká pověsť o této činnosti? A neměl mezi německými králi (kteří nebyli císaři) dosti jmen, jimž by připsal několik básní? Jak málo zde rozhodují kroniky od kněží sepsané, netřeba vykládati. Celý tón, kterým básník mluví o své milence a o svém sebezapření, dá se vyložiti jenom vysokým společenským postavením jeho.

obdržel rozkoší, nic není proti tomu, — tak mne oblažila tato útěcha; ó radostná hodino! Žádná mysl nepromyslí a nepoví, co štěstí její přízeň mi dopřála, avšak bolesť radosť zapudila, bolesť se těšila, radosť si stěžovala.

Láska mne nemusí kárati, že se chlubím: neb ačkoli jsem objal zcela její krásné, útlé, sladké, půvabné a líbezné tělo, nikdy má vůle neodvážila se ničeho proti její cti. Jen do srdce mého vnikla k velké radosti mé líbezná žena. Ta má vůle bolela mou mysl a mé srdce, rozhněvala mé tělo, ale tato nekonečná radosť a důstojnosť její ctnosti učinily bolesti konec.

Blaze tomu, kdo tak svou paní miluje, jako já cudnou a pěknou ženu ... *Já neutrhl růži, ač byla v moci mé;* ona vládne v mém srdci, jako vládla vždy; — když si představuju její chování, tu mysl moje je tak plna rozkoší, že milou radostí nemohu vysloviti, co mne utěšeně blaží a štěstí vzbuzuje. Nikdo k takové *důstojnosti* nebyl povznešen, jak já, když *radosť* mne vzala v ochranu svou".

Druhá báseň Václavova jest zpěv o radosti zimy a o přednosti krásných žen před krásami přírody, jak i Walther von der Vogelweide pěl, a končí novým velebením milenky ba přiznává se, že by mohl, opojen vnadami její, pozbýti hodnosti, kterou se chlubil v dřívější písni.

Třetí píseň jest t. zv. ‚alba', starý druh středověké lyriky; Václav nebyl tu tak hrubě realistický jako Ulrich z Liechtensteina, který těmto básním dal výhost, protože se nehodí, aby strážce na hradě — chlap — byl důvěrníkem tajné lásky. Václav dobře užívá strážníka jako figury poetické, ale jiným způsobem rozšiřuje dosavádní obor písní. Kdežto dříve byl jenom dialog mezi milenci, ke kterému, od Wolframa začínaje, přidružil se hlas strážníka, který milence varuje, u Václava odehrává se malý děj: strážník zbudil milence dříve než vlastně byl čas, paní vstane a slíbí mu zlata a stříbra dost, načež strážník, bezpečen tím, že bude odměněn, slíbí, že zbudí je v čas. Začátek a konec básně připomínají Wolframa z Eschenbachu, patrně vzor básníkův; zvláště začátek, slova strážníkova, že noc sestupuje s trůnu na východě, zdá se býti napodobením skvělého obrazu Wolframova, který vidí den, jak zatíná drápy své do oblaků a vystupuje s velikou silou.

Všechna tři knížata zároveň velebí báseň o křížácké výpravě lantkrabího Ludvíka Pobožného[1]), jejíž básník uvádí k jisté části vypravování svého toho rytíře, který mu dal určité zprávy o té věci; byl to Ludwig von Medliz, jehož Václav, čtvrtý král český, pasoval na rytíře a udělil mu hrad blízko města Opavy, kde ho básník poznal. Václav I. byl štědrý, daroval bez ohledu na příslušnosť; veškerý svůj věhlas zanechal synovi, Přemyslovi, o němž nikdo neslyšel nectného činu. Všude zvítězil, byl štědrý, a také jeho syn, šestý král, dobývá slávy. Nikdy krále tak pokorného nebylo. Když prý meškal v dětském stáři v cizině, ač bohaté země mu přislušely, tu ho básník slyšel trpce žalovati, že nemá, co by daroval. Jeho štědrosť jest přirozená, pravá, ani navyklá ani vzniklá ze ctižádosti: vysoký rod jeho nutí ho k darování a sladké srdce jeho. A za jeho velkou pokoru Bůh ho povyšuje nade všechny krále; nikdy nebylo tolik velkých říší pod mocí jediného člověka, dle rodu patří mu říše česká, ale pro důstojnosť svou byl zvolen za krále v Haliči (Chaliz) a ve Hnězdně ho korunovali, a krátce potom mocná říše Uherská (Ungariam) připadla mu, tak že vládne od moře k moři až k Bulharům a Řekům.

Václav zemřel a básníci, které vždy obohacoval, oplakali a opěvali jej; žádná z těchto písní, o kterých mluví Ottacker[2]), ani Frauenlobova, se nezachovala.

Z této doby známe také mezi pány českými několik podporovatelů německých básníků: jest to mimo Jana z Michalovic hlavně Remunt z Lichtenburka, na jehož pokyn Heinrich z Freiberku básnil svého Tristana[3]). „Německým rytířem“ ho proto

[1]) Des Landgrafen Ludwigs des Frommen Kreuzfahrt, hrsg. von F. H. von der Hagen (Leipz. 1854). — Viz Přídavek.

[2]) 755. — die er het gereichet ie
und von armüete schiet,
die sungen manic klageliet
mit grôzer zahernusse
seim lobe ze gehügenusse
klagebaere und lobelich.
Vrawenlop maister Hainrich
der ouf die kunst ist kluoc
und ander singer genuoc.

[3]) Daz aber ich dise arbeit
hab mînem sinne vür geleit,
daz machet eines herren tugent;
sîn hôhez adel, sîn edele jugent
ez mir gebôt und mich sîn bat.
. . . .

nenazveme [1]) z týchž důvodů, které jsme uvedli při rodu Michalovském. K tomu nedostačí ani německé jmeno, ani podporování německých kolonistů, dokonce vidíme-li ho bojovati proti městům německým [2]).

Podobně Ulrich z Eschenbachu věnoval jedenáctou knihu své Alexandreidy panu Boršovi z Oseku (Riesenburku), který v listinách se vyskytá od r. 1295 a jest vnukem Borše, známého z dějin Přemysla II.

O Václavu III. není zmínky žádné, ale možná je, že jisté místo Frauenloba se vztahuje na krále Rudolfa, ač se dosud všeobecně vykládá o Rudolfovi, králi německém, a o bitvě na Moravském poli [3]). Ale je pravděnepodobno, že by básník v básni, opěvující Jindřicha Vratislavského, který pomáhal v oné bitvě Přemyslovi II., a Václava II. (viz začátek básně nahoře uvedený), naznačil Čechy jako nepřátely; spíše znamená to, že byl v Čechách při tom, jak český král se chystal proti vnitřním nepřátelům svým.

Této době, nebo snad již době Jana Lucemburského, patří asi básník Mülich von Prag [4]), o jehož životě nevíme nic: jenom jedna báseň zachovala jeho jmeno potomstvu, a po-

in Bêheimlant ist er geborn,
. . . .
er ist ouch under schilte
ein ritter vrech und gar kurtois
und ist ein Liuchtenburgonois.
von Liuchtenburc ist er genant.
sîn nam in êren ist erkant
und ist genennet er Reinmunt,
ja reine in sînes herzen grunt
ist er ân allez kunterfeit
der rechten reinen reinekeit
gar sîner tât und sîner werc,
dem ich Heinrîch von Vrîberc
voltichte disen Tristan,
als ich allerbeste kan. (T. v. 53—84).

[1]) Jak učinil Schlesinger v článku „Die deutsche Sprachinsel von Iglau" v Mitth. d. Ver. f. Gesch. d. Dtsch. in Böhmen XXIII. 305—373. O Remuntovi 329—336.

[2]) Schlesinger, l. c. 331.

[3]) Ich was ouch vil nâhen
ze Bêheim, dô künc Ruodolf hiez gên den vînden gâhen.
daz er mit sîner ritterschaft si gunde sêre krenken.

[4]) Meisterlieder der Kolmarer Handschrift hrsg. v. K. Bartsch, č. IV. str. 199.

zdější meistersängři znali mezi strofami svými také jeden Műlichův „langer tôn“. Zajímavo je, že zachovaná báseň (reie, báseň k tanci) vyslovuje touž myšlenku, jako druhá píseň Václava II., což může ovšem býti náhodou; přece ji otiskuji, abych umožnil srovnání obou.

Krále Jana oslavuje německý překlad kroniky Dalimilovy[1]), při kterém na žádného značnějšího básníka nelze mysliti, spíše na kněze, který v básnictví a rýmování byl pouhým dilettantem.

Karel IV. podporoval učeného Jindřicha Mügelnského (Heinrich von Mogelîn), z jehož četných básní (básnil též latinsky) jen málo je vytištěno[2]). Heinrich ještě za živobytí Janova přišel do Prahy, dle Schröera byl císařským radou, protože Karel ho nazývá v básni „Der meide cranz“ ‚mîn rât‘, což ovšem může značiti spíše hodnosť okamžitou, protože v situaci básně má básník císaři raditi. Velebí císařovu štědrosť, ale přece se nezdržel trvale v Praze, nýbrž žil u Rudolfa IV., pro něhož sepsal prosaickou kroniku uherskou. To také nesvědčí domněnce, že by byl v Praze vysokým hodnostářem.

K jeho delším pracím patří didaktická báseň o vládě země, jejíž úvod velebí krále a císaře jeho Karla, naznačuje ho podle erbu lvem a orlem a připomínaje i vykládaje tři

---

[1]) Ve Fontes rerum bohem. sv. III. otiskl J. Jireček, starší vydání jest Hankovo v Bibliothek des literarischen Vereins in Stuttgart, č. 48. Kritické vydání neexistuje, ač o něm mluví p. Teige v článku „Der Übersetzer des sogenannten Dalimil“, Germania 28, 412—417, k němuž dodatkem je „Zur Zeitbestimmung der gereimten Übersetzung des sog. Dalimil“, Germania 29, 418. K těmto článkům vztahuje se úvaha Toischerova „Der sogenannte deutsche Dalimil“ v Mitth. d. Ver. f. Gesch. d. Dtsch. in Böhmen 23, 277—284. Teige pokládal krátký letopis před vlastní kronikou za druhý překlad Dalimila, ačkoli již v Mittheilungen 14, str. 298—305 Loserth pod tit. „Beiträge zur Kritik des gereimten deutschen Dalimil“ poukázal na pravý poměr, že totiž tento přehled je překladem letopisů zbraslavských; Teige tento přehled též falešně datoval, tvrdě, že jisté udání (bůh Zely) jest vzato z Neplacha, ale přehled je přeložen týmž básníkem jako celá kronika, a sice za života krále Jana.

[2]) Schröer, Die Dichtungen Heinrichs von Mügeln nach den Handschriften besprochen, v S. B. der k. Akad. 55, 451—519. Jeho bájky a písně milostné vydal W. Müller, Fabeln und Minnelieder von H. v. M. (Göttingen 1848).

vlastnosti lvovy: že je králem; že vzbuzuje svá mláďata křikem k životu a že spí s otevřenýma očima. Že by se vztahovaly tyto verše též na krále Jana, nemohu poznati [1]. Výslovně ovšem ho připomíná básník v úvodě k básni „Der meide cranz". Báseň sama předvádí císaři řadu ctností, mezi kterými má rozhodnouti, které nejvyšší náleží důstojnosť, což ovšem zůstane nerozhodnuto. V úvodě hromadí básník chválu na Karla, na němž tenkráte shledává ctnosti orlovy, a praví výslovně, že císař odměňoval štědře jeho umění básnické. Pak nechutně hromadí řady jmen biblických a císařů římských, z nichž žádný císaři se nevyrovnal.

Lvem a orlem nazývá rakouský básník Peter Suchenwirt též syna Karlova, krále Václava, prose ho, aby učinil přítrž válce měst a stavů, aby dal římské říši zase císaře, aby se totiž vypravil do Říma.

Tato sláva královská a císařská vzala krvavý konec a tím též končí německé chvalozpěvy na české panovníky. O historických zmínkách jiného druhu zmíním se v odstavci pátém.

IV.

Mocný byl živel německý v Čechách samých; považíme-li k tomu, že se dral do země se všech stran, že všechny málem styky s cizinou vedly německými krajinami, tu uvěříme i bez dokladů v mocný vliv těchto sousedů na všechny obory života národního. Nejen vlastní silou působil národ německý, on přinášel národům východním celou kulturu západu, dvorní mravy francouzské, formy poesie od Provençálů převzaté, průmysl arabský, učenosť scholastickou. Velikou mocí — módou — působil na všechny vrstvy společnosti a zanechal všude stopy vlivu svého.

Jemu podlehl jazyk český, jako mnohý jiný slovanský, a to v různém ohledu. Předně celá řada německých slov přešla do češtiny s rytířstvem a s německým mravem u dvora. Jako rytíři němečtí měli zálibu ve slovích francouzských, tak čeští zase v německých, a kdežto na př. Němci vedle starého *ors* nebo *ros* říkali *pferit* nebo *ravît,* Čechové své koně překřtili v *oře.*

---

[1] Schröer l. c. 462.

A mimo slova i německé obraty přijala skladba česká, ba předpokládá se vliv německý i v částech, které by měly cizímu vlivu býti nepřístupny; tak slyšel jsem o českém přízvuku tvrditi Joh. Schmidta, že se změnil vlivem německým, nevím však, nezakládá-li se tento názor na chybném ponětí o českém přízvuku samém. Jest zajisté velmi pravdě nepodobno, že by si Čechové byli svůj přízvuk trochejský změnili dle němčiny, která tenkráte ještě k jinému principu, k sestupujícímu přízvuku se znala. A rovněž pochybné jest mínění, rozšířené i v Čechách, že celá řada hláskových proměn udála se dle vzoru německého; jsou to ony proměny hláskové, které mají své obdoby v němčině, totiž přehláska *a* v *e*, změna starého *ó* v *uo* a pak v *ů*, dále *ú* v *au* a *ou*, a *ý* v *aj* a *ej*.

Že zde je obdoba, nelze popříti, rovněž ne, že proměny ty v německém jazyku se dály dříve než v českém; ale co se dále uvádí na vysvětlenou, jest velice pochybno a nechce se shodovati se zákony o vývoji jazyků. Nejjednodušší vysvětlení, že vznikly tyto obměny nejprvé v ústech lidu na hranici jazykové, rozpadává se dvěma věcmi. Předně, některé obměny jsou v němčině o několik století starší než v češtině, tak že nikdo nemohl věděti, že jistý německý tvar měl kdysi tytéž hlásky jako český. Za druhé právě lid u Domažlic na samých hranicích bavorských zachoval staré jednoduché ú m. ou. Konečně některé obměny jsou jen podobny, ale nikoliv stejny, na př. v němčině každé *í* se mění v *ei*, v češtině jen *ý* (a *í* po *c*, *z*, *s*, t. j. vlastně také *ý*); též přehláska se dá sotva srovnati.

Ponechávaje si na jinou dobu prozkoumání těchto záhad a vůbec vlivů němčiny na češtinu, o kterých v české literatuře je pracováno pramálo, obracím zde zřetel jenom ke dvěma kategoriím: k pověsti národní a k literatuře.

Známo jest, že Dětřich Veronský byl v Čechách velice znám, jest však dle nálezů z nové a nejnovější doby [1]) patrno, že vešel ve známosť českými básněmi o Růžové zahradě a o Laurinovi; jak ho seznali kronikáři rušti, nevím [2]).

---

[1]) Brückner, Böhmische Studien v Archivu für slavische Philologie XI., 81 a nn.

[2]) Nehring (Ateneum VIII., 3, 360): „Do Rusi dostala się powieść o Dietrichu Berneńskim, ktöri w starzéj kronice Nowgrodzkiéj nazwany poganyj zlyj Dedrik v grâde Wr'nê“.

Polská kronika Boguchvalova zachovala zcela samostatné zpracování pověsti o Waltheru Aquitánském, známé z latinské básně desátého století, ze zlomku anglosaského a z vypravování Vilcinasagy v různých podobách. O této pověsti a o polském zpracování (pověsť o Walgierzu Wdałim i Helgundzie) je pracováno velmi mnoho [1]); polská pověsť zachovala při úplné změně motivů přece mnoho důležitých rysů původní pověsti a spojila ji s pověstí jinou, která do Polska nejspíše z Ruska se přistěhovala.

V Čechách, zdá se, nemáme takové cizí pověsti, ale aspoň jedno dosti důležité jmeno můžeme jako německé poznati a jeho příchod do Čech stopovati: jest to jmeno Šemíka, koně Horymírova. Šemík, vlastně Skemming, oř Wittichův, pak Dětřichův, hraje důležitou úlohu ve Vilcinasaze, vyskýtá se v německých básních „Alphart“ (29), „Virginal“ (185), „Rabenschlacht“ (394), v „Dietrichs Flucht“ (7151) a hlavně v „Růžové zahradě“ Dětřich slibuje Wittichovi všechno možné, aby bojoval, ale teprve, když mu slíbil vrátiti Šemíka, je Wittich hotov k boji. Toto vyzvání zní v Růžové zahradě P. 196:

Schemig daz guot ros wil ich dir wider lân,
daz du brâcht von dem berge von dem vater dîn,

a z této básně přešel patrně Šemík do literatury a později též do pověsti české.

---

[1]) Nejlépe od Nehringa v Ateneum VIII. (1883) 3, 349—377; pojednání Karlowiczovo v témže časopise (1881) nebylo mi přístupno, naproti tomu *Robert Rischka*, Verhältnis der polnischen Sage von Walgierz Wdały zu den deutschen Sagen von Walther von Aquitanien (Programm des Gymn. zu Brody, 1886), a *Otto Knoop*, Die deutsche Walthersage und die polnische Sage von Walther und Helgunde (Posen, 1887), jsou odstrašující příklady toho, co se někdy pod praporem německé vědy pouští do světa. Nehring zná se velmi dobře též v německých zpracováních a zmínkách této pověsti, až na jedinou výjimku, když tvrdí: „Ten który składał powieść „Vom üblen weibe“ musiał zupełnie inną historyą o W. i H. slyszeć, jak wszystkie nam znane, bo tutaj mąż źle traktowany od swojéj zléj żony porównywa te razy, które od niéj odbiera, z walkami olbrzyma Aspriana, Witticha, Dietricha i innych i czyni tę uwagę, że Walter z Hildegundą lepiéj się znosili“. Proč by byl znal jinou pověsť? vždyť tato slova jsou makavě ironická.

Vliv německý na *literaturu* českou jevil se ve formě a v látkách jejích. V obou je česká literatura století 13. a 14. úplně odvislá od německé, třeba by u mnohých básní, zvláště legend, nebylo možná ukázati přímé vzory německé. Při nejmenším látky těchto básní jsou v německé literatuře též obvyklé a forma je převzata z poesie německé.

Legendy jsou pracovány přímo dle vzorů latinských, ale i při těchto o vlivu německých předchůdců nelze pochybovati, jak zvláště při písních o pláči panny Marie ukázal Knieschek [1]).

České básnictví této doby užívá v lyrice trojdílné strofy lyriky provençalské, která však do Čech německým vlivem byla přenesena [2]), pro epiku osmislabičných veršů se sdruženými rýmy, právě jako dvorské básně německé, ačkoli v těchto verš vznikl jiným způsobem. A shledáváme-li na př. v Alexandreidě na konci odstavců trojí rým, místo dvojího, sluší poznamenati, že tohoto rýmu užívaly některé básně německé, českým básníkům lehce přístupné, předně Wigalois, citovaný vícekráte v básni Heinrichově, tedy v Čechách dobře známý, a básníci žijící při českém dvoře: Heinrich Clûzenêre a Ulrich von dem Türlin.

Rytířské básně české pak nejen formou, než i látkou souvisí úzce s básněmi německými, dle kterých většinou jsou přímo pracovány anebo s nimiž aspoň souvisí celým názorem světovým, svou tendencí a apparátem.

To platí plnou měrou o *Alexandreidě*, nejdokonalejší básni staročeské, zachované, bohužel, jenom zlomkovitě. Stáří nejstarších rukopisů a shodné s ním stáří jazyka oprávňuje nás klásti tuto báseň až do 13. stol., a sice podle časových narážek v ní až do doby Přemysla II. Česká Alexandreida zakládá se, jak známo, na latinské básni Gualthera de Castellione, složené asi před r. 1175 a uveřejněné r. 1180 [3]), která je pracována dle Curtia a vyplňuje mezery vypravování jeho, zvláště kde rukopis byl neúplný, z Justina a z románu „Historia

[1]) Die čechischen Marienklagen, Archiv für slavische Philologie IX., 36—58.

[2]) Feifalik, Sitzungsberichte der kais. Akademie in Wien. Ph. histor. Cl. XXIX., 315. a nn.

[3]) Toischer, Über die Alexandreis Ulrichs von Eschenbach (Sitzungsber. der k. Akad. in Wien. Phil. hist. Cl. XCVII., str. 315).

de preliis". To jsou ovšem prameny, které se nedobře shodují, což zavinilo mnohý odpor i v české Alexandreidě; povšimněme si k poznání toho krátce pramenů této „Historie".

Asi 200 let před Kr. vznikl v Alexandrii egyptskořecký román o Alexandrovi, který, poněvadž autorem předstíral Kallisthena, nazývá se Pseudokallisthenes. Ideou jeho bylo, udělati z Alexandra vlastního zákonného krále Egypta, a proto dán mu za otce Egypťan Nektanabos [1]). Tento román již ve IV. stol. byl přeložen do latiny Juliem Valeriem, z něhož krátký výtah byl velice oblíben právě jako „Itinerarium Alexandri", prosté vypsání válek dle Arriana, s použitím Pseudokallisthena, vzniklé mezi lety 340—345.

Tyto knihy byly v desátém století zatlačeny novým překladem Pseudokallisthena; v letech 941—965 byl totiž archipresbyter Leo vyslán od vévodů kampanských do Cařihradu k císařům Konstantinovi a Romanovi. Leo opsal tam Pseudokallisthena a navrátiv se přeložil jej do latiny, ale velmi volně a úplně v duchu X. století; jeho překlad, zachovaný v nesčetných rukopisech, nazývá se „Historia Alexandri magni, Macedonum regis de preliis" čili „Historia de preliis".

Historia de preliis požívala velké vážnosti a byla pokládána za pramen historický; dle ní vznikla Alexandreida Aubryho (Alberica) Besançonského [2]), kterou přeložil německý kněz Lamprecht již v první polovici XII. století.

Uvedu hned další zpracování německá, která snad mohla býti známa českému básníkovi: jsou to ze začátku třináctého století básně jakéhosi Biterolfa a Bertholta von Herboltsheim, jichž díla známe jedině z pochvalné poznámky básníka třetího, Rudolfa von Ems, který básnil v polovici třináctého století dle Curtia Rufa, pokládal však „Historii de preliis" za originál, z něhož Curtius čerpal. Jeho Alexander není dosud vytištěn.

---

[1]) Miller, Zeitschrift für deutsche Philologie X., 1 nn. Zacher, Pseudokallisthenes. Halle 1867.

[2]) Zachováno je jen prvních sto veršů, které nalezl a vydal Paul Heyse v „Romanische Inedita, Berlin, 1856.

Mezi l. 1270—1287 dle Gualthera básnil Ulrich z Eschenbachu, přidávaje mnoho z jiných pramenů, tak že báseň jeho vzrostla na 28000 veršů [1]).

Ze všech těchto pramenů jenom Ulrich pracoval dle téhož pramene jako český básník, jenom u něho shledáme tedy řadu podobných míst, jež zkoumati bude lze za krátko, až vyjde dávno očekávané vydání Toischerovo, nyní prý skoro dotištěné.

Pan K. W. Titz [2]) ovšem tvrdí, že dokázal již odvislosť české Alexandreidy od Ulrichovy, a jelikož toto mínění je dosti rozšířené, [3]) zdá se mi nutným, dokázati lichosť studie Titzovy. Nehledím při tom k jistým „zvláštnostem“ této práce, že autor cituje na př. doslovně místa známá a vytištěná z Gualthera a z české Alexandreidy, nikoli však netištěná z Ulricha, že uznává v první větě Gualthera za hlavní pramen, a později na str. 20. se tváří, jako by to nebylo dokázáno, že se na první straně chystá dokázati odvislosť z určitých míst a na poslední straně ke známému místu Feifalikovu o vlivu německém na české básnictví poznamená: „solchem Urtheile habe ich nichts hinzuzufügen“, že germanismy a německé výrazy uvádí přímo za doklad vlivu Ulrichova, kdežto svědčí jenom německému vlivu vůbec atd. atd. Chci jen zkoumati uvedená jím čtyři místa, na nichž prý Gualtherus a česká Alexandreida nesouhlasí, a kde pramenem poslednější je Ulrich, jsou to:

Povídka o jablku Parisově, Alx. S. V. 719—760.
Vypravování o věži babelské, S. V. 646—659.
Vjezd Alexandrův do Babylona, Alx. B. 192—219.
Líčení perského voje, Alx. J. H. 45—150.

Přihledněme předně k prvním dvěma místům; druhé z nich nestojí u U na témž místě jako v Alex.: v U patří

---

[1]) Alexandreida Seifridova z r. 1352 dle Historia de preliis, a překlad latinských distich Quilichina ze Spoleta (pocházejících z r. 1236 a rovněž na H. d. p. se zakládajících) zde nás nezajímají, t. j. nepotvrdí-li se domněnka Toischerova (l. c. 339), že tento překlad je snad ještě ze stol. 13. a dílem Bertholtovým. Srv. Zacher ‚Zur Basler Alexanderhandschrift‘ v Zeitschrift f. dtsche. Philologie X., 27 a nn.

[2]) „Ulrich von Eschenbach und der Alexander boëmicalis“ v Bericht der Lese- und Redehalle der deutschen Studenten 1881, str. 13—22.

[3]) Uvěřil mu i Bartsch v Kobersteinově Grundrissu I[6], str. 910.

k popisu štítu Dariova, v Alex. k popisu Asie; též první se liší zásadně: v U je vypravováno jako děj skutečný, v Alx. jako sen Parisův. Než tedy uznáme, že zde byl Ulrich pramenem českého básníka, musily by býti vyvráceny ostatní možnosti, musilo by býti z nepochybného příkladu jiného dokázáno, že český básník znal Ulricha.

Odkud pak čerpal Ulrich tyto své doplňky ke Gualtherovi? Na tuto otázku velmi pěkně odpověděl Toischer [1]). U Gu. vyskýtají se narážky na *pověsť trojanskou*; Ulrich je rozvádí a odvolává se k Ovidiovi a Homérovi, kteří však patrně nebyli opravdu jeho pramenem, a podobně je tomu při mnohých jiných místech, kde nás překvapuje Ulrich hlubokými vědomostmi ze staré mythologie, ale jeví hned vedle toho nevědomosť takovou, že vypravuje jak Ulixes *v Římě* ukradl prapor Palladin, jak *Diomedes*, aby nemusil před Troju, oře a seje sůl atd. „Abychom rozřešili všechny tyto hádanky“, praví Toischer, „musíme si vzpomenouti, že Alexandreis Gualtherova byla po několik století jednou z nejoblíbenějších školních knih. Tak tedy báseň utrpěla osud všech ostatních školních knih: byla glossována, scholia nahromadila se na krajích rukopisů. Nejlepší kommentář ke Gu. je nepochybně Curtius, a tak učitelé brzo připadli na to, čerpati výklady z něho, kdežto při učených narážkách užívali k výkladu Ovidia a Hygina“. Toto své tvrzení dokázal Toischer velmi jasně, příklady úplně přesvědčivými, tak že je naprosto jisto, že exemplář Gualthera, kterého užíval Ulrich, byl kommentovaný, že obsahoval glossy mythologické a historické.

Tento exemplář Gualthera zajímá nás ještě jinak. Zaopatřiti si knihu nebylo v třináctém století věcí tak jednoduchou, a také Ulrich obdržel svou „knihu“, první základ své básně, dosti z daleka, od arcibiskupa solnohradského, Bedřicha II., prostřednictvím dvou rytířů, Kuno von Gutrat a Ekkehard von Dobringen zvaných [2]). Ekkehard se stýkal několikráte s Přemyslem II., a na něho se asi obrátil Ulrich, načež on teprve vyzval Gutrata, aby prostředkoval u arcibiskupa. Ulrich, který znal řadu jiných vypravování o Alexandrovi (Historia de preliis,

---

[1]) L. c. 342–347.

[2]) Toischer l. c. 404—406.

snad i starší básně německé), dověděl se, snad od zmíněného Ekkeharda samého, že arcibiskup má o této látce nejlepší a nejslavnější knihu latinskou, a vyprosil si ji, aby ji mohl překládati, podobně jako Gotfrid Strassburský se namáhal, aby dostal o Tristanovi knihu pravou, knihu Tomášovu. Takové obtíže dělalo Ulrichovi dosažení knihy, a nyní měli bychom věřiti, že krátce potom nebo před tím (stalo se to r. 1270) v Praze existoval exemplář druhý, podle něhož byl pořízen překlad český? Pravdě mnohem podobnější jest přece, že týž exemplář Alexandreidy, který byl přinesen pro Ulricha, koloval mezi vzdělanci a že snad u některého z nich vzbudil teprve myšlenku, aby závodil s německým básníkem a zpracoval báseň po česku. Tím způsobem byl by Ulrich působil na vznik české Alexandreidy, aniž by jeho vlastní báseň měla na ni vlivu; lze zajisté předpokládati, že český básník, zachovávaje stručnosť originálu svého, byl mnohem dříve hotov, než jeho německý kollega, který toužil po úplnosti a sháněl k tomu účelu všechny možné a dosažitelné prameny.

Z toho vysvítá, že Ulrich a česká Alx. mohou, ba musí si býti blízky i ve věcech, které nestojí ve Gualtheru, aniž by z toho hned sledovalo, že jeden z nich je závislý na druhém. To platí o narážce na děje trojanské a tím více o biblické narážce, při níž nemůžeme pochybovati, že dva básníci křesťanští mohli oba sami na ni připadnouti. Blíže srovnati obě místa nemohu, protože p. Titz znění německé básně neuvedl, ale dle zkušeností o p. Titzových důkazech dovoluji si pochybovati, zdali jisté verše neuvedené shodují se opravdu tak nápadně s českými, jako na př. se shodují prý i syntakticky tyto:

> již prvé řěč jednu jmiechu,
> druh druhu nerozumiechu

s Ulrichovými:

> die ê einer sprâche gezam
> ebrâisch daz si kunden,
> seltsêner sprâche si begunden.
> eines morgens die meister ûf stunden
> unde ir werks begunden,
> deheiner vernam des andern wort.

S třetím místem se nebudeme dlouho zabývati: ve vydání české Alexandreidy naznačil Hattala nesprávně pramenem

líčení toho Gualtherovu knihu VI., místo knihy V. v. 456 až do konce [1]), pan Titz latinské Alexandreidy nečetl, srovnal tato místa a shledal pak, rozumí se, báječnou shodu mezi Alx. a U. Kdyby byl aspoň četl úvahu Toischerovu o tomto místě, nebyl by se tak namáhal vyložiti odchylky Alx. od U., které se zakládají prostě na shodě Alx. s Gu.

Zasluhuje-li p. Titz při tomto místě spíše politování než vyvracení, nesmím říci, čeho zasluhuje při místě čtvrtém. Průvod perský se prý shoduje v Alex. s U. Sestavil jsem si úplný ordre de bataille vojska perského dle Gualthera, dle Ulricha, dle Alx. SV. a Alx. JH. a výsledek byl, že Ulrich a Gualtherus shodují se až skoro do nejmenších podrobností, že všechny odchylky českého básníka od Gualthera (jsou velmi četny) jsou též odchylkami od Ulricha a opáčně, všechny shody s Ulrichem jsou shodami s Gualtherem [2])!

Jak působí po takových úkazech autorovo napadání Nebeského, nemohu ani říci; i když Nebeský tvrdil, že Ulrich někdy originálu svému nerozuměl, je to sice pravda, ale „es war von Nebeský's standpunkte aus nur eine willkürliche annahme“ (!). —

Odmítnuv takto p. Titzovy „důkazy“, nemíním, že bych byl dokázal samostatnosť české básně, ba zdá se mi, že v Alx. JH., která je, jak známo, recense mladší než SV., některé rysy rytířské se snad zakládají na té nebo oné rytířské básni německé, snad na Ulrichu samém. K srovnání dojde asi po vytištění básní německých. —

Rozumí se, že báseň formálně tak dokonalou, s tak mistrným veršem a rýmem, s takovou hladkostí a úhledností, předcházela řada pokusů nedokonalejších, podobně jako v německé literatuře ve dvanáctém století, a že se české básnictví nezrodilo jako Athéna, v největším výkvětu svém. Za takový pokus pokládá a s velikým důvtipem dokázati se snaží J. Knieschek první čásť Tristrama.

Že Tristram je pracován dle tří různých pramenů, dle básní Eilharda, Gotfrida a Heinricha Freibergského, pozna-

---

[1]) Srv. Lang, Listy filologické X., 84.

[2]) Opsal jsem si toto místo v Mnichově ze Schmellerova opisu rukopisu Basilejského, místa první jsem tehdáž nemohl srovnati. Připojím srovnání na konci spisku.

menal již Feifalik [1]), a po předchozích pracích Nebeského, Schulze a Jirečka dopodrobna poměr básně k různým pramenům jejím rozebral prof. J. Gebauer [2]).

Gebauerova práce zakládala se na Lichtensteinově vydání Eilharda, práci to naprosto pochybené; Lichtenstein rozeznával zlomky staré básně, z níž vzešlo zpracování X., z toho pak rukopisy D a H, a později prosaické zpracování básně. Gebauer, nechtě tento resultát zkoumati, konstatoval prostě, že česká báseň shoduje se částečně s básní starou, částečně se zpracováním X., t. j. s jedním z obou rukopisů, a částečně s tekstem prosaickým, faktum nad míru nápadné. Knieschek, uváživ konsekvence toho pozorování, dokázal, že to, v čem se česká báseň shoduje s tím kterým zpracováním, jsou právě části básně původní, nezměněné, která není zachována, ani v těch zlomcích, které Lichtenstein nazval starou básní, nýbrž nejvíce se blížila dvěma zpracováním, zdánlivě nejodchylnějším, prosaickému a českému, z nichž ještě českému náleží priorita.

Obě jsou pracována přímo dle nejstaršího a původního tekstu, a poněvadž tento je ztracen, můžeme si jeho obsah jenom pomocí těchto dvou pramenů poněkud rekonstruovati; ostatní jsou již zpracována volněji [3]).

Tento resultát Knieschkův doplnil studie Bartschovy o Tristrantu Eilhardově a jeho kritiku Lichtensteinova tekstu tak samostatně a s tak znamenitou shodou, že nelze o něm již pochybovati; a to tím méně, poněvadž novější badání ukázala, že i věci takové, které Knieschek sám pokládal za přídavky, českého básníka, shodují se s dotyčnými místy v básních starofrancouzských, t. j. s pramenem Eilhardovým, tedy se ztracenou básní Eilhardovou samou.

Co činí báseň českou pro srovnávací dějiny literární tak důležitou, že totiž nahrazuje skoro úplně svůj ztracený originál, zmenšuje její cenu pro literaturu českou; ale tato negativní zásluha patří jenom první části básně, od str. 1. do 106, 4. — Jenom potud básník překládá doslovně, pak, zároveň když počíná překládati druhý pramen, Gotfrida, změní úplně svůj sloh,

---

[1]) Wiener S.-B. XXXII., 300.

[2]) Listy filologické, VI., 108—139.

[3]) Knieschek, „Der čechische Tristram und Eilhart von Oberge“, Wiener SB. CI, 319—438. Něm. překlad statí dle Eilharda pracovaných v Zs. f. dtsch. alterth.

plýtvá vlastními přídavky, urovnává neshody mezi různými prameny, má mnohem dokonalejší rým, zkrátka tyto dvě části jsou díly dvou básníků, z nichž jeden pokračoval o nedokonaném díle druhého [1]). Zkoumav tento názor vlastním nepředpojatým čtením, nemohu než mu přisvědčiti: o českém Tristramu pracovali básníci dva, z nichž jeden jej zanechal nedokonaný, a druhý, dovednější, přibrav si ještě jeden pramen (Gotfrida s pokračováním Heinrichovým lze pokládati za jedinou knihu) jej dokončil.

Knieschek stanovil též chronologii obou částí: první jeví se prý svou nedokonalostí časným pokusem básnickým a pochází již z první polovice století třináctého, druhá je prý o celé století mladší; první část znal prý básník Kateřiny (básněné dle Knieschka r. 1255 [2]), který uvádí Tristrama a Izaldu. Ačkoli tento resultát je velice potěšitelný, přece nelze mi jej sdíleti; brání tomu naprosto rým; ani první část Tristrama nemůže býti starší, než teprv polovice století XIV., jak poznáváme dle rýmů. Ani jeden rým se nevyskýtá mezi *u* a *ui*, vyjma jediné již (: muž, 34, 17), které jak známo, se zachovalo dosud, tedy o stáří nerozhoduje nic; zato máme v první části případy, kde *i* přehlášené rýmuje s *i* původním: chci (: všichni) 1, 1, rovni (: žalosti) 1, 3; vyřeží (: zvítězi) 2, 17, vóli (: nikoli) 4, dole; králi (: nepoznali) 6, 1, núzi (: dlúzí) 12, 9, pošli (: posli) 14, 1, vráci (: neukrátí) 36, 17, otci (: roci) 37, 3, městci (: léči) 32, 9, obyčeji (: odjeli) 71, 6, a rýmy *iu* : *i* tyto: klamání (: leží) 33 dole, prudkostí (: pověsti) 44, 5, chytrostí (: všichni) 64, 17, myslí (: veselý 82, 1).

Naproti tomu Gebauer, zdá se, pokládá báseň za příliš mladou, tvrdě, že je až z první polovice 15. stol., spíše druhé polovici století čtrnáctého svědčily by zajisté rýmy: sobú (: obú 113, 3; 156, 1; 407, 15; : dobu 119, 13, 326, 8, : útrobú 386, 13) vesměs v druhé, mladší a lépe rýmované části básně, kdežto rým vzel : chtěl, je doložen z části nejhůře rýmovaných, není tedy vlastně dokladem z rýmu. Tvary s*o*bú atd. vyskýtají se ovšem ještě sporadicky i v XV. stol., to však na věci ničeho

---

[1]) Knieschek „Der čechische Tristram und seine deutschen Vorlagen“, Mitth. d. Ver. f. Gesch. der Dtschen in Böhmen XXV., 226.

[2]) Dle rýmu ‚haniem – paniem‘ však Kateřina pochází teprv z pol. XIV. století.

nemění, nebo jiné kriterium (1. os. sg. na *-i* proti *-ím*) svědčí rovněž druhé pol. XIV. věku (dr. Vondrák, Listy fil. 1886, 53).

Shrneme-li tato dvě pozorování, poznáme, že český Tristram pochází asi z polovice století čtrnáctého, a nepoložíme ho s Jirečkem až do konce století, protože je v něm zmíněna puška [1]), nýbrž připíšeme tuto pušku fantasii pozdějšího opisovače. Též v jednom rukopise Nibelungů varuje Dětřich Burgunďany, že Kriemhilda jim kladla nástrahu, že naplnila jámu sírou a uhlím, aby je vyhodila do povětří. Obě části jsou skoro souvěky, rozdíly v přesnosti rýmu zakládají se na různém nadání obou básníků.

Básník části druhé jest mnohem zajímavější individualitou než básník první; jak obratně dovedl uklidíti neshody, vzešlé z užívání rozličných pramenů! Jedna jenom mu ušla (což i Knieschek přehlédl): když Tristram je veden k smrti, potká dvakráte Tynasa (194 1, a 197, 11), jednou dle Eilharda, podruhé dle Heinricha. Ale také jeho přechody od jednoho pramene ke druhému zdají se býti odůvodněny; když se podjal práce, zamlouval se mu nejlépe Gotfrid, ač při něm, nemaje smyslu pro jemnější problémy psychologické, pořád krátil; zneužívání božího soudu příčilo se snad náboženskému citu jeho, a vrátil se tedy zase k Eilhardovi, ale když Eilhard vypravuje hnusným a sprostým spůsobem o osudu, kterému odsouzená Izalda měla propadnouti, tu přešel k Heinrichovi, jenž vypravuje touž episodu mnohem ušlechtileji. Pak, když milenci se uchýlí do lesa, zcela právem se zase vrátil k Eilh., který vypravuje pěknou episodu o tajeplném nahém meči, ležícím mezi milenci, což Heinrich nahradil lstí prajednoduchou a prosaickou, protože povídka o meči stála již u Gotfrida, a on ji nemohl opakovati. Pak, když Tristram opustil Izaldu, a poprvé se s ní setkal, následuje u Eilharda dlouhá řada nudných a jednotvárných podvodů, spáchaných od milenců na Markovi, což Heinrich všechno shrnuje v jediné přestrojení za blázna; docela dobře český básník ho tedy sleduje a neopouští až do konce básně.

Rukopis Gotfrido-Heinrichovské básně, který byl předlohou českého básníka, byl asi dosti podobný rukopisu florentinskému; Izalda najímá na Brangenenu vrahy

---

[1]) Čas. Čes. Mus. XXXV., 270.

‚dva panice z Irlanta z té zemice‘ (108, 13),

kde ostatní rukopisy G. píší ‚von Engellande‘, F však ‚von Irlande‘.

325, 3. ‚tu neosta než komorník patananisel‘

shoduje se s rukopisem F až na chybné *parananîsel;* jelikož český básník právě na tom místě přecházel od jednoho pramene k druhému, mohl se lehce zmýliti s neznámým jemu jménem. O menších shodách pomlčím. —

O Tandariuši a jeho poměru k básni Pleierově promluvil jsem na místě jiném [1]), a krátce po mně pan prof. Mourek v Pojednáních král. čes. Učené společnosti. Česká báseň jevila se býti zpracováním německé, jenom o spůsobě, jak básník pracoval, nebyli jsme za jedno; já tvrdil, že básník pracoval dle středověkého zvyku z paměti, p. prof. Mourek, že měl knihu německou při práci otevřenou před sebou; zdá se však, že po novém výkladě mém [2]) pan prof. Mourek se přidal k mému názoru; aspoň dosud na ony vývody ani slovem neodpověděl [3]).

Tandariuš pochází až z konce stol. XIV. S ním se shoduje v té vlastnosti, že neuvádí skoro žádných jmen a že je pracována dle nějakého chatrného pramene, jiná báseň, jejíž zlomek nalezl Hanuš a jižto znám z opisu p. Paterova; vypravuje o nějakém rytíři, který jsa vyhnán ze své země, dlí na dvoře královském a miluje jednu z dvořanek.

Kdežto však i Feifalik sám ještě pochyboval [4]), zdali v české literatuře jsou zpracovány i básně z oboru národní pověsti německé, ukázala řada nových nálezů, že čeští skladatelé tako-

---

[1]) Čas. Čes. Mus. LXI., 106—115.

[2]) Athenaeum IV. (1887), květen.

[3]) V „Hlídce literární“ 1888, str. 43, tvrdil pan Pelikán, uvažuje o práci páně Mourkově, že můj rozbor se zakládá pouze na Meyerově rozboru, a ne na básni Pleierově samé, a když jsem to popíral v Hlídce, str. 82, odpovídal p. Pelikán, že „byl jeho soud zcela opodstatněný, když v citátech nenalezl ničeho, co by nebylo v Meyerově rozboru“, a dodal ironicky: „Ale p. Kraus tvrdí, že ruk. užil, a my mu to musíme tedy věřiti“. Jsem nucen brániti se zde, protože redakce nedopřála již místa stručné mé odpovědi, že v mém článku je přes půl sta citátů, o nichž u Meyera není ani zdání a které jsem přece odněkud musil míti.

[4]) S.-B. der k. Akademie Wien XXIX., 83.

vých rozdílů nečinili, a podivnou ironií tvrzení jeho „so dass sie . . . weder den gehörnten Sigfrid noch den herzog Ernst und anderes verwandtes sich angeignet haben“, bylo vyvráceno v nejplnějším znění.

Nejprvé našel p. Patera zlomek Růžové zahrady [1]), který obsahoval celou řadu jmen z německé pověsti, pak byl nalezen výtisk Seifrida, jak vím z ústní zprávy prof. M. Hattaly, a konečně Brückner nalezl důležitý rukopisný sborník Baworowského, jenž mimo Ezopa, Bruncvíka, Apollona a Tandariuše obsahuje nevytištěné dosud básně *O Jetřichu Berunském* (Laurin) a *O Arnoštovi* (Herzog Ernst) [2]). Celý názor o objemu staročeské literatury je tím změněn, a romantické básnictví české jeví se v netušené síle.

Byl-li román o Štilfridu a Bruncvíkovi opravdu původně rýmován, jak tvrdil Feifalik [3]), zdá se býti pochybno; řadu poznámek o tomto románě potlačuji zde, protože lze očekávati v krátké době obšírnou práci o něm z péra jiného, podobně jako o Apollonovi. Vůbec romány prosaické, povstalé v téže době, kdy i německé básně byly přepisovány ve prosu, vyžadují ještě prozkoumání co do odvislosti své [4]).

Takové srovnání je provedeno při Tkadlečku [5]), který dříve byl pokládán za originál německého „Ackermanna“, kdežto již dle chronologie tento poměr jest nemožný [6]). Možnosť, originálu třetího (nejspíše latinského) není vyloučena, ale dokud tento originál, o němž koluje jakási pověsť, že jej někdo v nějaké knihovně zahlédl, není nalezen, musíme nutně uznati německého Ackermanna za representanta předlohy českého Tkadlečka; rozhodně obsahuje onen pravá jmena hádajících se osob: Smrti a vdovce, kdežto Tkadleček, nahradiv Smrť Neštěstím, upadává do stálých neshod.

---

[1]) Čas. Čes. Mus. 1881, 464, a Zs. f. deut. Alterthum 25, 253 (Titz).

[2]) Brückner, Böhmische Studien v Archivu für slavische Philologie XI.

[3]) Wiener S. B. XXIX. Dodatek ve sv. XXXII., kdež opraven nepříjemný omyl stran jmena Stujmír nebo Stanimír.

[4]) J. Wenzel jednal o českém románu o Floru a Blanceflоře v programu české realky v Praze, 1884.

[5]) Der Ackermann aus Böhmen, herausgegeben u. mit dem čechischen Gegenstück Tkadleček verglichen von J. Knieschek, Prag 1877.

[6]) Srv. Gebauer Listy fil. II., 114 nsl.

Ale kterak může Knieschek nazývati stále [1]) Tkadlečka „parodií“ Ackermanna? Týmž právem by se zajisté mnohá slavná báseň německá mohla nazvati parodií svého francouzkého originálu (jako vůbec Goethe tento způsob překládání, v středověku oblíbený, travesticí nazval). Tkadleček, chtě napsati knihu o svém opravdovém nebo domnělém neštěstí v lásce, ohlížel se po středověkém zvyku po nějakém originále a vyvolil si německého Ackermanna (nebo jeho originál), který pak musil podrobiti bolestné proměně hlavních osob a částečně i myšlenek. Napodobil ostatně jen prvních šestnáct kapitol a nedodal ani závěr, který německý román tak pěkně ukončuje, což nesvědčí právě o velkém důmyslu jeho. —

Zdali Štítného „helmbrecht“ a „hembrechtice“ se zakládá na českém zpracování pěkné básně Wernherovy nebo na známosti její v Čechách, nemohu určitě rozhodnouti, pokládám však existenci české básně za pravděpodobnější; význam apellativní mohl se lehce vyvinouti ze závěru básně, ale v německých pramenech se nevyskýtá. Že slovo o sobě neznamená frejíře, jak Sabina opisuje z Erbena, nemusím asi dokazovati.

Zakončím tento zběžný přehled jménem prvního známého básníka českého, pana Smila Flašky z Pardubic. Kdežto jeho Nová rada je zcela samostatná, napodobil v druhé poučné básni „Radě otce synovi“ ovšem že zcela volně německou báseň „Der Winsbeke“ [2]).

Tento vliv německý na lyriku, epiku, drama a didaktiku českou ani války husitské na dlouho nepřerušily, vždyť i prostonárodní literatura byla jím prosáklá, a německou trojdílnou strofou zahřměla i ta píseň husitská „Kdož jste Boží bojovníci“, která proto Němcům zajistě nezněla lahodněji [3]).

V.

Mocný vliv, který Němci měli na Čechy a Slovany vůbec, na jich jazyk, zvyky, pověsti, literaturu, nezabránil tomu, aby zase opáčně v menší míře nepodlehli vlivu slovanskému.

---

[1]) Nejnověji v recensi Pypina-Spasowicze, v Mitth. d. Ver. f. Gesch. d. Dtschen in Böhmen XXIII. Lit. Beil. 65.

[2]) Feifalik ve Wiener S.-B. XXXII., str. 685.

[3]) Srv. k tomuto a hlavně k předešlému odstavci článek Martinův v „Anzeiger für deutsches alterthum und deutsche litteratur“ III., 107—118.

Stopy vlivu toho shledáváme v četných zmínkách v německé literatuře se vyskytujících.

Sestavím jich řadu, spořádav je ve zmínky (A) z literatury umělé, (B) z pověsti národní, kdež shrnuji všechny zmínky v básních z oboru jejího se vyskytující, a (C) ve zmínky historické.

A. V literatuře umělé.

Slované, zvláště východnější, jako národ vzdálený značí básníkům německým, najmě jihoněmeckým, často člověka cizího, úplně lhostejného, nebo dokonce pohana. V tom smyslu asi užívají jména jejich Walther a Wernher.

1. Walther von der Vogelweide (ok. 1200).

(Vyd. Lachmann [1]).

80, 27. Ich bin dem Bogenaere holt
gar âne gâbe und âne solt:
er ist milte, swie kleine ichs geniuze,
sô nieze ez aber ein *Pôlân* oder *Riuze* [2]).

2. Hartmann von Ouwe: Iwein (1205).

(Vyd. Lachmann).

7583. waert ir mir der vremdest man
der in ze *Riuzen* hûs gewan,
ê ir mich sô bestüendet mé,
zwâre ich sichert in ê.

3. Wernher der Gartenaere: Meier Helmbreht (ok. 1240).

(Vyd. Lambel, Erzählungen und Schwänke III.).

1809. des hebt iuch, ungetriuwer *Rûz,*
balde für die tür ûz,
ich ahte nicht ûf iuwer nôt.

Otec Helmbrechtův nazývá syna tak, aby naznačil, že se ho úplně zřekl, že nechce o něm věděti.

---

[1]) Uvádím vydavatele jenom, abych vysvětlil číslice citátu, třeba básník byl vydán častěji. Podobně rok má vysvětliti jen význam zmínky, nepodává však přesného určení doby básníkovy.

[2]) Jinak vykládá Wilmanns ve svém vydání: „ein Pole oder ein Russe, d. h. kerls, die vom ordentlichen gesange nichts verstehen“ (?).

Praha byla městem velmi známým, tak že mohla vzniknouti rčení jako tato:

4. Der Wiener mervart (ok. 1270).
(Vyd. Lambel, Erzählungen und Schwänke V.).

133. der reite die sippe:
„von Adâmes rippe
sî wir gar mâge
als Akers unde *Prâge*“,

kteréžto sestavení Prahy s Akkonem zdá se býti příslovečným pro příbuzenstvo příliš vzdálené; čtemeť v

Gesammtabenteuer.
(Vyd. v. d. Hagen, I., 96).

264. wir sîn als nâhe mâge
als Akers unde *Prâge.*

5. Seifrid Helbling (ok. 1280).
(Vyd. Seemüller).

I., 96. zwischen Wienn und *Prâge*
ist nindert dîn gelîche.

A kdekoli se vypočítává řada národů, dostaví se též některá jména slovanská.

6. Anno (ok. 1080).
(Vyd. Bezzenberger).

633. wilich rihtêre her wêre
daz quam wîtini mêre:
von Criechin unt Engelantin,
die kuninge im gebi santin,
sô dedde man von Denemarkin
von Vlanterin unti *Riuzilanti.*

7. Roland (ok. 1130).
(Vyd. Bartsch).

Blanscandiz praví Genelunovi:

1770. nu habet ir bethwungen
Kriechen unde Ungern
Riuzen unde *Pôlân*
thie grimmen Sachsen alsam.

Roland oslovuje svůj meč Durendarte a jmenuje mezi národy jím přemoženými:

6839. thie grimmigen *Sorbîten*
unt Beire thie strîtegen
mit ire scarphen swerten,
Sahsen thie thikke volherten
in manigeme grôzen volcwîge
sie muosen ime alle nîgen.
Alemanniam ich ervaht
Ungeren nam ich ire Kraft
Pritaniâ nemahte mir nicht witherstân,
Bêheim unde *Pôlân*
Franken thie kuonen
neliez ih nie geruowen . . .

*

8079. thie siventen thie *Prussen* [1]).

8. **Carmina Burana** (13. stol.).

(Vyd. Schmeller).

Secta nostra (scil. vagorum) comperit
iustos et iniustos,
claudos atque debiles
senio combustos,
bellosos, pacificos,
mites et insanos.
Boëmos, Teutonicos,
Sclavos et Romanos,
stature mediocres,
gigantes et gnanos. . . .

9. **Konrad von Würzburg: Engelhard** (ok. 1250).

(Vyd. Haupt).

696. man siht iuwer êre
alumbe und umbe sweimen.
si vert ze *Bêheimen,*
ze Ungern und ze *Riuzen.*
ouch siht man dâ ze *Priuzen*
vast iuwer êre erwahsen.

---

[1]) Tento národ litevský, jak z Biterolfa patrno, čítali Němci k slovanským.

10. Titurel (ok. 1270).

(Vyd. Hahn).

2083. Ûz Dürngen und ûz Hessen
und ûz *Lûschiz* der marke.
nu kômen die wol wessen,
waz dâ hiez ritterlîche tât diu starke.

*

5680. Er bôt in cumpanîe
durch disiu lieben maere
gein Kriechen, *Bulgerîe*.

11. Tanhûser (ok. 1240).

(Vyd. von der Hagen, Minnesänger II.).

Básník líčí průvod máje:

I., 10. Mit im so varent juden, kristen Kriechen Valwen, heiden vil,
Unger *Pôlân, Riuzen, Bêheim,* swer eht schône leben wil.

* * *

V. 7. Ze Künis erbent auch diu wîp und niht die man,
daran sô stôzet *Pulgerîe*, hoer ich sagen.
die Valwen sint gar ungeriht in Tanagran,
des hoert ich vil die Ungern und die *Riuzen* clagen.
8. Der *Bêheim* solde wol dem rîche hellen mite.
. . . .
9, 4. die *Wilzen* sint geborn dâ her von Tenebrîe.

* * *

XII., 4, 8. sô vliuzet durch der Unger laut der Wâg und ouch diu Tîse,
Brâge bî der *Wuoltach* lît als Wien an der Tuonouwe,
swer des gelouben welle niht, der var unz erz beschouwe.

Ke tvaru Wuoltach připomněl bych jméno německé *Wuldau* za *Vltavice*.

V takovém vypočítávání si zvláště liboval Boppe, jak ukáží tyto příklady:

12. **Boppe** (ok. 1280).

(Vyd. v. d. Hagen, Minnesänger II.).

16, 1. Des merke unt vröu dich, hôher werder, wîser mensch,
du sîst tiutsch, welsch, *windesch* ungersch oder tensch,
von swelcher hande sprâche du sîst kristen,
der wirde, der dir got besunder hât gegeben
. . . .

Také ve velikém počtu pánů, kteří ho neobdarovali, snad jen proto, že jich vůbec nepožádal, jmenuje též dva slovanské pány.

. . . .
25, 8. die vröuwent mich vil selten mit ir gâben;
sam tuont die helde in Beierlant,
die bî der Etsche und ouch die stolzen Swâben,
Düringen, Sachsen Mîzener,
der Wetterobe, Hesse und ouch der Westvâle,
der *Bêhein* und der *Pôlân*, der
windischen herrn gâbe ich selten mâle.

* * *

To nemůže býti svědectvím o neštědrosti českého dvora, jak se někteří domnívali.

26, 1. Swelch hôher vürste nu hât hôhes küneges namen,
lîp unde muot, êre unde wirde, und werden gamen;
swie hôch sî sîn gewalt und wîten maere
ez sî ein Rômer, Unger, *Bêhein*, ein Franzois
ein Schotte, ein Spanjol oder ein Engelsch kurtois,
ein Krieche, ein *Riuze*, ein werder Kipperaere,
ein Tene, ein Swede, ein *Bulger* oder ein Soldân atd.

13. **Neznámý meistersänger** ze XIV. století.

(Vyd. Bartsch, Meisterlieder der Kolmarer Handschrift).

28, 1. Waer ich gewaltec künc übr allez roemisch lant
dient in mîn hant
Francrîch mit Düringe landen.
. . . .
8. waer allez mîn
in *Merhern* und in *Riuzen*
in *Pôlân* neben *Priuzen*. —

Zajímavější než tyto výpočty jsou zmínky takové, které nás poučují poněkud o jazyku, o výrobcích a o vlivu Slovanů[1]).

14. Heinrich der Glîchesaere: Reinhart Fuchs (po 1180).

(Vyd. Reissenberger).

2097. Reinhart der lützel triuwen hât
den künec dô genôte bat
umbe sînen vriunt, den elefant,
daz er im lihe ein lant.
Der künec sprach ,daz sî getân:
Bêheim sol er hân‘.
des wart der elefant vil vrô.
der künec hiez in dô
enphân, als ez was reht
dô huop sich der guote kneht.
er quam dar als ein armman,
fürsten ambet er dâ gewan.
der elefant reit in sîn lant
dar in der künec hât gesant
und kundete vremdiu maere
daz er hêrre waere.
vil harte er zerbliuwen wart,
ouch gerou in diu widervart,
mohten si in getân hân wunt,
ern wurdes niemer mê gesunt.

Patrna je tu satirická narážka na české poměry v době po Vladislavovi II., kdy Čechy se staly zemí, stálými změnami v osobách panovníků znepokojenou, a kdy autorita císařova velmi málo v Čechách rozhodovala.

15. Hartman von Ouwe: Erec (ok. 1192).

(Vyd. Haupt).

1987. diu geville wâren grâ,
daz niemen anderswâ
dehein bezzer mohte hân
ze *Riuzen* noch ze *Pôlân*.

---

[1]) Jsou již částečně otištěny ve „Slovanském sborníku“ 1886, str. 225 a nn., jakož i zmínky z pověsti národní v témž časopise 1887, str. 305 a nn. a 367 a nn., kdež jsou i překlady míst uvedených.

16. Wolfram von Eschenbach: Parzival (1205—15).
(Vyd. Lachmann).

Treverezent vypravuje o svých dobrodružstvích mezi jiným:

496, 15. und dô ich für den Rôhas
durch âventiure gestrichen was,
dâ kom ein werdiu *windisch* diet
ûz durch tjoste gegenbiet.

Rôhas jest Rohatec; dle této zmínky byli to Slovinci, kteří nejprvnější ze všech Slovanů přiučili se rytířskému klání; bylť ve Štyrsku velmi čilý ruch rytířský, nejsilnější ve všech zemích bavorského kmene, a rozumí se, že působil také na národy sousední. Znalosť klání u Slovinců v první třetině třináctého století dosvědčuje též Ulrich z Liechtenšteina:

17. Uolrich von Liehtenstein: Frowen dienst (1255).
(Vyd. Lachmann).

Na své výpravě z Mestry do Čech [1]) dostane se Ulrich v sedmý den po svatém Jiří r. 1227 do Korutanska. Za Vraty (Tor, nyní Thörl) očekává ho kníže Bernard a jeho rytíři, snídajíce po tehdejším zvyku na louce. Uvítají ho

192, 17. der fürste und die gesellen sîn
mich hiezen willekomen sîn.
ir gruoz was gegen mir alsus:
‚buge waz primi, gralva Venus‘.

Ulrich zláme tu osmnáct oštěpů a rozdá patnáct prstenů; rytíři i kníže doprovázejí ho do Villachu (Bělaku), kdež zláme oštěpů patnáct a rozdá dvanáct prstenů těm, kteří na něm zlomili oštěp svůj. V osmnáctý den přijede do Mürzzuschlagu, kdež mu vzkazuje Otte von Buochowe svým poslem:

216, 23. . . . . vil edeliu künegîn
iuch heizet willekomen sîn
in ditz lant ein *windisch* wîp.

Takto přestrojen potýká se s „paní Venuší“ v oděvu ženském, ověnčen, s naušnicemi na přilbě:

---

[1]) Srv. odst. II.

218, 24. die ôrringe wâren kosterîch
und hiengen verre hin zetal.
er fuort zwên zöpfe, die wâren val
grôz unde volleclîchen lanc:
ir lenge für den satel swanc.
Ez hete der hôchgemuote man,
seht, eine *gôdehsen* an,
daz ist ein *windisch* wîbes kleit.

Pěkný obraz roucha slovinského kazí nám bohužel to, že nevíme, co je *gôdehse* a jak si ji máme představiti.

Cesta Uolrichova jde, jak známo, až k Dyji na českou půdu, kamž dojede od moře za devětadvacet dní a kde je přivítán tak vybranými rytíři, že rozdati musí devatenáct prstenů.

284, 25. Über die Thye zogt ich zehant
mit freuden in der *Bêheim* lant . . . .
285, 17. Der ritter was ze velde komen
wol hundert, als ich hân vernomen.

Čeští rytíři jsou tak dychtivi po klání, že často tři najednou jedou proti němu. O nějakém českém výkřiku neslyšíme zde nic, snad čeští rytíři přiučili se i těm od svých mistrů a volali opravdu:

287, 11. dâ ruoft vil maniger: ‚herâ her!' [1]).

Také když později Uolrich vyjede, přestrojen za krále Artuše, u Nového Města mezi rytířstvem, které ho očekává, shledáváme česká jména:

472, 27. von Dobrach (Dobra) der schenk Dietrîch
473, 5. von Valkenstein her Zlâwat (Slavata).

18. Frauenlob (ok. 1300).

(Vyd. Ettmüller).

135, 13. In *Kernden* ritterschaft ich sach.

* * *

411, 1. Daz rîche ûz siben münden [2])
maz ie sîn kür mit kreften
den lâz von *Bêheim* schenken
waz tuot denn der von Pfalze?
atd. . . . .

---

[1]) Dalimil, LXXVI., 40: *hera, črte, hera!*

[2]) Rým je na začátku verše. Srv. odstavec III.

19. Reinmar von Zweter (ok. 1240).

(Vyd. Roethe [1]).

243. Daz rîche siben vürsten hât
der hôhsten und der besten, an den al sîn wirde stât
die künige im solden kiesen unde ouch dem rîche holde solden swern.
daz sint die pfaffenvüvsten drî.
von Menze und ouch von Triere, der von Köln ist ouch dâ bî.
der leien vürsten viere, die ez beschirmen solden und bewaeren:
her künic von *Bêheim,* daran sult ir gedenken,
daz man iuch nent des rîches werden schenken;
von Brandenburc der kemeraere,
truhsaeze diu Palze ûfme Rîn.
sô sol der herzoge marschalc sîn
von Sahsen lant: daz sint din wâren maere [2]).

20. Meier Helmbreht.

(Viz č. 3.).

Synek selský, který se dal na život rytířský, vlastně loupežnický, vrátí se za rok na návštěvu domů, a když ho radostně vítají, tváří se, jako by jich neznal a svou řeč mateřskou byl zapomněl; mluví po nizoněmecku a po latinsku, pak:

726. zem vater sprach er: „dêû sal“;
zuo der muoter sprach er sâ
bêheimisch „dobraytrâ“.
si sâhen beide ein ander an
beidiu daz wîp und der man.
diu hûsfrouwe sprach: „her wirt
wir sîn der sinne gar verirt:
er ist niht unser beider kint;
er ist ein *Bêheim* oder ein *Wint*“.
. . . .
775. und bist duz niht Helmbreht, mîn kint,
sît ir ein *Bèheim* oder ein *Wint*
sô vart hin zuo den *Winden.*

---

[1]) Srv. odst. III., a Přídavek.

[2]) Odchylně jediný básník Lohengrina (1290) stanoví:

198, 1 Der werde phallenzgrâve bî Rîn
ist der êrste und sol des rîches truhsaez sîn
sô ist von Braudenburc ein kameraere;
ein *schenke*, der ist von *Beierlant.*
dem rîche ist von Sahsen ein marschalc genant,

což vyložil vydavatel Rückert na str. 257 a n.

Již slovo, kterým zdraví, je zajímavé: je to totiž nejstarší doklad toho pozdravu, a sice ve staré formě *dobrojtro*; výkladu koncovky *-a,* jaký jsem pronesl ve Slovanském sborníku, se vzdávám, a myslím, že koncovka česká *-o* zněla Bavorům a Rakušanům jako jejich *a*, klonící se více k *o*; což ještě je jasnější při tvaru *tobroytra* u Seifrida Helblinga (viz níže)[1]. Němečtí vydavatelé chybně vykládávají: „dobré jitro“.

21. Seifrid Helbling.

(Viz č. 5.).

Rakouský satirický básník z konce třináctého století stěžuje si na to, že Rakušané po každém národě se opičí. Vévoda Bedřich česal se jako Uhři (nosící copy), pak si stříhal vlasy jako Sasové.

XIV., 20. der *Bèheim* sit uns niht vergie,
daz wir jehen müezen,
unser friunde grüezen
‚tobroytra‘ des morgens.
dô was niht âne borgens:
wir kunden unser lachen
grôz bêheimisch machen.
ich sag iu dem was alsô:
‚Kurvysyne! ho ho hô!
dô was unser lachen ûz
‚vítaj pan, poppomûz‘.

Ve v. 28. je české slovo konjekturou pánů dra. Menčíka a Murka za nesmyslné ‚huersyna ho cho cho‘. Koncovka *-e* (syn*e*) je

[1]) Mohu k témuž zjevu uvésti doklad z mnohem pozdější doby, ze XVII. stol., který snad bude českým filologům vítán, jelikož representuje zcela fonetické reprodukování věty české. V Grimmelshausenově románu „Simplicissimus“ (1669) čteme (Neudrucke deutscher Literaturwerke des XVI. u. XVII. Jahrhunderts 19—25, str. 134): „da führte, ich weiss nicht wer, unversehens eine Parthey Croaten daher, die uns miteinander anpackten, auf ettliche läre Baurenpferde satzten die sie erst gestolen hatten, und miteinander davon führeten. Zwar stunden sie erstlich im Zweiffel, ob sie mich mitnehmen wolten oder nicht? biss endlich einer auff Böhmisch sagte: ***Mih weme daho Blasna sebao, bovze deme ho gbabo Oberstovi.*** Dem antwortete ein anderer: ***Prschis am bambo ano, mi ho nagonie possadeime, vvan rosumi niemezki, vvon bude mit Kratock vville sebao.*** Also muste ich zu Pferd atd. atd. O slově *dobrojtro* viz Listy filol. r. 1886, 413.

v *tomto* případě asi velice pochybná; zcela zbytečně čte Seemüller místo *witaipan: vítej pan*; *poppomûz* nebo vlastně *poppomouz* jest *'bóh pomoz'*. Básník pokračuje o mravech a slovech přišlých z Míšně a Bavorska

44. taepischiu maere
kunn wir sagen dâ nâch
ûz der *Kerndenaere* sprâch,
ze *Kreine* sî wir des gebeten,
daz wir *windischen* treten
nâch der blâterphîfen [1]).

Tak konečně pochybuje, je-li v Rakousku

II., 1456. ob ich sî ze Sachsen,
ze *Bêheim* od in Ungerlant,
daz ist mir noch unbekant,

neboť rodí se již

III., 347. ein Bêheim von Sant Pölten.

A ještě jednou se vrací k tomuto zlozvyku:

VIII., 763. die Bêheim tragent ir gewant,
als sit ist in Bêheimlant
die Sahsen und die *Pôlân*
tragent ouch gewant an,
dâ bî man si erkennet
nâch ir lande nennet,

a podobně ostatní národové, ale Rakušané

783. sie tragent nâch der Bêheim sit
gewant, dâ sie mêrent mit
der Bêheim schar unbillîch
und sint doch von Österrîch.
ich wolt, swer in Österlant
trüeg nâch Bêheim sit gewant,
swes in frâgt ein biderb man,
daz er spraech: 'nie rozmie pan'
und mit sînem munde
niht anders reden kunde.

---

[1]) Domněnku vyslovenou ve Slov. Sbor. V., 228, že by slovy „windisch" a „Kerendenaere" mohl býti snad naznačen rozdíl dvou nářečí, beru zpět; kronika Ottackerova (Pez III., str. 184) dosvědčuje, že „windisch" bylo jazykem mluveným v Korutanech.

Nemusím říci, že chvála, kterou zde poděluje Čechy, byla zcela nezasloužena, že Čechové byli v tom s Rakušany za jedno, kdežto Maďaři už tenkráte bránili novotám přístupu a hrdě se spokojovali se svými zvyky [1]. Jaká to vlastně byla česká móda, zdá se vysvítati z verše

III., 233. lâz — —
schaefîn kürsen für den frost
komen uns von *Tsechen*.
die lâz ouch bier zechen
mit sant den *Merhaeren*;
wînes sie enbaeren
dêswâr sie viel gelîch,
ân durch daz lieb Ôsterrîch.

Na tyto „kürsen“ jako na novou módu ukazuje

XV., 65. ein ritter nimt nû gar für guot
zem winder einen vêhen huot
und ein kürsen schaefîn —
daz sint nû diu kleider sîn.

Nejistá jest domněnka Karajanova, že by ve verších

XV., 430. ich gib mîn weiz, mînen wîn
lieber umb silberplischel
dann ich imz geb *na pischel*

poslední slovo bylo zkaženo ze žertovně užívaného *napij se*. Z Polska zase přicházel účes a ostříhání vlasů; básník osopuje se na krajana takto změněného (Rakušané nosili vlasy dlouhé):

III., 225. waz wil dû *Pôlân* hôchbeschorn?
den Ungern waere daz vil zorn,
der ir langem hâr erkür
die hôhen pôlânischen schüer;

takový Rakušan je pak

III., 333. von Bruck bürtic ein Pôlân

a básník mu přeje podobně jako onomu počeštěnému:

VIII., 793. und swer in disem lande snit
gewant nâch der *Pôlân* sit,
daz dem sîn hâr waer geschorn
hôch ûf für die ôrn:
daz sold im nimer wahsen.

---

[1] Karajan, Der leumund der Österreicher, Böhmen und Unger in den heimischen quellen des mittelalters, Wiener S.-B. XLII., 447–531.

Uvedu ještě několik zmínek z této básně s významem pouze zeměpisným. Zemi českou nazývá IV. 208 *daz Bêheimisch*, jednoho pána rakouského dle sídla jeho (VI. 64) *ein Merhaere* a velká oblast národů východních je naznačena slovy

XV., 654. von dem Riuzischen mer
von Priuzen unz an Walhen.

22. Stricker, Der kündige Knecht (ok. 1240).

(Vyd. v. der Hagen, Gesammtabenteuer 61.).

Selka vyhnala časně sedláka na pole; pak se dá do vaření a pečení:

24. dar zuo buoch si zehant
ein *bochniz* wîz alsam der suê.

Chytrý čeledín se vrátí však, a vypravuje, že jednou hodil po vlkovi kamenem velkým

241. wan als diu *bochenz* diu dort stât.

Místo bochenz čte přepracování této básně v témž rukopise na tomto druhém místě *der masanze* [1]).

O vlivu české kuchyně svědčí mimo tato dvě slova ještě *gîselitze* (kyselice) u Meier Helmbrechta, které ještě v novějších knihách kuchařských je známo jako *geisslutz;* kyselice jest jídlem selským, aspoň praví Helmbreht k otci:

473. und iz du gîselitze,
sô wil ich ezzen ditze
daz man dâ heizet huon versoten.

Ein buoch von guoter spîse ze 14. stol. (vyd. Pfeiffer) uvádí *behemmische erweiz*, na čemž není nic českého.

23. Liederbuch der Clara Hätzlerin (1470).

(Vyd. Haltaus).

Ain haubt von *Behmerlant*
zwai weisse ärmlein von Prafant,

1) Toto slovo vyskytá se vůbec často, obyčejně jako *mosanze*, a žije v této formě v severních Čechách a v Litoměřicku; prostonárodní etymologie vykládá slovo jako moh-sanze, od máku, kterým je posypávají (Petters, v programu litoměřického gymnasia r. 1864, kdež podány i jiné ještě doklady toho slova), kdežto Lexer, Mhd. Handwörterbuch I., 2056, odvozuje slovo od hebrejského *macá,* maces; tak i Birlinger se ptá (Zeits. f. dtsch. Phil. XX., 555), ‚ob *mosanczer* deutsch? es gibt ein solches wort für judenmatzen‘.

ain brust von Swaben her,
von *Kernten* zwai tüttlein ragend als ain sper,
ain pouch von Österreich
der wär slecht und gleich,
und ain a . . von *Pollan,*
von Baiern . . . .
und zwai füszlein von dem Rein
das möcht ain schöne frau gesein.

*

B. V pověsti národní.

Mnohé zmínky v básních národní pověsti mohly a měly by se zařaditi pod některou kategorii v prvním díle, neboť svědčí rovněž jenom o nahodilých vědomostech některého básníka. Ale z ohledů praktických zdálo se poučnějším, srovnati všechna místa sem hledící dle národů, kterých se týkají. Cituju při tom básně dle sbírky „Deutsches Heldenbuch, Berlin 1866 až 1873“ a vlastní knihu toho jmena dle „Das deutsche Heldenbuch. Nach dem muthmasslich ältesten Drucke neu herausgegeben von Adelbert von Keller“, Stuttgart, Bibliothek des literarischen Vereins 87, 1867.

1. Čechové.

„Biterolf und Dietleip“ jest báseň ze začátku třináctého století, která s volnějším použitím pověsti všeobecné vypravuje o osudech Biterolfa, jenž opouští zemi, ženu a syna, aby vyhledal mocného krále Etzla (Attilu), a o synu jeho Dietleipovi, který vyjíždí, aby otce svého nalezl. Dietleip pomáhá Etzlovi v bojích proti Prusům a Polákům, pak se vrací přítel jeho, markrabí Rüdeger

1721. gâhende vil starke
ze *Bêheim* durch die marke,

do Rakous, země své. — Na cestě do země Hunů byl Dietleip potupen v Burgundech; Etzel chce mu pomoci k pomstě a vyšle Rüdegera, aby králům burgundským ohlásil válku. Mnohorozumný Hagen, rádce krále burgundského, radí, aby pozvali spřátelené krále a knížata zdánlivě ke slavnosti, ti by jim pak zajisté pomohli v boji, mezi nimi také:

5057. ‚iuwer boten werden ouch gesant
ze *Bêheim* und in Beierlant:
ze Witzlân dem vil rîchen,
der kumet iu sicherlîchen
und Poytân von Wuscherât:
die besten ritter, die er hât,
die bringet er iu an den Rîn'.

Slovo Witzlân podobá se nejvíce jménům Viclav, nebo Václav, tak že král v pověsti je nazván jménem patrona zemského. Král přijíždí opravdu s ostatními, a když se doví, že se jedná o vážný boj, praví:

6525. ‚ez waere iu frume und êre,
haete ich ritter mêre
mit mir gefüeret in daz lant.
nu diu rede ist sô gewant
daz wir hie strîtes sulen pflegen:
ob wir niht kumen', sprach der degen,
‚mit gleven und buckelaeren,
doch mügen wir satele laeren
mit flatschen wol snîdunden.
die tiefen verchwunden
sul wir mit swerten houwen hie.
jâ gestreit ich williclîcher nie,
beide ich und ouch die mîne.
Etzel und al die sîne
die habent vînde undr uns hie.
er wolde mich des twingen ie
daz wir im waeren undertân,
ich und mîn bruoder Poytân'.

Etzlův man Rüdeger přiznává se k těmto snahám:

6543. Des erlachte Rüedegêr.
der edel marcgrâve hêr
‚mich naeme des untûre,
(ich bin guot nâchgebûre),
daz iuch ertwinge sîn gewalt.
wir lâzen', sprach der helt balt
‚an iuch noch unversuochet niht,
daz man iuch sô ledic siht,
daz swaeret dicke mir den muot,
als harte als ez den künec tuot'.
Der antwurte im Wîtzlân
‚genuogiu swaere die ich hân,
diust iuwer schult, her Rüedegêr'.
Dô sprach der marcgrâve hêr

,mîn habe ist des küneges guot.
al daz sîn gewalt dâ tuot,
des hilfe ich billîche'.

Tato místa jsou zajisté významna pro názor o moci a samostatnosti krále českého; další místa zajímají nás hlavně, že osvětlují způsob boje staročeského.

Starý Hildebrand rozděluje reky Etzlovy k boji, tu postaví naproti Viclanovi bratra Etzlova Bledu:

7634. sô sol Bloedelîn der recke
den küenen Witzlân bestân
und sînen bruoder Poytân.

Než však přijde k boji, vyzvou Hunové Burgundy k turnaji, který má býti před hradem. Tu i Viclan vyšle sto reků za příkopy:

8442. dô sprach Witzlân der degen
,ich wil der mînen senden
der graben zuo den enden
hundert helde maere.
iu sol niht werden swaere,
ob si niht sper enfüeren:
si sulnz mit flatschen rüeren
den helden ûf den renden.
jâ siht man von ir henden
durch zoume selten geslagen:
ûf haben unde nâch jagen,
des kunnen si daz minnist.
si habent anders keinen list,
wan dazs an guoten knehten
immer mugen ervehten,
dar an ist ir sin gewant,
der site ist in Bêheimlant'.

Po turnaji následuje boj, ve kterém Rüdeger poznává i české reky:

V. 9999. ,daz ist ûz *Bêheim* Witzlân
und ouch sîn bruoder Poytân.
daz wizzet, helde maere,
vil guote sturmaere
sint die helde ûz *Bêheimlant*
dem si niht rehte sint bekant
der warte an ieniu *linden rîs*,
dar under si versuochent prîs'.

Bloedel opravdu zápasí s Viclanem v nerozhodnutém boji.

10182. W. der maere
der hielt im hie begegene.
si bêde und ir degene
zuo einander wâren komen;
dâ wart schaden vil genomen
von flatschen die vil sêre sniten.

Král burgundský je obklíčen:

10706. dô hete der künec Witzlân
sînes wirtes angest vernomen;
mit al den sînen was er komen
die sie ze helfe mohten hân,
er und sîn bruoder Poytân,
si brâchen durch vil manige schar.
si kômen sô krefticlichen dar,
daz sie der künic gerne sach.

Po boji následuje ještě boj o prapor, ke kterémuž s každé strany se má dostaviti jen po osmdesáti šesti mužích, všech z knížecího rodu. Gunther pochybuje, má-li jich tolik, ale upokojují ho:

11714. W. sprach ‚wir hân wol kraft
mit fürsten ouch alsô sie,
oder wir hân mêre hie.
ich sage iu wen ich bringe dar
swie ez halt anders hie gevar,
die mit mir müezen ûz dem tor.
da ist Ladislau und Ratebor
Schirn unde Sytomer:
ez gefuorten künege nie her,
si entorsten wol gerîten in.
Stoyne muoz ouch dâ hin.
ich und mîn bruoder Poytân,
mit zwelven den unsern man
sô wern wir den hôhen muot‘.

Král český vede zde dvanáct knížat s sebou; zajímava jsou jména jejich. Ke jménu Schirn bych poznamenal, že tak je nazván také v německém překladě Dalimila vůdce Pražanů, český Styr nazvaný.

Čechové se vůbec tu osvědčili:

V. 12094. man sach bescheidenlîchen daz,
daz Witzlân und die sîne
dem vogete von dem Rîne
stuonden williclîchen bî.

Po boji společná hostina spojí přátely a nepřátely, žertují při jídle o přestálých nebezpečích — každý se přiznává, že mu v boji příliš veselo nebylo; také Witzlân tak činí ve v. 12722—32.

Jméno Viclanovo vyskytá se ještě několikráte v básních z národní pověsti, aniž by značilo touž osobu. Tak je nazván též otec Berhtungův v básni „Dieterichs Flucht“:

471. sîn vater was von Kriechenlant
und was geheizen Wizlân.

Dále však existovala celá báseň „Dieterich und Wenezlân“, z níž se jen zlomek zachoval. Wenezlân, ač je zde knížetem polským, je asi totožný s Witzlânem v „Biterolfu“.

Wenezlân přitáhne dle zachovalých veršů na hranice Etzlovy říše a Dětřich Veronský se svými reky jde Etzlovi ku pomoci. W. nazván obyčejně „der Bôlân“, vojsko jeho také jednou ruským (slovanským):

475. doch zê jungest und ze leste
von Berne der nôtveste
den *Bôlân* trîben began
vaste durch der *Riuzen* her dan.

2. Poláci.

V básni „Biterolf a Dietleip“ jedná se též o bojích Hunů proti Polákům. Jejich vévoda nazván tu dvěma rozličnými jmény; ve v. 1231. čteme:

Hornboge, von Pôlân der herzoge,
der was in vancnüsse dâ.

Tohoto „Hornboge“, což jest patrně jméno slovanské, jako Viclan, znají také básně „Dietrichs Flucht“ a „Rabenschlacht“ jakožto přítele Dětřichova.

Flucht 5904. kumt von Pôlân ûz der marke
Hornboge der maere.

Rabenschl. 46. Hornboge von Pôlân
sprach zem Bernaer
'vünf tûsent recken ich hie hân,
daz sint allez degene maer
die wil ich' sprach der starke
'iu ze helfe vüern ûf roemisch marke'.

V boji pak velí třem zástupům:

Rab. 616. Hornbogen volgten schoener schare drîe.

Na druhém místě v Biterolfu však jmenuje se kníže polský Herman, a vypravováno o něm:

3421. der künic ein ungetriuwen man
het, den vürsten ûz Pôlân:
dar schuof er sîne hervart.

Ale Poláci pomýšlejí na obranu:

3448. die Pôlân sazten sich ze wer.

Boj jest lítý:

3578. Biterolf der starke,
eine gazzen er durchsluoc
lanc unde wît genuoc
al durch der *Pôlâne* her,
swie vaste im waere ze wer
der herzoge Herman.

V boji se setká Bit. s vlastním synem Dietleipem, ale nepoznají se:

3648. er kôs für einen *Kriechen*
den vil kindischen man:
dô kôs für einen *Pôlân*
der junge den alten.

Slova „Kriechen" je zde užíváno ve smyslu „Slovan" jako často slova Riuze. Boj skončil nešťastně pro Poláky:

3747. dô muoste ouch volgen mit im dan
der herzoge ûz Pôlân,
wan er den sige dâ hete vlorn.

Ale též ztráty vítězů jsou veliky:

3767. 'wol driu tûsent oder baz,
die ligent in dem bluote naz,

die wir hiute hân verlorn
durch der küenen *Riuzen* zorn
und ouch von den *Pôlân*‘.

Rusové ve spojení s Poláky vyskýtají se zde jako v básni „Wenezlan“ (srv. str. 78).

Ani Poláci neznali turnajů; když se jedná o zmíněné vyzvání, praví Bloedel:

8275. ‚nu rîtâ, edel Rüedegêr.
wir Hiunen sâhen dôch nie mêr
wie turnieren sî getân:
die *Priuzen* und die *Pôlân*
habent sîn selten iht gepflegen‘.

Dle Vilcinasagy, která repraesentuje pověsti ve tvaru severoněmeckém, země polská hraničí též s hunskou, a je často uvedena (Nehring, Ateneum VIII., III., 350, kde také o pověstech jednáno, jež se Rusů týkají).

3. Srbové lužičtí.

I o těch se zmiňuje Biterolf: králové rýnští dle rady Hagenovy mají také zváti:

5053. und ouch die wîgande
dâ her von Ôsterlande,
die ie nâch prîse wurben,
die Düringe und die *Surben*.

V boji pak:

10774. in strîte wurden vunden
die stolzen Mîssenaere:
von *Surben* helde maere.

O bojích proti Polabanům zmiňuje se báseň o králi Rotherovi (vyd. k. v. Bahder). Tu praví Berchter ke králi:

474. ‚ich hete eilif sune hêrlîch;
der zwelfte hiez Helfrîch,
den santes du über Elve
mit vil grôzer menige.
dâ vôr er herverte
und manigen sturm herte,
dâ er die heidinen quelete
die sunder êwe leveten.
an gotes dienste wart er irslagen‘.

Je patrně míněna křižácká výprava proti Srbům; zdali nějaká určitá výprava, snad z r. 1147, jak vydavatel básně, Rückert, myslil, nelze rozhodnouti.

Když na konci této básně Rother poděluje své věrné lény, dává také země srbské:

4848. Plîsnin unde *Surven*
gaf hê zên grâven.

Ale R. rozdává i více:

4867. Dô heiz her ime gewinnin
den hêrren von Tengelingin.
unde gaf ime Osterîche,
her gaf ime wârlîche
Bêheim unde *Pôlân*,
daz hê sich deste baz mohte began.

4. a 5. Rusové a Lutici.

Jména Riuze, Rûze, jako Krieche, znamenají někdy Slovany vůbec:

Biter. 8052. er haete in alsô gerne
sam einen *Riuzen* erslagen.

Rusové vystupují též na dvoře Attilově, aspoň dle „Nibelungů“:

1279. Von *Riuzen* und von Kriechen reit dâ manic man
den *Poelân* und den Vlâchen sach man swinde gân

— — — — — — — — — — —

1280. Von dem lande ze *Kiewen* reit dâ manic degen —

K Rusům u Vidina, patrně Bulharům, dostane se též Wolfdietrich:

D. VI., 1. dô reit Wolfdietrich umb daz mer hin dan,
biz er zen wilden *Riuzen* in die gegene kam
an dem vierzehenden âbent vür *Büden* ûf den plân

což zní v textu „Heldenbuchu“

357, 18. er kam zûn wilden *rüssen*
in das heidennische lant
mit senften winden süssen
kam er zû *budin* zûhant.

Ale Rusové hrají v německé pověsti národní ještě úlohu mnohem důležitější; pověsti o nich jsou sloučeny s pověstmi o Luticích (Vlcích), udatném národu polabském, který, původně Veletabi jsa nazván, od své litosti jméno obdržel.

Písně o tomto kmenu, o němž již Notker v X. stol. se zmiňuje, nezachovaly se v původním znění; byl však v polovici třináctého století sepsán dle nich staronordický román, „Thidrekssaga“ anebo dle královského repraesentanta toho národa „Vilcinasaga“ nazvaný. — Saga vypravuje asi tyto příhody: Král Vilcinalandu Vilcinus zplodil s mořskou ženou dva syny, obry, Wade a Nordian jmenované. Wadův syn je Wieland, znamenitý kovář, synové Nordianovi jsou čtyři slavní obři. (Kap. 18.). Říše Vilcinova obsahuje Švédsko, Gotsko, Jutsko, Vindsko, lid prý nazván dle něho Vilcinamen. Nespokojen se svým majetkem, vypravil se proti Polsce; tu protivil se mu král Hertnit se svým bratrem Hirdirem. Vilcinus zvítěziv dobyl Smolenska, Kyjeva, Plocka a táhl konečně na Novgorod (Holmgard nazvaný dle starého jména od jezera Ulmenského, jak vykládá Müllenhoff, jinak Nogard), kde Hirdir padl (kap. 45.). Učiněn mír a říše ruská stala se poplatnou Vilcinovi (kap. 46.). Když Vilcinus zemřel, tu ihned myslil Hertnit na pomstu, a vytáhl z Novgorodu proti Nordianovi (kap. 47.), jenž byl poražen a ustanoven jarlem Sjaellandu; jeho říši obdržel Hertnitův syn Osantrix (kap. 48.).

Tím se octneme na půdě, kde i německé básně jeví známosť národa lutického: král Osantrix, něm. Oserich, jest i jim dobře znám. Bratr Osantrixův, Waldemar obdržel Rusko a Polsku[1]); třetí syn Hertnitův, Iljas stal se jarlem Řecka; patřila jim, praví saga, skoro celá východní strana světa (kap. 49.). — Osantrix pojal za manželku Odu, dceru krále hunského Meliasa, při čemž ovšem s Huny přišel v nepřátelství. Po smrti Meliasa nastoupil vládu Attila, který se ucházel o Erku, dceru Osantrixovu („Helche, Oseriches kint“ v německých básních), a dosáhl ruky její lstí Rüdegerovou; v bitvě byl Osantrix poražen; když došlo k novým bojům, pomáhal Attilovi též Dětřich Veronský; jeden z reků jeho, Wittich, byl od Osantrixe

[1]) Waldemar je patrně Vladimír kijevský, a sice dle Müllenhoffa je nejspíše vzat z ruské pověsti, nikoli z historie. Iljas dle téhož učence je Ilja Muromec.

zajat, načež dva hrdinové šli ho vysvobodit; jeden z nich, Wilteber, za medvěda přestrojený, usmrtil krále Osantrixe (kap. 123.).

Ale v odporu k tomu vypravování přináší saga i jiné zprávy o Osantrixovi. Císař Ermenrich dle rady zlého Sibicha poslal svého syna do země jeho, aby žádal poplatky, ale jarl Osantrixův ve Vilcinaborgu zavraždil jej dle návodu zlého rádce, načež se vypravilo vojsko proti Osantrixovi, a v bitvě u Brandeburku padl král rukou Wolfharta, hrdiny Dětřichova, a následoval ho syn jeho, Hertnit (kap. 270.). — O tomto ději zmiňuje se i německá báseň Dietrichs Flucht, ač jinde není vypravován po německu:

2455. ez gewan künic Ermrîch
einen sun, der hiez Fridrîch,
den er sît versande
hin ze der *Wilze* lande.
dar an man sîn untriuwe sach.

Waldemar ruský (t. holmgardský) vpadl na to do říše Attilovy (kap. 272.); mezi Huny a Rusy byla svedena ukrutná bitva (kap. 273.), ve které Attila byl poražen; zvítězil však později a zajal syna Waldemarova (276.), kterého později zabil Dětřich v souboji. Attila vpadl pak do Ruska a dlouho obléhal Plocko; v hrozné bitvě padl Waldemar rukou Dětřichovou, a Attila učinil jeho bratra Irona jarlem Ruska (291.).

Saga vypravuje pak ještě o bojích krále Hertnita, jehož manželka Ostacia byla velkou kouzelnicí, a sama v podobě draka bojovala [1]), a dodává, že jest o Hertnitovi ještě velká saga.

V „Dietrichs Flucht“ pomáhá Dětřichovi:

5906. iu kumt Hiuzolt von Priuzen
und Hertnît von Riuzen.

V patnáctém stoletì úvod k výtisku „Deutsches Heldenbuch“ zná „Künig Hartung auss rüssen lant“ (str. 3).

Hertnita zná i dvorský básník Konrad von Würzburg; vypravuje v „Engelhardu“ o turnaji, ve kterém jedné straně velel král škotský:

2690. von Riuzen künic Hertnît
geschicket was inz ander teil.

[1]) Pověsť připomíná poněkud vypravování o Strabovi u Dalimila.

S Hertnitem je totožný *Ortnit,* ačkoli básníci jihoněmečtí přenesli jeho sídlo z nevědomosti z ruského Nogardu do Gardy v Lampartsku; přece mu nechali Ilju ruského aspoň strýcem. On jest jeho rádcem a pomáhá mu, když si jede na východ vybojovat ženu. V básních „Ortnit“ a „Wolfdietrich“ hraje značnou úlohu:

11. dô sprach von den Riuzen der künic Yljas,
wan er dâ nâch Ortnîden der tiwerste was;

pět tisíc rytířů vede synovci na pomoc a nese korouhev vojska; rozzloben ztrátou svého lidu, řádí někdy nemilosrdně mezi nepřátely, obyčejně je nazván „der Riuze“.

O oblíbenosti písní o Rusích a Luticích dává svědectví stesk básníka Marnera, který pěje [1]:

Singe ich den liuten mîniu liet,
sô wil der êrste daz,
wie Dieterich von Berne schiet,
der ander, wâ künc Ruother saz.
der dritte wil der *Riuzen* sturm, der vierde von Eckardes nôt,
der vünfte wie Kriemhilt verriet.
dem sehsten taete baz
war komen sî der *Wilzen* diet.

Zde přičítány pověsti o Rusích a Luticích, zvláště o pádu krále Osantrixa a zničení říše po jeho smrti, nejoblíbenějším básním německým z oboru pověsti národní.

Saxo Grammaticus pak vypravuje (vyd. P. E. Müller I., 274) o slavném hrdinovi Starkânovi: „*Poloniae* partes aggressus, athletam, quem nostri Wasce, Teutones vero diverso literarum schemate *Wilze* nominant, duelli certamine superavit“. Zde patrně míněn král buď Vilcinus nebo spíše Osantrix, a stotožnění s nějakým Wasce nebo Wasko je zcela libovolné, a bylo zcela pochybeno, že Šafařík ve „Slovanských Starožitnostech“ dle jednoho rukopisu, který místo Wasce četl *Walse* chtěl všechny pověsti o Walsingech vztahovati na Lutice, jakož i nemohu tohoto velkého učence sledovati v tom, že naznačil rod *Wulfingů* (rod Hildebrandův) za překlad jména *Vlci.*

Spíše se zamlouvá mínění Müllenhoffovo, který velmi směle, ale velmi přesvědčivě odkryl v pověsti starý mythos o dio-

[1]) Von der Hagen, Minnesänger II., 175.

skurech [1]) Hartungech (gotsky hazdiggs — srov. Astingi), z nichž mladší (Hirdir nebo Wolfdietrich) mstí smrť staršího (Hartnit nebo Ortnit) a pojme jeho vdovu za manželku. Dle toho mínění byli by Rusové v představě Němců západních vstoupili na místo bývalých Germanů východních, Nahanarvalů.

6. Bulhaři.

Báseň „Wolfdietrich" zná Bulhary, vypravujeť o králi řeckém:

A. 2. Im dienten durch Kriechen der Bulgerîe walt.

Naznačení Bulharska slovem „walt", „nemus Bulgarorum" jest i jinak dosti obvyklé, jako v „Herzog Ernst"

1845. durch den walt der Pulgerîen —

Ve „Wolfdietrichu" jest vévoda Bulharska, Baltram (166, 190), jediný, který se ujímá před soudem nevinného Berhtunga, svata svého.

7. Slovinci.

Wolfdietr. D. IX., 213: Kernden daz lant
daz gab er Berhtungs süne eime, derwas Berhtunc genant,

podobně také „Heldenbuch" 563, 29, kdež i císař Otnit se chlubí:

188, 6. Schwaben und Beyer lande
die seind doch beide mein,
auch dienent meiner hande
Kernten und Westfal . . . .

8. Pomořané.

Biterolf 4021. der ervaht Etzeln sît ein lant
daz ist *Pommorân* genant.

9. Prusové.

Tento národ litevský považován v básních středověkých za slovanský. Boj Etzlův proti Prusům líčí „Biterolf". Nejdříve táhnou proti nim Rüedeger a Biterolf,

---

[1]) Taciti Germania 43: Apud Nahanarvalos antiquae religionis lucus ostenditur. Praesidet sacerdos muliebri ornatu, sed deos interpretatione Romana *Castorem Pollucemque* memorant. Müllenhoff v Zs. f. dtsch. alterth. XII.

V. 1388. Sîner liute wênic was genesen
vor einer stat dâ man streit,
als uns daz buoch hât geseit.
diu stat diu lac durch *Priuzen* lant.
si was Gamalî genant,
vil türne hete se unz in daz mer.

Jméno Gamalî zdá se býti vymyšleno; Biterolf a Rüedeger jsou zajati; tu král sám táhne proti Prusům a obléhá město po čtyři léta. Pak se poštěstí Biterolfovi, vykopati ze své věže chodbu až tam, kde spí král pruský, kterému uděluje básník slovanské jméno:

1473. Bodislau der künic hiez,
daz in ie genesen liez
Biterolf, dâ er in vant,
dar umbe lie des heldes hant
den künec sînes tôdes vrî,
daz im lac beneben bî
daz aller schoenste *windisch* wîp
diu ie gewan den ir lîp.

Byla prý tak krásná:

1647. an einem buoche hôrt ich lesen
daz neheiniu schoener waere
von *windischer* diete —

Král pruský smířil se s Etzlem prostřednictvím Rüedegera' a musil pomáhati ve válce proti Polákům.

Jiného krále pruského Hiuzolt, poznali jsme vedle Rusa Hertnita jako pomocníka Dětřichova. Úvod „Heldenbuchu“ zase dle „Růžové zahrady“ vypravuje na str. 3. o obru Šrutanovi: „Schrůthan ein ryss dem waren die preüssen bisz an das mőr vnderthan“.

V básni „Virginal“ pak čteme:

623. und waerens joch von Sahsen
oder von *Priuzen* her bekomen

Jelikož Sasové byli pověstni svou lítostí, dle toho místa podobné pověsti Prusů se musíme domysliti.

C. Zmínky historické.

Četné zmínky v kronikách ať rýmovaných, ať prosaických nechávám zde stranou; vyžadovaly by zajisté zvláštního prozkoumání co do jejich pramenů a vzájemné odvislosti, které od-

kládám na dobu pozdější. Zde se jedná o několik narážek na dějiny české a slovanské v dílech básnických. Spořádám je dle chronologie děje, o kterém se v nich jedná.

1. Lohengrin (před 1290).
(Vyd. Rückert).

Do této pověsti vpleteny boje Jindřicha I. s Maďary: slyšíme z úst císařových, že propustil zajatého Maďara, aby dosáhl příměří:

257, 5. ich liez in, daz niun jâr ein fride wart gemaht
die wîle haben wir mit kreften uns gestiuret,
daz ich hân ze Prandenburc dem rîch die marc
betwungen
unt Wenzelâ von *Bêheimlant,*
daz die nû kristen sint nâch uns in touf genant,
sam ist diu wîle an Merân mir gelungen.

Merân je Dalmacie. V bitvě u Jethelburgu jsou Hunové přepadeni, nejdříve se vzpamatuje král ruský;

272, 5. ê die Hiunen mohten koverunge pflegen
der *Riuzen* künec sich kovert —

*

276, 7. ein herzoge von *Pôlân* rîch was Pomyzlâ genennt,
den sluoc der keiser mit der hant.

Přídavek básně vypravuje pak ještě dějiny saského domu; za Jindřicha II. je pokřtěn král uherský, a po něm jeho příbuzný král polský:

755, 7. des küneges Steffens swestersun der *Pôlân* künec
was wesende.
sînn oeheim dô der Unger vie
mit bete und drô er in des niht enlie
er unt sîn liut muost touf an sich sîn lesende.
756. Alsus bî keiser Heinrîch wart
Ungern *Pôlân* zuo der kristen ê geschart,
die von gote unt von im sich alle touften.

2. Ebernand von Erfurt: Heinrich und Kunegunde (1216).
(Vyd. Bechstein).

Tato báseň vypravuje dle latinské legendy o německém králi Jindřichu II., zvláště o válkách slovanských; básník stěžuje si na zpustošení klášterů:

337. Merseburc ouch wuoste lac.
daz was zergangen manegen tac
von sînen umbesêzen
den *Wenden* und den *Rêzen*.
die hâten grôzen mort gestalt,
ez hâten gewunnen mit gewalt
lûte in *Pomerenen*
Behemen und *Polênen*

. . . .

397. Meseburc wart alsô kranc

. . . .

401. der bischof die tuomhêren,
die minnern unt die mêren,
enmohten sich dâr niht genern
noch der Wenden erwern.

Král se rozhodne, vypraviti se proti nim, a žádá pomoci na knížatech zemských.

448. die gelobeten alle gelîche
ze leistene die hervart,
dâ hin ze *Wendenlande* wart.
die fursten wâren ime vil holt,
ich wêne er gab in rîchen solt.
er gewan ein her vil wunniclîch,
dô fuor der künic Heinrîch
enkegen der *Wenden* lande.

Ale Vendům přispějí soukmenovci jejich ku pomoci:

503. sân dô diz mêre erschal
in den *Wenden* uberal,
ze *Behemen* und *Pôlenlant*
die fursten samenten sich zehant

. . . .

520. Mangen stolzen sûpân
brengen si ze strîte,

ale v boji podlehnou:

632. rômischem rîche
wurdens alles zinshaft
von gote und ouch von heres kraft
Behemen, *Pôlân*, *Mêrerlant;*

však ale i tento slovanský lid modlí se ještě k svaté Kunhutě zároveň s cizím:

4335. beide *wendisch* unde wal.

3. Uolrich von Liehtenstein: Frowen dienst.

(Viz A).

550, 27. Nâch disen lieden kom ein tac,
den ich wol immer hazzen mac . . .
526, 16. ez geschach reht an sant Vîtes tage
der fürste lac mit schoenem her
dem lande sîn vil schône ze wer
gegen dem künege von Ungerlant:
der het ouch wîten sich besant.
An sante Vîtes tage vruo
der künic mit scharen zogte zuo . . .
er zogt zuo uns an die Leittâ.
dô schart ouch sich vil schône sâ
der hôch gemuote Friderîch
der fürste wert ûz Oesterrîch . . .
527, 5. Und wilz iu gar kurzlîchen sagen,
wie dâ der fürst wart erslagen:
der *Reuzzen* schar huop dâ den strît.
gein den kom schône an der zît
mit einer schar mîn her Heinrîch
von Liehtenstein, der muotes rîch:
er vuort den vanen in sîner hant.
zwischen die zwô schar kom gerant
der werde fürste Frîedrich:
er mant die sînen ritterlîch;
er sprach: „nu strîtet hiute wol!
. . . .
21. Owê des, daz dâ geschach!
der fürste leider übersach,
daz dar gesprangte der *Reuzzen* schar
(daz übersach er leider gar),
die wîle er hie die sînen mant.
der *Reuzzen* schar dô kom gerant
hinden ûf den fürsten rîch:
dâ von gelac er jaemerlich
. . . .
528, 5. Der strît ûf im vast gienc entwer
iezuo hin und iezuo her.
den sie iedoch aldâ gewan
von Liehtenstein der biderbe man.
der gebârt dâ ungelîch einem zagen.
bî im vil leute wart erslagen.
die *Reuzzen* muosten wîchen dâ
si huoben sich ze vlühte sâ.

4. Konrad von Würzburg (1278).

(Vyd. K. Bartsch).

316. Dem adelarn von Rôme werdeclîchen ist gelungen,
. . . .
927. kein vogel kan ûz allen landen wider in nu gekriegen;
sich muoste ein lôuwe ûz *Bêheim* under sîne klâwen smiegen:
er ist âne triegen
vest unde an hôhen êren ganz.

5. Seifrid Helbling.

(Viz A).

VIII., 1067. der künic ûz der Bêheim lant
sich diser land underwant,
Ôsterrîch und Stîre.
er pflac deheiner vîre,
sô er gemêren moht sîn hab:
Ungern het er unz an Rab,
sîn gewalt was alsô stark.
er het die windischen mark,
Kernden unde Krein
dient im allez gemein,
Portenou, ob der Enns daz lant
im ze dienste was erkant,
und Eger vor dem walde
dient im ouch vil balde
Troppouwer lant, Putissîn,
er sprach: ‚ez ist allez mîn,
daz wil ich bewaeren
Czechen und Merhaeren.‘
nie künic was sô hêrlîch:
er was mehtic unde rîch,
wol ûf fünf und zweinzic jâr,
dô diu lant im dienten gar
sîm gewalt was niht gelîch.
. . . .
1185. si welten einen nâch ir kür,
der ir rede sold legen für
vor dem roemischen vogt:
‚herr, als ir hât gefrâgt
daz sag wir all, ich niht ein,
die windischen mark, Kernden, Krein,
Stîr und Ôsterrîch,
die hât gar unbillîch

der Bêheim künic lange frist,
wand ez dem rîche ledic ist‘.
boten er dem künege sant,
liez er im ligen diu lant,
diu sînen er billîche
enphienge von dem rîche.
des was der von Bêheim wider.
1200. von dem Rîn huop sich her nider
der künic; Stîre und Ôsterlant
er sich mit êren underwant
. . . .
1208. der Bêheim künic wart erslagen:
umb disiu lant daz geschach.

6. Hugo von Montfort (nar. 1357, † 1423).

(Vyd. Wackernell).

Básník vyčítá voličům, že zvolili Václava IV. králem:

V. 233. Ir soltet gwelt hân einen gestanden man,
den türsten, den man vinden kan,
ze küng und hettent ir das getân,
so werint wir der zweiung ân
und wer die cristenheit wol behuot.
ir hettend da nicht wîsen muot
mit üwerm küng von *Pêhemlant*
. . . .
wenn wil er umb daz keisertuom werben
er liess die welt verderben
ê das er kem von Prâge. —

7. Peter Suchenwirt.

(Vyd. Primisser).

V básni nadepsané, ‚Des Aristoteles rêt‘, básník naráží na zajetí Václava IV.:

XXXVIII., 333. Hiet ain chünig die rêt gelesen,
ez wêr im paz ergangen,
und wêr auch ordenleich gewesen,
er wêr nie gevangen!

Udatnému pánu „Hansen dem Trauner“ bylo též jednou válčiti s Čechy. —

XVIII., 438. Darnach dem degen sô zehant
di Pehem zugen auf sein gût,
davon so ward er ungemût:

se wůchsten im sein arm leut.
‚schold ich ez gelten mit der heut'
sprach er ‚ich wil ez wenden'.
der helt mit wernden henden
slueg se umb und wart auch wunt.

Z ostatních četných zmínek ve vypravováních tohoto básníka uvádím jen narážku na účastenství Čechů při výpravě do Pruska r. 1343.

XV., 114. dar nach begund er chêren
gen Preuzzen durch des gelauben êr,
da man sach zwene chünig hêr,
vil Pehem und vil Unger,
mit in vil helde junger. —

8. Clara Hetzlerin.

(Vyd. Haltaus).

V písni o válce knížat a měst německých čteme:

29, 49. Nun merk ain ieglich cristen man,
waz grunds die stet im glauben han,
sô si got selbs bekriegen?
doch sô sint si wol bekant,
besunder in der *Bêheim* lant
die tunt si zwar betriegen.

9. Hans Rosenblüt (1427—1460).

Básně Rosenblütovy na události z bojů husitských t. na bitvy u Tachova a Domažlic, nadepsané *Ein spruch von Beheim* a *Von der Hussenflucht*, jsou dosti známy a otištěny tolikráte, že jich zde neopakuju. Viz Jordan, Das Königthum Georgs von Poděbrad (Lpzg. 1861) str. 414—427, a sbírku, kterou ihned uvedeme. Mohu však dodati zprávu o jednom výtisku obou, který na žádném z uvedených míst, ani u Goedeka, není uveden a o kterém mne poučil katalog c. k. knihovny universitní v Praze, jest to v knize „Neu fortgesetzter Parnassus boicus oder bayrischer Musenberg, worauf verschiedene Denck und Leszwürdigkeiten aus der gelehrten Welt zumahlen aber aus denen Landen zu Bayern abgehandelt werden — Augsburg und Stadt am Hof 1736“. Zde je nazván:

10. Bericht: „Hannss Rosenplüt, eines alten Teutschen Poëten Beschreibung eines Zuges wider die Hussiten“, a 15. zpráva

„fernere Beschreibung eines abermaligen Feld-Zuges gegen die Husiten". Z kterého rukopisu je otištěn, není udáno, snad z nějakého, který se od té doby ztratil.

10. Lidové písně historické.

(Vyd. v. Liliencron, Die historischen Volkslieder der Deutschen vom 13. bis 16. Jahrhundert).

Básní z této sbírky neotiskuji na novo; na Čechy se vztahují tyto:

Č. 2. Die Böhmenschlacht; o bitvě na Moravském poli, zmíněná již na str. 20.

Č. 41. Posměšná píseň na Václava IV. a jeho mír chebský z r. 1398.

Č. 49. Píseň o vypálení Malína kutnohorskými havíři (1414); píseň pochází v nynější podobě své až ze 16. stol. a straní havířům; vysvítá z ní, že to byla také protiva národností, co vedlo k tomu krvavému skutku, aspoň čteme:

11, 5. sie schossen und wurfen under die guten berkgesellen
dass sie sich nicht wussten
vor den behemischen pauren zu behalten.

Č. 50—54 jednají o koncilu kostnickém, vesměs ve směru katolickém.

Č. 57. Provolání proti Husitům, zpívané před r. 1422.

Č. 60. Bose Vitzthum; o bitvě u Ústí, jejíž ztráta, jak po nešťastných bitvách bývá, se zde připisuje zradě.

Č. 61 a 68. Viz nahoře Rosenblüt.

Č. 74. O králi českém Albrechtu.

Č. 90. Viz nahoře Hätzlerin.

Č. 99. O králi Ladislavovi, jedná o boji proti Bedřichovi.

Č. 106—108. König Laslas Tod. V těchto básních obviňuje se Jiří Poděbradský, že otrávil krále.

Č. 191. O boji měst Žitavy a Zhořelce.

Č. 241—244. Die Böhmenschlacht (druhá), jedná o čestné porážce Čechů v landshutské válce.

VI.

Připojím zde zcela stručně nejdůležitější pravidla pro čtení staroněmeckého verše. Tento verš nepočítá slabiky, nýbrž za-

kládá se na přízvuku, tak že může verš grammaticky kratší býti metricky stejný s delším, mají-li jen stejně taktů veršových, na př.:

den armen ritter Albrant.
wan mir ist daz von im bekant — 14
nâch âventûre geriten.
emphangen nâch hêrlîchen siten — 46
mit rîcher koste dar an,
wîe er gezieret ûf den plân. — 58

Přízvuk přirozený vyžaduje, aby slabika kmenová měla přízvuk hlavní (hochton, fortissimo); přízvuk vedlejší (tiefton, forte) aby měla slabika následující tehdá, je-li kmenová slabika dlouhá, tedy: hḗrlìch, ḗrèn, vroúwèn, kóstè, hérzè, mîchèl; je-li však kmenová slabika krátká, teprve slabika třetí: frémedè, kúnigès, téte dàz, tâge àls, édelèn. Slabika druhá je pak bezpřízvučná (unbetont, piano).

Je-li *e* samohláskou s vedlejším přízvukem, nazýváme je bezezvukým (tonlos), je-li bez přízvuku, nazývá se němým (stumm); v památkách psaných středoněmecky *(md.)* nahrazuje oboje někdy *i*.

Takt veršový skládá se z dvihu a kladu, anebo z dvihu a pausy; dvih vyžaduje slabiku s hlavním nebo vedlejším přízvukem, která musí však míti přízvuk silnější než klad. Verš má čtyři dvihy, vychází-li jednoslabičně (mužsky, stumpf); vychází-li dvouslabičně (žensky, klingend) obyčejně jen tři. Dvih i klad mají býti metricky jednoslabičny, třeba by grammaticky se různily počtem slabik; jednoslabičnosti pak docílíme zauzlením, synkopou, apokopou, elisí.

Zauzlení (verschleifung) značí čtení němého *e* (nebo *i*) takovým způsobem, že s předcházející slabikou splyne; čteme takto: tugenthaft, kuneges, erkrigen, gestigen, geriten, siten, lobe, tadel, adel, anebo v kladu: willen erslûc, wunnenclîchen erklanc, wâpenrocke gelîche.

Synkopy a apokopy užívají všichni básníci s větší volností než v moderní metrice německé; kde rukopis, jak často bývá, má tvary plné, značím ji podtečkováním: marcgrâve, erzeiget, tepich, solde, swan, houb(e)ten, wâren, wêr, ertrach(te)t, gemach(e)t, vergul(de)ter.

Elise vedle dovoleného hiatu vyskytá se velmi často: snurrete in, schône ein, lûte und, sage als.

Co však hlavně liší verš starý od verše pozdějšího, čítajícího slabiky, jest, že klad může scházeti, je-li předcházejícím dvihem slabika dlouhá: gût ritter, Fránkrîche, tiérgárten, kósté, wîgánde, hêrlîcher, prîslîchen, vlámmén értrîche, Fránzeís, vróuwén atd.

Verše jsou zakončeny rýmem, jehož rozdělení na jednoslabičný a dvojslabičný bylo už zmíněno; rým jednoslabičný může býti grammaticky víceslabičný, jsou-li obě slabiky zauzleny. Rýmy víceslabičné v této básni se nevyskýtají.

Verš má rhythmus trochejský, začíná-li dvihem, iambický, předchází-li první dvih předrážka (anakruse, auftakt), která obyčejně je, aspoň metricky, jednoslabičná, ale může býti i dvouslabičná.

Doba básníka našeho tíhne již k větší jednostejnosti, k iambickému chodu všech veršů a zároveň k vyplnění kladů; Heinrich však zná velký počet veršů trochejských a vynechává klady dosti často.

Největší jemnosť má verš na konci, zvláště v předposledním dvihu, na začátku jako každý jiný snese větší volnosť; zvláště je někdy potřeba při čtení neurčitostí přízvuku pomoci nesprávnému vlastně verši. Ani moderní básnictví se této volnosti (schwebende betonung) nevzdalo; zvláště české básně iambické jí vyžadují dosti často; v Čechově básni „Václav z Michalovic“ hned verš 4. musíme čísti:

Ze čtoucích očí do tvých vetchých stran.

Tak i v této básni dlužno čísti: Bêheim (v 3.), marcgrâv (11), nâhen (157), Frankrîch (158).

Často tato volnosť vyskýtá se při jmenech a slovech cizích, ve kterých ovšem přesnější pravidla starších básníků vyžadovala, aby slabika první byla dlouhá; u Heinricha nelze upříti, jak už na str. 12. podotknuto, že někdy jeho přízvuk nedbá přízvuku přirozeného, což je znamení přechodu k počítání slabik, na př. marcgrâvá Wilhélm und Titurel, dar ûf keklîch daz urs sîn, der úns wêrlîch erzeiget hât, ein kranz prîslîchen guldîn.

Úvodem chtěl jsem pojednati předně o kritice básně, o osobě básníkově a o postavení jeho v literatuře, k čemuž se přidružila úvaha o slohu jeho; obsah básně vyžadoval k vysvětlení svému, aby se obrátila pozornosť na její podmínky historické a věcné, na Jana z Michalovic a na klání. Jelikož básník byl podporován od českého pána, poukázáno obšírněji na německé básníky, kteří se těšili podobné přízni českých králů a pánů, což vedlo k uvedení jiných narážek v německé literatuře, před které však byla vřaděna úvaha o nejdůležitějších úkazech vlivu německého na český život duševní. Nezapírám, že nejednou roztržen tím způsobem rámec úvodu. Nepříjemnější jest mi nesrovnalosť jiná, že totiž vydávám práci napsanou před více než dvěma roky, a že jsem se nemohl odhodlati ani k úplnému přepracování její, ani jsem ji nemohl nechati úplně netknutou. Myslil jsem tehdá napsati knihu předně pro posluchače němčiny na universitě a ponechati místa německá výkladu ústnímu; vzdal jsem se té myšlenky a doufám, že bude zajímati kruhy poněkud širší, ale citáty zůstaly bez překladu a výkladu. Myslím, že, kdo přečte báseň pomocí poznámek a srovná místa v „Přídavku“ s překlady jich, bude moci čísti i ostatní místa s dostatečným porozuměním.

Nedopatřením neobdržel jsem korrekturu 4. archu a dodávám tedy zde tyto věci. Ke str. 51[1]: Německý překlad Quilichina pochází až ze stol. XIV. (Neuling, Beiträge zur gesch. d. dtsch. sprache und literatur, X., 315—383). Str. 55[3]: Zs. f. dtsches alterth. XXVIII., 261—358; str. 56[1]: m. XXV. čti XXII; str. 59[5]: o Tkadlečku psal Gebauer ještě v List. fil. IV., 314—317 a Knieschek v Mittheilungen XVI., 302—310; str. 60: Koranda ve svém Manualníku, právě vydaném péčí Truhlářovou, užívá slova „slepí haknové“ dle Hagena jednookého (str. 81, — sr. poznámku) a na str. 198 „fryckovati neb najthartovati“; zná tedy význam toho slova, zosobněný ve sbírce povídek „Neidhart Fuchs“, kdežto Zbraslavské letopisy znaly Nitharda jako satirika a uvádějí ho k r. 1329:

„O si Nithardus qui non fuit ad nova tardus“ atd.

Zbývá mi ještě děkovati všem, kteří mne při sepsání této knížky jakkoli podporovali.

TEKST BÁSNĚ.

. . . .
. . . .
des in vremden landen han; [373, a]
ob ich icht gûtes tichten kan,
Bêheim, von dîner ritterschaft
unde von den herren tugenthaft,
des kuniges man in Bêheimlant.
die schrift der bûche uns tût bekant
waz Parzival, Iwein, Gâwân
ritterschaft gepflogen hân,

---

[1] fremden, [6] buch, [7] Was Parcifal Gawin Ywan.

1. Začátek básně, z něhož ztraceno sotva více než čtyři verše, obsahoval, jak se zdá, politování básníkovo, že dosud oslavoval svým zpěvem výhradně cizince a ne krajany své, rytíře české. Dle toho složil už báseň jinou nebo více před touto. — O tvaru *han* srov. pozn. 236.

2. *icht* srv. pozn. 306; *tichten*, srv. pozn. 307, 154.

7. *Parzival,* hrdina nejproslavenější básně staroněmecké; jméno keltické zní Peredur „hledatel nádoby“ t. grálu. Francouzský tvar jest Perceval, vyložené jako „pronikatel údolí“ (srv. Perceforêt), a tak mu rozuměl i Wolfram (140, 16); výklad moderní, z perštiny vzatý „der reine thor“, není tedy správný. P., syn Gahmureta a Herzeloidy, vyrostl úplně odloučen od světa, ale poznav rytířství vyjede, dopouštěje se v nevinnosti své dvou velkých hříchů: usmrcuje odjezdem matku svou a zavraždí pak svého příbuzného Ithera, jehož mrtvolu oloupí. Pak, dosáhnuv poučení a moudrosti světské, zamešká z ohledu na ni otázku soucitnou při utrpeních svých přátel, hlídačů grálů, které otázkou mohl zprostiti utrpení jejich. Když seznal, co ztratil, zanevře na Boha a jezdí dobrodružně, touže po své mladé ženě Kondwiramûr a po grálu. Ale teprve po dlouhém bloudění, když zápasil nepoznán s Gawanem a s bratrem svým, pohanem Feirefizem, o jehož helm se rozskočil meč získaný oloupením mrtvoly, dojde odpuštění a stane se králem grálu. — Literatura o této básni Wolframově je velmi objemná. G. Böttcher, Die Wolframlitteratur seit Lachmann mit kritischen Anmerkungen, Berlin 1888. Báseň vydal Lachmann, Wolfram von Eschenbach (4. vyd. 1879). Bartsch, Parzival und Titurel v „Deutsche Classiker des Mittelalters“ 9—11 (1870—72).

her Erec unde Gahmuret,
Wigalois, Lanzelet,
margrâv Wilhelm und Titurel.
zû den recken ich wol zel
den armen ritter Albrant,
wan mir daz ist von im bekant
daz er ein gût ritter was.
Athis und Profilias
nâch ritterschefte strebten,
mit stêten trûwen lebten
in ritterlîcher werdikeit.
mit ritterschaft die lant erstreit

---

[9] Ecke, Gamuret, [10] Wigoleys Lancilet, [11] margrave, Tytorel, [13] der arme, [16] Atus, [18] trewen.

Iwein hrdina básně Hartmanna von Aue; jméno se píše též *Iwan*, v českém Tandariuši *Gilban*. Jelikož i tvar Gawein je dosti obvyklý, nebylo vlastně příčiny přestaviti jména, ale chtěl jsem je vůbec psáti ve formách v nejlepších básních užívaných, a přijal jsem tuto změnu do tekstu též z piety k rukopisné poznámce W. Grimma, kterou jsem nalezl v jeho exempláři „Germanie“ v berlínské knihovně universitní. Iwein vybojuje si na dobrodružné výpravě zemi a ženu, vdovu krále, kterého zabil. Aby příliš nezdomácněl jako Erec, chce na nové výpravy, ale choť jeho pod ztrátou přízně své propustí ho jen na jeden rok. On zameškā dobu a zblázní se z toho; vyléčen byv vysvobodí lva od hada a nazývá se od té doby rytířem se lvem, neboť zvíře ho stále provází a pomáhá mu v bojích. Po mnohých ještě dobrodružstvích a bojích s obry a po boji s Gawanem dosáhne odpuštění manželky své. Báseň Hartmannova jest pracována dle Chrêtiena de Troyes „li chevalier au lyon“. — Vydání od Lachmanna a Benecke „Iwein, eine erzählung von H. A.“ (4 vyd. 1877), od Becha v „Deutsche Classiker des Mittelalters“, VI. (2. vyd. 1873). Benecke, Wörterbuch zu Hartmannes Iwein (Göttingen 1833).

Gawan (jméno se píše též Gawein, Gawin, Walewein, Walwan, v českém Tristranu *Volivan*, v Tandariuši *Kavín*), ideál a výkvět rytířstva, hrdina skoro všech básní rytířských: ve všech jest přítelem reka hlavního a bojuje s ním obyčejně nepoznán v nerozhodnutém boji. Právě jeho ideálnosť jest však charakteristice na úkor, tak že se nemohl státi hrdinou vlastního eposu. Ve Wigaloisu (viz pozn. 10) hraje větší úlohu, tam se také dovídáme o provinění jeho, a v Parzivalu Wolframově je mu věnována skoro polovice básně. — Teprve básníku nižšího řádu, Heinrichu von dem Türlin v jeho „Krone“ bylo ponecháno básniti objemný epos o Gawanovi.

9. *Erec;* rukopis čte zde Ecke, jméno hrdiny z pověsti národní známého, odpůrce Dětřicha Veronského v Eckenliet (Deutsches Heldenbuch sv. V.). Písařům pozdějším Erec, o němž báseň se zachovala v jediném rukopise, nebyl již znám. Dle Chrêtienova „Erec et Enide“ pracoval německou báseň též Hartmann, a tvoří toto mladistvé dílo pendant k Iweinovi. Erec v loktech krásné ženy své zapomene na slávu rytířskou, zdomácní příliš, a byv od choti své samé na to upozorněn, vydá se na výpravu, vleka nevinnou ženu s sebou. Konečně po mnohých do-

der kunic Alexander.
Schiânatulander,
der reine junge telphîn,
der tete daz offenlîchen schîn
daz er nâch ritterschefte ranc,
als in ir minne des betwanc,
Sigûnen, der vil reinen meit.
des hânt die bûch uns vil geseit
und ist ân zwîfel uns bekant:
nû blût ein helt in Bêheimlant
der uns wêrlîch erzeiget hât
daz er mit ritterlîcher tât

---

[21] kunich *vždy*, [22] Tschionatulander, [24] tet, [27] Sygunen, mait, [28] ditz, gesait, [29] in zwifel, [30] blvet.

brodružstvích dojde opravdivého štěstí. O poměru Hartm. práce k originálu v ohledu esthetickém nejlépe jednal Scherer v Gesch. d. dtsch. Litt. Báseň se zachovala necelá, vydali ji Haupt (2. vyd. 1871) a Bech v „Deutsche Classiker des Mittelalters“ IV. (2. vyd. 1871).

Gahmuret, otec Parzivalův a hrdina prvních dvou knih Wolframovy básně (podobně i Tristram začíná životopisem Rivalina, otce jeho). G. získá svou udatností dvě ženy: první, pohanku, opouští, než se mu narodil syn, černobílý Feirefiz, a také Herzeloidu zanechá, vydávaje se na nové dobrodružství ve službách baruka (kalifa), ve kterých padne. Jeho synové setkají se pak, Feirefiz stane se křesťanem, rozšíří mírným způsobem víru v zemi své a jest otcem pověstného kněze Jana.

Wigalois, srv. pozn. 87; *Lanzelet* v mládí byl unesen a pak vychován od mořské ženy Viviany; po nekonečných dobrodružstvích pojme za ženu krásnou Iblis, které jediné slušel plášť, jenž každé ženě, dle jejích vad, byl velký nebo malý. — Německou báseň Ulricha von Zazikoven vydal Hahn (Frankfurt 1845). Z básně Heinricha von dem Türlin je zachován jen zlomek pod názvem „Der mantel“ (vyd. Warnatsch, Breslau 1883).

11. *Wilhelm*, jest svatý Vilém, markrabí akvitánský, hrdina národní pověsti francouzské. K nedokončené básni Wolframově (vyd. Lachmann) přibásnil první část Ulrich von dem Türlin, poslední Ulrich von Türheim. (Clarus, Herzog Wilhelm von Aquitanien, Münster 1864; Guillaume d'Orenge, chanson de geste des XI.—XIII. siècles, publieés par W. J. Jonckbloet; Casparson, Wilhelm von Oranse). *Titurel*, první opatrovník svatého grálu, jemuž vystavěl hrad; že stále viděl svatý grál, dosáhl velmi vysokého stáří. Báseň objemná o grálu, známá pod jeho jménem, pochází od Albrechta, byla však od středověku až do našeho století přičítána Wolframovi. Jeden rukopis nedbale otiskl Hahn: Titurel, Quedlinburg 1842. Nové vydání chystá Zarncke: Der Graltempel, vorstudie zu einer ausg. d. jüngern Titurel (Leipzig 1876).

12. *recke* (ahd. wreccheo, reccheo), vlastně vyhnanec, z čehož se vyvinul význam toulavého hrdiny, hledajícího služby cizí, pak hrdiny vůbec. Slovo, které i v češtině zdomácnělo, vyskytá se častěji v básních národních než dvorských.

13. *Albrant*, ve Wolfdietrichu jeden syn Berchtungův (D. IX. 100, 214, X. 100), který však nevystupuje tak, aby zasluhoval toho uvedení; dle jména, upomínajícího na Alibrandra, nordické jméno Hadubranda, syna Hildebrandova,

hât sô hôhen prîs erkrigen,
daz sîn name ist vur gestigen
den vor bekanten recken gar.
mîn lazzer munt nicht offenbâr
kan sîn ritterschaft vol zeln,
doch sol mîn sin dar ûz erweln
von dem herren eine tât
dâ mit er erworben hât
in allen landen hôhen prîs. [373, b]

In Frankrîche ein stat Pârîs
in rîchen wirden ist erkant.
dar kom der helt ûz Bêheimlant

[34] nam, fur, [35] *vd. Hagen měnil v* benanten, [36] lasser, [38] daz vz, [40] do, [42] Frankrich.

mohli bychom mysliti i na toho, jisto však je, že básník uvádí hrdinu některé básně nyní ztracené.

16. *Athis und Profilias*, dva přátelé obětovní, o nichž pověsť patří ke skupině pověstí o Amisu a Amilovi, o Titovi a Gisippovi u Boccaccia, o Engelhardovi a Dětřichovi v básni Konrada von Würzburg. Athis postoupí příteli milovanou nevěstu, a P. chce se dáti usmrtiti za přítele svého. — W. Grimm sestavil podobných povídek třinácte v pojednání: „Die sage von Athis und Prophilias" v Ztschr. für deutsches Alterthum XII., 185—203, týž vydal také zlomek básně německé (md.). (Monatshefte der Berliner Akademie 1846). Rukopis místo Athis píše *Atus*, jméno otce Pilatova v legendě, která patrně byla písaři známější než pověsť, míněná básníkem.

21. *Alexander*. O Alexandru, jako rytíři středověkém srv. Úvod 49.

22. *Schianatulander* je vychován spolu se *Sigunou* a miluje ji; ona však žádá, aby si jí zasloužil pod štítem; Sch. vydá se na dobrodružství, a když Siguna žádala na něm obojek psa, šel za touto malichernou věcí do boje smrtelného. Hluboce truchlí Siguna; jeho mrtvoly již neopouští a zemře v poustevně nad jeho hrobem. Mnohem pěkněji než obšírný Titurel líčí tento poměr dva zlomky (snad mladistvá práce) Wolframovy, obyčejně „starší Titurel" zvané, a narážky v Parzivalu.

23. *telphin* (delphinus) je titul, který si přiložil jistý francouzský rod dynastický, nevíme z jakých důvodů; od něho přešel pak na opanovanou krajinu název delphinatus, a s touto krajinou zase onen titul na francouzského následníka trůnu. Schianatulander jest dauphin Graisivaudanský, a nesprávno jest vykládati tento verš „gleich einem jungen meeresriesen".

28. *geseit*, z *gesaget* jako *meit* z *maget*; větší počet příkladů k tomuto stažení slabik *age* nebo *ege* v *ei* viz u Weinh. Mhd. Gr. § 25.

33. *erkrigen* part. pt. od md. krîge, kreic, gekrigen, jehož význam zachovalo nhd. kriegen, kriegte, gekriegt, které formou se blíží více mhd. kriegen znamenajícímu: namáhati se.

36. *laz* srv. v. 312. unavený (srv. lat. lassus), lenivý, nehbitý; superlativ lezzist žije dosud ve tvaru *letzt*.

37. *ritterschaft*, rytířské počínání, rytířská čest (v. 17, 25, 37), rytířský boj (v. 8, 20, 193, 208, 235); stav rytířský (v. 3).

38. *sin*, smysl, rozum, vědomí, umění.

44. *helt* slova toho užívá H. velmi rád, srv. Úvod 24.

nâch âventûre geriten;
enphangen nâch hêrlîchen siten
wart dâ der êren rîche gast.
daz im mûtes nie gebrast
daz erzeiget er dâ wol.
an einem tage, als ich sol
û nu kunden offenlich,
dô der kunic von Frankrîch
in einem tiergarten
mit den vrouwen zarten
in vreuden wolde enbîzen,
der gast begond sich vlîzen
mit rîcher koste dar an,
wie er gezieret ûf den plân
sô rîtterlîchen quême,
daz iz wol gezême
dem edelen kunige in Bêheimlant

---

[45] aventevre, [51] ev, [54] vrowen tzarten, [55] wol enbeizzen, [56] begonde, vleizzen, [57] kost, [60] is.

45. *âventûre*, mhd. âventiure ze střlat. adventura, znamená událosť, zvláště podivuhodnou, překvapující, kouzelnou, pak zvláště rytířský boj, hlavně klání s ostrým a zvláště také cenu jeho, šťastný výsledek vůbec, výhru, štěstí (ku př. v milostné písni Václavově). Hledati *av.* vykládá se v Hartmanově Iweinu takto (v. 527 a nn.): ‚âventiure? waz ist daz?' daz wil ich dir bescheiden baz. nû sich wie ich gewâfent bin; ich heize ein rîtr und hân den sin daz ich suochende rîte einen man der mit mir strîte, der gewâfent sî als ich. daz prîset in, ersleht er mich: gesige ich aber im an, sô hât man mich vür einen man, und wirde werder danne ich sî.' *av.* nazývá se pak také vylíčení událostí, a básníci dvorští mají za musu „vrou Aventiure", která zaklepá na dvéře básníkovy a chce do srdce jeho. (Srv. začátek IX. knihy Parzivala).

53. *tiergarte*, zahrada, sad, ve kterém se chovala dle zvyku středověkého též zvěř.

55. *enbîzen* jísti, *inbîz* snídaní; za krásného počasí byly tabule pod širým nebem oblíbeny — srv. Ulr. v. Liechtenstein 191, 26: dô het ouch sich der fürst von Kernden schôn geleit ûf einen grüenen anger breit. durch einen imbîz er dâ lac des er ûf grase ie gerne pflac.

56. *gast* zde jako stč. hosť často, cizinec vůbec.

57. *koste* náklad, co mnoho stálo.

57. *ritterlich* srv. Úvod str. 24.

61. Interpunkce, které se užívá u vydávání pramenů staroněm., zakládá se na pozorováních Benecke a Lachmanna. — Benecke praví v pozn. k „Wigaloisovi" (v. 7777), „dass die alte sprache in ansehung des gebrauches der verbindenden wortfolge weit weniger strenge ist als die neue, in der durchaus das verbum am ende stehen muss. um den leser durch interpunction nicht irre zu machem, ist in diesem abdrucke nach dem beziehungspronomen niemals ein komma gesetzt", a Lachmann v úvodě k „Iweinovi" str. VII., „ich habe sie (interpunkci) so einzurichten gesucht, dass sie dem leser das zusammen gehörige und was er trennen soll im augenblick deutlich mache. nur muss er freilich mit gespannter aufmerksamkeit lesen, nicht obenhin mit den

in des lobe der wîgant
wêre in vremde lant gevarn.
ûf einem tepich der edel barn
mit vrîem mûte sazte sich;
dô wart der helt ritterlich
in sîne hosen în geschût.
sîn vrecher ritterlîcher mût
im allez trûren swachte,
in vreuden im dô lachte
daz herze durch die ougen.
ach wie die minne tougen
mit dem wîgande ranc!
vrevellîchen ûf spranc
der tûre gast vil werde.
hêrlîcher gebêrde
tet der helt vil dâ schîn.
ein spaldenier glanz sîdîn
was im prîslîch dâ bereit,
dar ob im schône wart an geleit
ein silberwîzer halsberc, [373, c]
dar an lac meisterlîchez werc

---

[63] wer, [64] tebich, [65] satzte, [67] hôsen, în *schdzl*, [69] travren, [70] frevden, [74] frevelichen, [75] têwer, [78] spalderin, [79] waz, [81] wizzer halsperk.

augen, und er muss beachten, was zu seiner bequemlichkeit angeordnet ist, zum beispiel dass vor dem nachsatz immer ein komma steht, dass das semikolon ein grosses komma und das kolon einen kleinen punkt bezeichnet". V novější době mnozí vydavatelé nedbají těchto vzorů, ale jednoduchosť a sporosť této interpunkce, zdá se, odporučuje ji. Přece jsem jí neužíval v celém objemu, v jakém je v Iweinu, nýbrž spojuji s větou hlavní jen větu vztažnou a výrokovou.

62. *wîgant*, staroepické slovo „bojovník, hrdina". jemuž někteří básníci dvorští se vyhýbali.

65. *mût*, mhd. *muot*, mysl, kterýžto význam se zachoval dosud v složeninách jako hochmuth, demuth a v odvozeném gemüth; vrîer mût mysl nestížená, tedy veselá. O sobě znamená slovo někdy už mysl chrabrou jako v nové němč. (srv. 48), vrecher mût (68) mysl odvážná, smělá, totéž značí ritterlicher mût (214, 237), mysl, která rytíři přísluší.

67. *hosen*, zde železné holeny; rytíř potřeboval k oblečení jich cizí pomoci: sedl si na koberec a zvedl nohy, holeny byly přiloženy a přilehly vlastní tíží k nohám, načež byly nad kolenoma zavázány; potom teprve rytíř vstal (v. 74) a dal se oblékati dále.

71. *die*, v době básně naší už rozdíl mezi *diu* a *die* byl zastřen.

78. *spaldenier* (v. Alex. Sv. V. 1392 spalnieř), oblek nošený pod brněním.

81. *halsberc*, hlavní časť odění, sestávající ze sešitých drobných kroužků (sarrinc, 83), kryjící tělo až pod kolena; starší jmeno *brünne* (brně, brnění) nebo *gewant* (oděni); na prsou bývalo sesíleno plátem (plate 85, Alx. 1396), hlavu kryl připojený k němu čepec *härsenier*, na nějž se postavil helm.

82. kroužky mistrně pracované.

von kleinen sarringen.
den begonde twingen
ein plate meisterlîch beslagen;
sold si ze strîte hân getragen
her Wigalois der kûne man,
dô er den argen wurm Phetan
durch Larîen [willen] erslûc,
si wêre meisterlîch genûc
geworcht von rîchen blechen.
dem êren rîchen vrechen
zû dem selben mâle
von rôtem zindâle
wart gesant ein wâfenkleit
dâ rîche kost het an geleit

[86] solde, [87] Wigoleys, [91] plechen, *za tím na kraji:* mīne, [92] den, [94] tzindale.

83. *klein*, jemný, drobný.

87. *Wigalois*, rytíř s kolem, hrdina básně německé, kterou dle vypravování francouzského panoše složil na začátku 13. století Wirnt von Grafenberg, jenž napodoboval v prvních částech Hartmanna, později Wolframa. Wigalois, vlastně dle v. 1574. *Gwi z Galois*, je syn Gawanův; král Joram přemohl tohoto pomocí divotvorného pasu a odvedl jej do své země, aby ho zasnoubil se svou dcerou. Před narozením W. odjíždí G. a nenalezne již cesty do země. W. opouští svou matku a jede ke dvoru Artušově, odtud s pannou, pomoc hledající na dobrodružství. Přemůže dva obry, pak muže, který mu chce vzíti nalezeného psíka, na prosbu jiné panny utká se s Ojířem z Mansfeldu (vlastně historickou osobou saskou). Když přemohl ještě rytíře, který sám chtěl podniknouti tutéž cestu, dojde vlastního dobrodružství; otec krásné *Larie* byl pohanem Roasem zabit, a rytíř má ho pomstíti. Jede za podivným zvířetem (otcem to Lariiným) do pouště a přemůže tu hrozného draka *Phetana*, po boji však klesne zemdlen k zemi a jest oloupen o divotvorný pás. Vyléčen byv, je málem utracen od divé ženy, bojuje s trpaslíkem, a dojede skrze černou mlhu ke kolu, skrze něž nemůže projeti. Modlitbou odstraní tuto překážku přemůže jakéhosi kentaura a konečně na hradě Glois pohana Roasa, jehož choť, krásná Jafita, zemře hořem. W. slaví pak sňatek s Larií, ale musí se ještě vypraviti proti Lionovi Namurskému, jehož hrad vybojuje. — Pozná konečně i svého otce, a Larie porodí syna Lifort Gawanides, který se stane větším hrdinou než otec a děd jeho. — V XV. stol. byla báseň zpracována prosaicky, a parodována pod jmenem „Wiedūwilt“ židovským dialektem. První vydání pořádal Benecke (1819), opatřiv je pěknými poznámkami a slovníkem, pozdější Pfeiffer (1847) a Schönbach (1878). Ve Wigaloisu není zmíněna právě *plate*, přirovnání je tedy zcela všeobecné.

88. *arc*, zlý, ničemný, hrozný.

94. *sindâl*, od řeckého *σινδών*, skvostná látka na šaty; šat rytířův je červený, protože je na něm též vyšit erb, později popsaný.

95. *wâfenkleit* nebo *wâfenroc* (vafnrok v Rukopise Hradeckém) šat kryjící halsberc; vedle toho tvaru užívalo se též staršího *wâpenroc* (v. 104). Délka jeho byla různá, Ulr. v. Licht. 451 praví o takovém šatu: er was vil volleclîchen lanc, sîn lenge unz ûf die erden swanc. Byl-li w. pošitý kožichem, nazýval se cizím slovem *kursît* (kuršit v Alx. JH 113).

ein vrouwe mit ir wîzen hant,
dar în der tûre wîgant
wart gar ritterlîch gekleit.
ouch was des heldes urs gereit
wol nâch sînes herzen gir;
kovertûr und lankenir
dar ûf geleit gar wunnenclîche,
dem wâpenrocke gelîche,
und meisterlîch gezieret,
prîslîch gefurrieret
mit nûwen vederen hermelîn.
ouch gap von golde liechten schîn
des herren satel wunnenclich
dar în mit vrîem mûte sich
der helt gar ritterlîchen swanc.
von golde wunnenclîchen erklanc
sîn zoum und sîn gereite gar.
sîn helm von brûnem stahel klâr
gap liechten spiegelvarwen schîn;
ein kranz prîslîchen guldîn

---

[97] vrowe, [98] tevre, [102] kovertevr vnde, [103] wnnenkliche, [105] unde, [107] newen vedern, [108] gabe lichten, [109] wnnenklich *tak je* u *v tomto slově vždy psáno*, [114] grvnem *oprava vd. Hagenova*, [115] gabe lichten spiegelvarben, [116] krantz.

97. Bylo zvykem, že paní opatřila svého „přítele“ krásně vyšívaným šatem, jak ukazují místa z Wolframova Willehalmu: die heiden heten kursît, als noch manic friundîn gît durch gezierde ir amîse (19, 25). swaz kost ûf man geleit ie wîp diu moht ûf Ponfameize sîn (54, 27).

97. *wîz*, stálý přívlastek ruky, nejen dámské, než šlechtické vůbec.

100. *urs*, zvláštní, jinde nedoložený tvar místo *ors* nebo *ros* (ahd. hros, srov. angl. horse), z něhož i české *oř* je odvozeno. *gereit* je staženo z *gereitet*, jako *gecleit* z *gecleidet*.

101. *herze* (srv. 71) dle tehdejšího názoru sídlo duše myslící a soudící; naproti tomu sídlem citu je *lîp*.

102. *kovertûre* (mhd. kovertiure) pokrývka na koně a sice předně kroužková, k ochraně jeho, a pak ze skvostné erbem ozdobené látky (dem wâpenrocke gelîch) na okrasu; tento „dek“ býval též velmi dlouhý: diu decke reicht unz ûf den huof (Ulr. v. Liecht. 451, 20); někdy rozeznává se od této k. *gropiere* od frc. croupière — čes. *kropieř* (Alx. 1262), pokrývka zadní části koně, kdežto *lankenier* od něm. lanke (bok) cizí koncovkou utvořené (jako lendenier, hüftenier) je pokrývka boků koňových. Krátkosť poslední slabiky jest výminečna.

106. *prîslîch*, ceny hodný, krásný, *furrieren* podšíti (kožešinou).

107. *veder*, také o měkké kožešině užíváno, *hermelîn* nebo *hermîn* od *harm*, hranostaj.

111. *ritterlîchen*, jak se na rytíře sluší hbitě, elegantně; podobně o mysli, o udatnosti, o všem, co rytíři náleželo nebo slušelo.

114. *brûn*, hnědý, ale také lesklý, zářící, skvělý.

glest ûf des helmes krône,
dar în gestecket schône
vergulter gîres vederen vil,
dar an gehangen âne zil
von golde wunnenclîch talier. [373 d.]
der minnen zeichen, ein slogier,
vlouc ob des gîres vedern
den man dâ sach vledern
gelsîdîn unde wol geworcht.
der tûre degen unervorcht
den helm gar ritterlîchen bant.
einen schilt der wîgant
gevie gar prîslîchen,
gevazzet wunneclîchen
mit grûnen borten sam ein gras;
des schildes velt bezogen was
mit nûwen rôten marderkeln.
sol ich die wârheit nicht enheln,
sô tûn ich offenlîchen schîn
daz dar în wîz hermelîn
ein ginender lewe was gesniten.

---

[119] gyres vedern, [125] gel siden [126] tevwer, [131] grvͤnen porten, [133] nevwen, [136] hermlin, [137] ginder, gesinten.

117. I rytíři neknížecího rodu nosívali helmy s korunou; Ulr. v. Licht. 165, 21: dâ bî fuort man den helm mîn, der moht ouch liehter niht gesîn, er was gekroenet meisterlîch, diu krône, diu was koste rîch. Věnec, o němž vypravuje básník, mohl býti též na *waele*, tvarem od koruny se lišící: Licht. 451, 38: diu wael stuont ûf dem helme mîn, dar umb ein kranz von scharlach gie, zerhouwen vil wol dort und hie — a 485, 19: sîn helm was lieht alsam ein glas, darumb von drîzen vederen was gestôzen ein vil wîter kranz. Suchenwirt neopomíná uvésti v popisu erbu, zdali byl helm korunovaný.

121. *talier*, drobounké okrouhlé ozdoby; viděl jsem podobné na kroužkových oděních v Ambrasské sbírce ve Vídni, ale ne na helmě, nýbrž na prsou upevněné.

122. *slogier* (z toho české šlojieř v Tristramu) se uvázal tak kolem per, že větší část jeho vlála větrem; tím naznačil rytíř zjevně, že „slouží“ dámě; obvyklý znak dámských rytířů byl též rukáv upevněný na štítu; král Jan dokonce dal si napsati na štít, že slouží; takoví rytíři byli v turnajích vítáni zvláštním pozdravem „lidu žádajícího“.

127. „Podvázání“ helmu značí úplnou hotovosť k boji — dělo se svázáním „helmsnuor“ pod bradou; tam se také při klání miřívalo, aby rytíř byl odzbrojen; podobně odvázání značí konec boje, (277). Jelikož helm kryl i obličej (barbierou), nebylo pod ním rytíře poznati: a on svój helm dávno podvázal, chtě, aby ho nižádný nepoznal. (Tandariuš 58, 24).

133. Štít byl buď malován (schiltaere, malíř, schildern) anebo potažen kožešinami; červenou kožešinou k tomu účelu obvyklou byly krky kuní; podobně básník „Böhmenschlacht“ (srv. Úvod 20) popisuje erb Přemysla II.: von hermlin eins lewen war nam ich ûp keln dar gestracht.

137. *ginen*, zívati, lev s otevřenou tlamou.

Dâ wol nâch ritterlîchen siten
der helt zu velde was gereit,
die lûte nâch gewonheit,
kint, man unde vrouwen,
liefen zû durch schouwen
den helt lobebêre,
sam ob dar komen wêre
ein tier ûz einer wilde.
sîn banier, glîch dem schilde,
die snurret in dem winde.
ob ich iz allez vinde
daz mir wart von im gesaget,
sô sol iz blîben unverdaget,
von mir zu rîme unverholn.
zwelf kerzen grôz alsam die boln,
die wurden vor im dô ze stunt
mit vûwers vlammen enzunt,
die sô schône brunnen,
daz si der liechten sunnen
nâhen benâmen iren glast.
Frankrîch, dâ reit dîn werder gast
in ritterlîchem schîne.
von einem baldikîne
wart im ein himel ertracht, [374, a.]
ûf vier schefte gemacht
gar schône zû den sîten.
dar under sach man rîten
den herren mûtes vrîen.
tambûren, schalmîen,

---

[140] levte, [141] vrowen, [142] lieffen, schowen, [143] der, [144] der, [145] tyer, [146] banyr, [147] winden, *n škrábáno*, [148] is, [150] is, [152] *vd. Hagen*: holu, [154] fevwers flammen, [156] lîchten, [157] nohen, [158] rît, [160] paldikine, *vždy*, [163] ziten *dle vd. Hagena a p. Waaga*, siten *dle Lexerova Mhd. Handwb.*

142. „aby viděli reka chvalného".

146. Také na korouhvi, upevněné na kopí, byl vyšit erb, jako na sukni jeho a na pokrývce koně.

147. *snurren*, zdouvati, vláti.

151. *rîm*, verš, nebo dvojverší, zde „báseň".

152. *bole*, trám, fošna, slovo se nevyskýtá jinde v tak staré památce; než jsem znal znění rukopisné, opravoval jsem vd. Hagenovo *holn* v *zoln*, což by významem se krylo se zněním rukopisným.

157. *schîn*, lesk.

160. *baldikîn*, nebo baldakin, látka z Baldaku (Bagdadu); stč. *pavlaka* vzniklo asi z tohoto slova prostonárodní etymologií; nynějšího smyslu slovo nemělo, ač poznáváme na tomto místě, kterak se vyvinul.

161. *ertracht* m. ertrachtet, vymýšleno, zhotoveno.

165. *mûtes* je genetiv vztahu, volný mysli.

166. *tambûre*, frc. tamburin, ruční buben, *schalmîe* píšťala; také Ulr. v. Licht. označuje hudbou, že je hotov k boji: mîn busûnaer die bliesen dô ein sûeze wîs mit schalle hô: den rittern tet man dâ mit kunt daz ich bereit was an der stunt.

die gâben vor im sûzen schal;
hin reit der nûwe Parzival
ûf ritterlîcher êren phat.
Daz povel volget vor die stat
im in den tiergarten
dâ mit den vrouwen zarten
der kunic von Frankrîche was.
dô wart gebreitet ûf daz gras
gar schône ein nûwer baldikîn
dar ûf keklîch daz urs sîn
dâ mit allen vieren trat.
dâ hielt der helt an einer stat
in ritterlîcher werdikeit,
biz dem kunige geseit
wurden dise mêre
daz ûf den hof wêre
ein gast sô ritterlîchen komen,
daz nieman het ê vernomen
daz dâ in Frankrîche
wêr alsô ritterlîche
gesehen ein creatûre:
als ob ûz einem vûre
der tûre degen rente,
und ob in vlammen brente
allez sîn gewête
und sich gezieret hête
zu kunstlîcher ritterschaft.
mit gedanken dô behaft
des edelen kuniges herze wart;
doch nicht lange wart gespart
daz der kunic ritterlich
hiez in ir wâfen zieren sich
zwêne ritter ûz erwelt
die zû den besten gezelt

[167] suzzen, [168] rait, nevwe Parcifal, [172] vrowen, [173] Frankrich, [175] schon, něwer, [180] bis [184] hete vernomen *oprava Lamblova*, [187] creatůre, [188] fevre, [189] tever, [190] flammen, [192] geziret, [194] da, [196] wart *schází, oprava vd. Hagenova*, [198] waffen, [200] dem.

170. povel z lat. populus, prostřednictvím stfrc. poblus.

188—193. Slova družiny královy; vynecháno je „že vypadá“ — podobné volnosti konstrukce starší němčina snáší mnohem lépe, než nová umělejší řeč, která je vzdálenější od živé nenucené mluvy.

194—195. Král má starosti, bojí se o slávu svých rytířů.

197. Že král určí, kdo má bojovati s cizím rytířem, je nezvyklé; vykládá se to asi tím, že český rytíř bojoval za čest krále českého (srv. 60a nn), že tedy vyzván byl vlastně král francouzský, který si vyvolil rytíře, již by bojovali za něho. — Vítězství bylo dle toho ještě slavnější, jelikož oni dva pánové repraesentovali many krále francouzského vůbec.

wâren in Frankrîche, [374, b]
die man sô ritterlîche
mit île dar zû ruste,
daz zû der rîchen tjuste
den herren nichtes gebrast.
von dem povel wart der gast
vil an gegagert unde gekaft,
wan er sich zû der ritterschaft
sô schône hete gezieret.

In des geleisieret
kom ritterlîchen ûf den sant
von Bêlôle Anschôrant,
ein ûz erwelter ritter gût
den ouch ritterlîcher mût
bî sînen tagen nie gemeit;
des name in ritters werdikeit
was vil manigen tac gestigen.
‚hald ûz, hald ûz!' wart dâ geschrigen
lûte und wunnenclîch genûc.
die tambûre man dô slûc.
den helden wart gewichen;
die urs gar keklichen
mit den houbten nikten.
die helde prîslîch schikten
die schilde vur die bruste.
zu ritterlîcher tjuste
stûnt ir beider herzen ger.
dô die herren heten die sper
zu handen gevangen,
die urs begonden prangen
mit sprungen ûf dem sande.
vîntlîch die wîgande
begonden dô ir houbet wegen,
als die gûten ritter phlegen,

---

[203] rvste (e nad v), [204] dar, *s tečkou pod* r a *nadepsaným* z; tyuste *vždy*, [210] geleysiret, [211] kome, [214] ovh, [219] vnde, [220] da, [222] ôrs, [225] fvr, [230] ôrs.

204. *tjuste*, obyčejně *tjoste* nebo *juste*, z frc. jouste, klání a sice dobrovolné i klání s ostrým. *rîch* znamenitý, krásný, nádherný.

206. Lid odevšad sběhlý má teprve teď pravý čas, prohlédnouti si rytíře, který klidně čeká na soupeře svého.

210. *leisieren*, frc. laissier, pustiti (roz. koně), hnáti kvapem; při vlastním klání běh nazván *walap* a karriera *rabbîne*.

218. Cizího rytíře asi oslovili takto „lidé žádající", kteří se nadáli od něho bohatých darů, dojde-li vítězství.

230. *prangen*, chlubně se vzpínati, ukazovati se.

swan ûf der ritterschefte phat
vrou Minne si betwungen hat
und gît in ritterlîchen mût.
man sach gein ritter ritter gût
vîntlîch gebâren uf dem plân,
ouch liezen dâ zesamne gân
die helde sô nîtlîche, [374, c]
daz man daz ertrîche
sach biben von ir urse louf;
mit hurte kômen si zehouf
in ritterlîchen êren,
als si wol kunde lêren
nâch gewonheit ir kurteis:
der Bêheim stach den Franzeis
kreftlîch nit ellentrîcher hant,
daz im des siges wart bekant
von dem ritter ûz erkorn.
des Walhen urs dô was verlorn,
daz zôch der Bêheim mit im hin.

Daz was ein prîslîch gewin
dem êren rîchen gaste.
ein lutzel er dô raste,

---

[235] wan, [236] vrow, [237] vnde git ritterlichen mvt, [238] gegen, [242] daz l ertriche, [243] vrs, [245] ritterlicher, [246] kvnden, *n škrábáno*, [247] kvrtevs, [248] Frantzevs.

236. Vedle tvaru habe, habest, habet vzniká brzo stažený *hâ, hâs, hât*, a 1. os. dle analogie bezpříponných sloves gân a stân přijímá koncovku *n*; vedle těchto dlouhých tvarů vyskýtají se dosti brzo zkrácené han, hast, hat, z nichž 2. a 3. osoba se udržely dosud; v naší básni rýmuje hât, tât několikráte, ale han: kan (1) a zde hat: phat.

240. *zesamne gân* scil. koně, sblížení, sehnání ke klání.

241. *nîtlîche* nepřátelsky, *nît* je mysl nepřátelská, zvláště v boji — „hnali k sobě, jakoby k vážnému boji“.

244. *hurt*, frc. heurt, sražení, náraz, — klání se dálo s „hurt“. jestliže koně se srazily hlavama; takto útočiti nazývá se „hurteclîche rîten“.

247 *kurteis*, obyč. kurtoisîe (onen tvar byl asi v Čechách obvyklý, nebo i Ulrich von Eschenbach užívá ho ve Wilhelm v. Wenden 1363) zdvořilosť, dvorské vychování vůbec.

248. *stechen* zde tolik co *abe stechen*, sbodnouti, neboť jenom v tomto případě patřil kůň přemoženého rytíře vítězi. Možnosti při klání jsou ještě, že 1. oba rytíři roztříští svá kopí a zůstanou na koních (besitzen), pak by žádali nová kopí a hnali by na sebe znovu, 2. že prudkostí útoků praskl jednomu rytíři pobřišník koně, pak by bojovali meči. Básník nelíčí technicky, sice by neopomenul říci, kam český rytíř mířil, zda-li na „čtyři hřeby“ štítu, anebo na šňůru helmu.

252. *Walhe* nebo Walch, cizinec z národů románských, hlavně Francouz, později obyčejně Italián, čes. Vlach.

biz engegen kom gerant
Grinet, der ander wîgant,
ein helt von Normandîe
von des kavalerîe
gezieret was Frankrîche.
den stach sô krefteclîche
der tûre gast ûz Bêheimlant,
daz sich gegen sîn selbes hant
des herren sper mit krache kloup.
der ritter viel, der melm dô stoup
von des Walhen valle.
dem Bêheim wart mit schalle
dô ritterlîcher prîs gegeben;
daz urs gar âne widerstreben
zôch der herre mit im hin.
dô im der prîs und der gewin
was gegeben âne tadel,
dô erzeiget er sîn adel:
die ros den herren sante er wider.
den helm gezogenlîchen sider
der tûre degen abe bant.

Dô er . . . . het volant
prîslîch die ritterlîchen werc,
dô wart der von Michelsberc,
der herre ûz Bêheimlant Johan, [374, d]
gar wunnenclîch gekaffet an
und wart im êren vil erboten
von dem kunige und von den roten
sîner ritter lobesam.
swaz ouch den vrouwen gezam
zu wirden dem ritter gût,
daz erzeiget wol ir mût:

---

[257], bis [258] *vd. H. četl* Grillet, [262] der, [263] těwer, [265] der, klovb, [266] stovb, [269] ritterlich, [270] an, [275] sant, [277] těwer, [280] Michelsperk, [282] gekapfet, [283] Wart. vnd, [284] rotē, [286] waz, vrowen.

260. *kavalerîe* totéž co ritterschaft, rytířské počínání vůbec.

265. „des herren“ t. j. jeho vlastní, oštěp se roztříštil až u samé ruky.

269. Uznávali ho hlasitými pochvalami za znamenitého rytíře.

273. „aniž by někdo proti tomu směl něco namítnouti“.

274. *adel* v mhd. rodu středního vlastně rod vůbec, zvláště rod vyznamenaný (vědomí původu samo o sobě tvoří šlechtu), šlechtictví, mysl, která šlechtictví přísluší.

276. *gezogenlîchen*, jak toho vyžaduje dobré vychování (zucht v. 316) způsobnosť.

dem herren durch sîn werdikeit
ûz rôten munden wart geseit
minnenclîcher habedanc.
ob sîn minne ir deheine twanc,
dâ getar ich nicht gesprechen ab.
ich sage, als ich vernomen hab,
daz im der kunic gap zû der stunt
der grôzen turneis hundert phunt
und ein urs michel unde starc
daz schatzet man an hundert marc,
und ander kleinôt ungezelt.
sus wart begâbet der helt
durch sîne ritterlîchen werc.

Ob ich Heinrich von Vrîberc
sîne ritterlîche tât
die der helt begangen hât
mit worten nû volsage nicht,
und mîn getichte gar enwicht
gegen des herren wirden sî,
iedoch enwirt mîn herze vrî
des willen zû dekeiner stunt,
ich entû mit worten kunt

290 gesait 294 sag 295 gab 296 tvrneys, pfvnt 299 kleinôt 300 sust, begobet 302 friberk 308 idoch 309 keiner 310 tu.

290. Ze všech sedmi krás ženských tato bývá snad nejčastěji zmíněna od básníků; rôter munt mívá dokonce význam „krásná dívka“ a Hartmann praví (Iwein 535 a nn.): „die vrouwen bâten alle got daz sîn gnâde und sîn gebôt in ze helfe kêrte, und ir kempfen êrte, daz er in ze trôste ir gespiln erlôste. nu ist er sô gnaedec und sô guot und sô reine gemuot daz er niemer kunde *sô manegem süezen munde* helfelîchiu dinc versagen“. — Wie einer ist, so ist sein gott, zdvořilá doba má i pána Boha zdvořilého.

291. *habedanc,* podst. jméno utvořen ze slov, kterými se děkovalo; poděkování. Dámy děkují za služby, které rytíř prokázal paní své, neboť tím ctil celé pohlaví jejich. Srv. obvyklé: pro všechny panny i panie. Tak se jmenuje též cena při turnaji, srov. polský erb abdank, habdank.

296. *turneis, turnôs* (masc.) peníz tourský, frc. gros tournois, vedle něhož platil ve Francii ještě *g. parisis* o čtvrtinu větší.

300. *sus*, zachováno dosud ve tvaru *sonst.*

306. *tichten* (srov. v. 2) od *dictare*, psáti, básniti, později „vynalézati“, snažiti se vůbec. V nové němč. je objem slova zase přiveden na prvotní míru; *getichte*, co je napsáno, báseň napsaná, pak umělé dílo vůbec; *enwicht* nebo niwiht, nic, negace slova *wiht* (got. waihts, věc) něco, něco malého, (trpaslík); z ahd. složeniny tohoto slova s *eo* (vždy) vzešlo slovo *eowiht, iowiht, ieht, iht, icht* (v. 2.) něco, a negace jeho *niowiht, nieht, niht, nicht,* nic; pozdější význam *ne* je vlastně „v ničem, nic“, nové *nichts* vzniklo z genetivu ve spojení sesilujícím *nichtes nicht.*

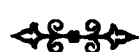
mêr sîner ritterlîchen tât.
ob nû mîn lazzer munt nicht hât
sîn ritterlîche werdikeit
vollen prîset noch volseit,
daz sol er lâzen âne haz
durch sîn zucht und ouch durch daz,
daz vrou Sêlde hât gegeben
mit den besten die nu leben
dem helde ritterlîchen prîs.
des hât er vil grôzen vlîz.

---

[311] mere [312] lasser [316] ovh [320] vlisAM̄ t. j. Amen.

317. *vrou Sêlde* (srv. vrou Minne v. 236) jedna z četných osob dvorské mythologie, složené většinou z osob allegorických; vrou Êre, vrou Milte stěžují si na zkaženosť světa, vrou Aventiure chodí po světě a zaklepá na dvéře básníkovy. Ulr. v. Liecht. praví: ich weiz wol wiez se hove stât dâ frou Melde spehent gât und nimt ôt aller dinge war (47, 28). *saelde* je dobrosť, vydaření, požehnání, blaho, štěstí — a paní Saelde zosobněna je bohyně, která udílí dokonalosť a zdar. Její hrad má bránu, která se zavře před nešťastníkem. Walther von der Vogelweide pěje: Mir ist verspart der saelden tor; dâ stên ich als ein weise vor; mich hilfet niht swaz ich dar an geklopfe, a Hartmann svého Iweina, kterého zahájil úvahou, že kdo celou silou duše své touží po pravém dobru, dosáhne štěstí a cti, zakončuje modlitbou: Got gebe uns saelde und êre.

PŘÍDAVEK.

Reinmar von Zweter.

(Vyd. Roethe).

149.

Ein künec der aller der wil sîn
die sîner helfe geruochent derst ouch underwîlen mîn.
wie möht er mîn vermissen, swenne er umb unt umbe wil
gewern?
Er giltet lop, er giltet kunst,
dâ mit er hât verdienet reiner vrouwen süezen gunst;
er ist ein koufman alles des ein reinez herze kan gegern:

Wan daz in dürst nâch êren alsô sêre,
der in in guzze drîzic vürsten êre,
noch mêr wolt in nâch êren dürsten.
diu sunne zimt niht baz dem tage
danne der edele crônetrage
ûz Bêheimlande Gote unt uns zeinem vürsten.

150.

Von Rîne sô bin ich geborn
in Österrîche erwahsen, Bêheim hân ich mir erkorn
mêre durch den hêrren dan durch daz lant: doch beide sint
si guot.
Der hêrre ist guot, sîn lant ist sam:
wan deich mich einer dinge sêre bî in beiden scham
daz mich nieman wirdet, ez ensî ob erz al eine tuot.

Waere ich bî Gote im vrônen himelrîche
unt heten mich die sîne unwerdiclîche,
daz dûhte mich ein missewende:
ich hân den künec al eine noch
unt weder ritter noch daz roch:
mich stiuret niht sîn alte noch sîn vende.

Sigeher.

(Vyd. Bartsch, Deutsche Liederdichter LXIII.).

Wâ nu der baz gekroenet sî
ein künic mit tugenden? der enwont uns niender bî,
der krône trage als er in hôhem prîse.

In hât gekroenet vürsten art:
des milten Fruotes tugende sint an in gespart,
in hât gekroenet Salomôn der wîse.

In hât gekroenet der vil tugende ê des pflac,
Artûs der werde leie.
der drîer lop treit âne scharte und âne krac
Wazlab, der êren heie:
daz ist der die krône in Bêheimlande hât,
sît er ob allen künigen sô gekroenet stât
alsam ob allen mânden tuot der meie.

Friderich von Sunburg.

(Vyd. O. Zingerle II., 4.).

Ein rîcher künec hiez Kosdras,
der hâte ûz rôtem golde
einen himel und einen trôn und eine burc gegozzen,

Dar umb ein hôhe zarge was,
wîz silber, als er wolde.
haet ez der künec ûz Bêheimlant mit sîner hant beslozzen,

Der teilet ez alse Salatîn
den stein ûz Baldakône,
gelîch dem edelen herzen sîn.
den himel zuo dem trône
die gaebe er hin mit ringer hant
der milte wunderaere,
im würde ê niemer slâf bekant,
die wîle ir dâ iht waere.

Sigeher.

(Vyd. vd. Hagen, Minnesänger II., VII. 5.).

Ein Alexander vuorte ein her,
dâ sîn ein Perse getorste wol erbîten,
in hôher wirde, mit kostlîcher zer,
mit der wer,
als man künige sol an rîten.

Nu vuort ein Alexanders muot
eins Alexanders her, gesament wîten,
eins Alexanders lîp und ouch sîn guot
wol behuot
ze ganzen êren zallen zîten

Ein Bêheim wert, Otakker, der des rîches erbe noch sol wîten,
ob ers gert,
sîn wirt eben berg unt tal und alle lîten;
sus sol ein Stoufer hiure hôher stîgen danne vert,
unt sîn swert
sol umb êre als ê Alexander strîten.

(II., 1.).

Got, dîn zorn, der ist verschuldet:
schouwet, wie der touf nimt abe,
die heiden vaste dringen:
wachâ, hêrre, wach und werâ wer!

Kristen her kumber duldet
unde strebet nâch dînem grabe,
sô daz ir swert erklingen
müezen dem gelîche als über mer.

Ungeborn
waer uns baz, danne ob wir den sig verliesen.
Got, du solt dur dîner marter êre verkiesen
und ûf den der daz houbet ist:
wizze Krist,
gesiget Otakker iht, wir sîn verlorn.

(VI., 1.).

. . . .
her künic, welt ir den stuol erstîgen und bejagen
und ouch daz rîch erstrîten,
sô minnet got, und rihtet swaz die wîsen klagen,
sît milte zallen zîten,
ir gebet, daz iuwers vater eigen nie enwart,
unt seht an Alexander, der gab unverspart,
des vert sîn lob in allen rîchen wîten.

Friderich von Sunburg.

(III., 2.).

Ich was, dô siben wochen reit
mit rîcher küneges werdekeit
der künec von Bêheim dâ gewan
wol zweinzec guoter veste in Ungerlande.

Über Tuonow tûsent ellen lanc
er brücket âne der Unger danc,
über aht wazzer brückt er dan
und gewan Bresburc ze sturme ân alle schande.

Antwerken Altenburc ich sach
ûf wazzer und ûf lande mit gewalte,
die rîchen Miesenburc er brach
ze hüge dem sînen hôhen namen, bürge und türne er valte;
dar nâch der unverzagte
wol drîer starker raste lanc
hin in die Rebenzen (dâ ertranc
der Hiunen gar unmâzen vil) wol drîzec tûsent jagte.

Ulrich von dem Turlin.

(Vyd. Singer, Germania XXXI., 343.).

7, 1. Man sagt uns daz von Naribôn
Ein grâve was der hôhen lôn
In minn dienst mit lob erwarb;
Sîn prîs an wirde nie verdarb,
Torst ieman tât an in gern.
Er hiez Heimrîch nâch des maeres wern:
Rîch edel der vürsten gnôz,

Vor allem wandel was er blôz,
Lûter, âne valsches wanken,
Rein und staet; valsch gedanken
Im muot und herze widerriet.
Chiuschlîch gebaerde im daz beschiet,
Heimlîch sîn bî reinen wîben.

Von der gruoz mac frôude belîben,
Ob man sie mit triuwen minnet;
Nemt war; swer sich gên in versinnet,

Dem gît ir minneclîchez grüezen
Ein lôn daz minn kan süezen.
Man seit: von edelem gesteine

Tar ieman jehen mit rehter meine
Von wunn diu sich gelîch den frowen;
Reiner muot mint werdez schowen,
Liebet im ir minne süezen —
Ich wil daz niht sô hôhe grüezen:
Nimmer enger ich gesteines haz,

Hôher wîbe gruoz tuot herzen baz,
An aller hande freude ze jehen
Tar ich danne gesteines sehen.

Mich wundert, ob ieman anders sî
Ich waen, und waer er frowen bî
Heinlîch, er wurde des zwîvels frî.

8, 1. Grôz wunder naem mich niht: —
Ein sô süeze freud von wîbe geschiht —
Moht man der fröuden widerstrît,
Als ich ê seit, diu an frowen lît,
Chranz oder tanz gelîchen.
Heinlîch sorge muost entwîchen.
Ein frowen freud man angesiget;
Tanz seitspil niht widerwiget

Der frôude die ir vil süezer lîp
Erbiutet. sît durch süez ein wîp
Man minnt, den namen, und durch schowe.

Ei wie süez durch freud ein frowe,
Durch reht sol man in freuden jehen.
Ein süez wîp, swâ sich diu sehen
Lât, liep durch lieb, zwei herz daz süezet.
Nu wünsch ich den mîn herze grüezet

Ciuscher minn von wîbes süezen,
Von Bêheim lande, des tugende büezen
Noh vil herzen sorgen pfliht.
Ich mein den edelen dem man giht
Chünclîcher wirde und milter tât.
Heil frôude vride man ouch hât

Von dem künig in vier landen
Ottaker. ob den namen nanden
Nieman mêr dan werdiu wîp,

Benamen sînen edelen lîp
Ein sterben muost vermîden.
Heil! saelde, ân vîndes lîden!
Ein gemeiner wunsch er ist von frowen.
Im biutet gunst — nu lât tugende schowen —
Mîn dienst nîge in mit disem bowen.

Der Mîsnaere.

(Vyd. v. d. Hagen, Minnesänger III., 86.).

(I., 12.).

Wil ie man hin ze Bêhmerlant, der sol dâ grüezen
von mir den hôchgelobeten künec, der kan wol kumber büezen
mir und in allen die sîn helfe gern.

Die ungetriuwen nîdent, daz er ist bî guote,
bî êren und bî wirdikeit; des ist im wol ze muote:
die vrides gernt, die kan der künic gewern.

Man sol und muoz im danken, ez enwart nie kein bezzer
vride man ûf der erden:
künic Ruodolf, voget von Rôme, halt in ze vriunde, daz rât
ich dir und dem vil werden.
wâ naeme einen sô hôhen schenken daz rîche
alsô der künic ûz Bêmerlant? wâ lebet nu sîn gelîche?
ein keiser solte sîn ungern entbern!

Cantilena de rege Bohemiae.

(Vyd. Bartsch, Deutsche Liederdichter XCVIII. 559.*)

Wâfen iemer mêre!
ez weinet milte und êre
den künic ûz Behem lant.

Dem tôde wil ich fluochen,
sol man den künc niht suochen
und sîne gebende hant.

Man sol den künc Otacher klagen
ja herre got, er ist erslagen.
sîn milte sach man nie verzagen:
er was ein schilt in sînen tagen
übr alle cristenheit,

Den Falwen und den heiden
waz er den Criste leiden
den schilt engegen bôt!

Ein löwe an gemüete,
ein adelar an güete,
der werde künc ist tôt.

Der Behem künc ist nû gelegen:
des weinent, ougen, jâmers regen.
wer sol der witwen weisen phlegen?
der künc ist tôt reht als ein degen,
der ie nâch êren streit.

---

*) Srv. Palackého Děj. Č. II., 1, 161.

Künic Wenzel von Bêheim.

I.

(Vyd. Bartsch l. c. LXXXIII., 371.).

Ûz hôher âventiure ein süeze werdekeit
hât minne an mir ze liehte brâht,
ich siufte ûz herzeliebe, swenne ich denke dar,
Dô si mir gap ze minneclîcher arebeit,
als ich in wunsche hete gedâht,
sô zart ein wîp des ich mich iemer rüemen tar,
Und doch alsô daz ez ir niht ze vâre stê.
si gab in grôzer liebe mir ein rîchez wê:
daz muoz ich tragen iemer mê,
in ruoche wemz ze herzen gê.

Mich bat mîn muot daz ich der lieben künde nam,
(sô wol und wol mich iemer mê!)
mîn volliu ger, mîn ougen weide und al mîn heil.
Dô si mir durch diu ougen in daz herze kam,
dô muoste ich werben baz dan ê
gein der vil klâren lôsen alze lange ein teil.
Herz unde sinne gab ich ir ze dienste hin,
al mîner fröiden ursprinc unde ein anbegin:
si gap mir des ich iemer bin
vrô, und ist doch mîn ungewin.

Reht als ein rôse diu sich ûz ir klôsen lât,
swenn si dez süezen touwes gert,
sus bôt si mir ir zuckersüezen rôten munt.
Swaz ie kein man zer werlte wunne enphangen hât,
daz ist ein niht, ich was gewert
sô helfeberndes trôstes, ach der lieben stunt!
Kein muot ez niemer mê durhdenket noch volsaget
waz lebender saelde mir was an ir gunst betaget.
mit leide liebe wart gejaget:
daz leit was vrô, diu liebe klaget.

Diu Minne endarf mich strâfen ruomes, zwâr sin darf:
swie gar ich umbevangen hete
ir klâren zarten süezen lôsen lieben lîp,
Nie stunt mîn wille wider ir kiusche sich entwarf.
wan daz sich in mîn herze tete
mit ganzer liebe daz vil minneclîche wîp.
Mîn wille was den ougen und dem herzen leit,

dem lîbe zorn daz ich sô trûten wehsel meit:
diu ganze liebe daz besneit
und ouch ir kiuschiu werdekeit.

Nu habe er danc der sîner frowen alsô pflege,
als ich der reinen senften fruht.
ich brach der rôsen niht und het ir doch gewalt.
Si pflac mîns herzen ie und pfliget noch alle wege.
ei swenne ich bilde mir ir zuht,
sô wirt mîn muot an fröiden alsô manicvalt
Daz ich vor lieber liebe niht gesprechen mac
al mînes trôstes wunsch und mîner saelden tac.
nie man sô werde mê gelac
als ich dô mîn diu liebe phlac.

II.

(Vyd. Feifalik, Wiener S. B. 372.).

Sît daz der winter hât die bluomen in getân,
der kleinen vogelîn süezen sanc
in walde und ouch in ouwen,
sô wil ich râten, dâ wir bezzer fröide hân.
swer volge mir der habe des danc.
die reinen süezen vrouwen
die sol man alle stunde
für bluomen ûf der heide sehen.
hei welch ein lebender ongenbrehen
swâ spilnde blicke bringent munt ze munde.

Nû dar dem mit dem kusse ein süezer umbevanc
nâch rîcher minne teil ergêt,
swer küre dâ für die rôsen,
für wâr des sinne müesten iemer wesen kranc,
mîn munt der lüste bî gestêt;
hei müeste ich mich erkôsen
mit der vil lieben eine,
diu âventiure würde laz,
der ich in sange ê mich vermaz.
daz müeste si vergeben mir diu reine.

Vil zarte süeze und iemer wol gewünschet wîp,
mîn trôst den ich ze fröiden hân
lît an dir klâre guote.
mich sol dîn hôchgezierter lôser lieber lîp
in keinen senden sorgen lân:

hilf mir ze hôhem muote.
wie wol mich des geluste,
sô sich ze lachen gab dîn munt,
daz ich in in der lieben stunt
so lachelîchen mir ze frõiden kuste.

III.

(Tamtéž).

‚Ez taget unmâzen schône.
diu naht muoz ab ir trône
den si ze Kriechen hielt mit ganzer vrône;
der tac wil in besitzen nuo
der trîbet ab ir vesten
die naht mit sîner glesten,
deist wâr, si mac niht langer dâ geresten:
wan ez ist zît und niht ze vruo,
daz man ein scheiden werbe,'
sus sanc der wahter, ‚ê daz sich geverbe
der tac mit sîner roete.
wol ûf, wol ûf, ich gan iu niht ze blîben bî der noete.
ich vürhte daz der Minne ir teil verderbe'.

Daz hôrte in tougener schouwe
ein êren rîche vrouwe
und ouch ir minnen diep der durch ein ouwe
was ritterlîchen dar bekomen.
si sprach ‚vriunt mîner wunnen,
der wahter wil niht gunnen
uns liebes, wan er wolde sîn bespunnen
mit miete, daz ich hân vernomen.
ez ist dem tage unnâhen.'
si stuont ûf und begunde gâhen
hin zuo dem wahter eine.
si sprach ‚wahter, nim silber golt und edelrîch gesteine,
lâ mich den zarten lieben umbevâhen'.

Er sprach, ‚ich bin gemietet.
gêt wider unde nietet
iuch frõiden, wan ich wolt daz ir berietet
mich; daz habt ir ûf ende brâht.
ich warne iuch swenne ez zîtet,
daz er mit fröiden rîtet.
swenne ich iu sage, sô hüetet daz ir bîtet
irn lât in dar er habe gedâht'.

si wart sô umbevangen;
er kuste ir rôten munt ir klâren wangen:
daz was der Minne lêhen.
liep unde lust die liezen sich dô wênig ieman vlêhen.
dâ daz ergienc dâ ist ouch mê ergangen.

Des Landgrafen Ludwigs des Frommen Kreuzfahrt.

(Vyd. von der Hagen).

etslîche wil der nennen nu
doch nicht gar mit namen sie,
als mir ein ritter nante die
der dâ was und iz wol sach
waz dâ ergienc, waz dâ geschach.
er was dâ kneht derselben zît;
ritters rehte gap im sît,
als ich die wârheit habe,
der edele êrlîche *Watzelabe*,
der vîrde kunic in Bêhem rîche,
der die krône sô lobelîche
unde sô gar volkumener trûc,
daz man noch zu redene genûc
hât von sîner werdikeit
die doch nimmer wirt volseit,
er was ein kunic von grôzer tât;
wie gar milticlîch er hât
sie gerîchet die des gerûchten,
unde sie sîn helfe sûchten.
Ûz voller hant er den gap,
ez waere Franke, Durinc, Swâp,
von wannen er ûz allen den landen quam,
sîn mîtte nîeman des ûz nam,
er inwolde begâben in
nâch der kuniclîchen wirde sîn.
waz ich habe sîner tugende vernumen,
wie gar ein herre er vollenkumen
was an al den têten sîn,
ob ich dar ûf mînen sin
wurfe mit vollem flîze gar
und sîn tûn wolde machen offenbâr,
der werlde het ich noch lange jâr,
und ich noch alle tage ervar,
wie gar manlîch er was ein man,
und waz êren er hât begân,
ich kunde des nicht zu ende kumen
ān dem hôhen, werden, frumen.

al sîner wirde tât
mit vollen er geerbet hât
kunic *Otacher* sînen sun:
wer gehôrte den ie dehein untât tûn?
den hât sîn hôch geborner art
sîn sûzez herze alsô bewart,
daz nie mislich gedanc
mit deheiner bôsheit dar under dranc.
er was der fumfte, der werdiclîche
kunic, der der Bêhem rîche
verrichte und trûc die crône.
sîn tûn vert in lobes dône
in der werlde wîte volkumelich;
al dâ hât er ûz lâzen sich,
wie gar kuniclîche
er lebete, wie milticlîche
was sîn leben, und ouch gap er.
wie gar unervorcht der
manlîche ellenthaft
an sînen vîenden mit kraft
den sige nam, und waz er hât
begangen hôher wirde tât,
dâ darf ich niht vil frâgen nâch,
almeist ich die selben sach
und hôrte die von wârer sage,
wie er an wirde von tage zu tage
ûf wûchs grôzlîche
und nam zû volkumelîche,
sô daz sîn name lebet immer:
sîn prîs mac verleschen nimmer.
an den sich ouch tegelîche
ûbete grôzlîche
sîn sun, der werdiclîche,
der sehste kunic der ouch daz rîche
verrichte sô ordenlîche,
dar an gote so lobelîche
diente und sich hete, alsô
wir lesen an dem ewangeliô,
‚er wirt gehôhet, swer sô nidert sich
selben', daz habet wêrlîch.
kunic sô dêmûtigen
bî gewalde sô gar gûtigen
allen lûten, ich wêne der nie
ûf erden sî geborn hie.
ûf von sîner kintheit
gûte mit der barmherzikeit,
vernunft, zuht, bescheidenheit,

gedult, senft, mûtikeit,
milte, voller tugende site
sîn vollig im gewahsen mite.
dô er was kumen zu fremder hant
(doch im gewarten rîche lant)
in kindes wesen, ich habe gehôrt
von im sîner clage wort
umb daz er niht zu gebene het:
wê im daz von herzen tet.
jâ erbôt die wâre milte an in,
und natûrlîch sô ist sie sîn
und nicht von gewonheit
noch von rûmreitikeit:
sîn hôhe art twingt gebens in
ouch daz sûze herze sîn,
daz sô gar reine gemût
ist den werden unde gût.
in hitziger liebe ger
gotes dienest vor zûht er
allen orden geistlîch;
in grôzer dêmût zu neiget er sich
nâch der himelminne gebote,
hât er liep sie in gote;
dirre sêlige *Wentzelabe.*
vil ich doch rede von im habe
von maniger werke tugende tât
die er ûf von kinde gewerket hât.
die wil ich hie lâzen nû,
dâ gehôrt ein ander mûze zû.
durch die sô grôze dêmût sîn
nu sehet wie got ûf zûhet in,
und bewîset an im besunder
die ubergrôzen wunder
sîner starken almehtikeit:
waz man singet, waz man seit,
von aller kunige têten list,
ninder daz geschriben ist,
noch ûf ertrîche hie
sô ist ez vernumen nie,
daz âne strîtlîche nôt
sô grôze rîche in menschen gebôt,
zwô crône, dar zû wîte lant
sich geben betwungen sîner hant,
als dem kunige *Wentzeszlao.*
den hât got hie gewirdet sô:
der *Bêhem* rîche von art ist sîn,
da endorfte man niht zû welen in.

durch sîne hôhe werdikeit
und sîner tugende manicvaldikeit
zu *Chaliz* dem kunicrîche
enphiengen in werdiclîche
die stete und gar die lantschaft.
zu *Gnesen* in voller wirde kraft
er wart gecrônet zu dem lande dâ;
und gar korzer frist dem nâ,
êr der ein jâr vol umme quam,
daz kreftige rîche *Ungariam*
dem furstentûm vil ligen zû,
die dem gewarten: wer sagt mir nû,
an wem daz si gesehen mêr?
alsô von dem mer biz an daz mer
ist er aber von der kristen diete
an voller gebiete,
den Urbatzen, Koltzen, Valben
den Tzoken anderthalben
Bulgêren und waz da lande sîn
an dem teile biz an *Chriken* hin.
hie mit wil ich daz legen nider
und mit rede kumen wider
an die manlîch gemûten
die der zît vor Âkers hûten
dô die heiden ûze der stat,
als mich der rede berichtet hât
ein ritter, unde er sagte diz
her *Ludewig von Medliz*,
geborn von Duringe lande.
zu Troppowe ich in erkande;
aldâ nâhen bî der stat
gar rîchlîch in behûset hât
der vierde kunic *Watzelabe*
von dem ich û gelesen habe.
er machte înheimisch in den gast.

Mülichs von Prâge reie.

(Vyd. Bartsch, Meisterlieder der Kolmarer Handschrift IV.).

Nu siht man aber beide
den anger und die heide
in manger hande leide.
waz rîcher ougenweide
ist verdorben in des meien cleide!
daz komt von des argen winters nît.
Der wil uns aber balde

betwingen mit gewalde
mit mangen rîfen kalde.
swaz bluomen vor dem walde
swaz ie lebt in freuden manicvalde,
daz muoz trûren gein der swaeren zît.
Fröu dich, du werder mannes muot,
dem wîbes güete wonet bî.
ir lieber gruoz gar senfte tuot,
swen si hie machent sorgen frî,
vil baz dann meien blüete.
wol im dem wîbes güete
erfreuwet sîn gemüete:
der lept in freuden früete
als er brunne in der minne glüete
swann er an den wîzen armen lît.

Swer hât sîn liep umbvangen,
dem ist sîn leit zergangen.
frou Saelde in hât umbhangen.
er darf niht sorgen brangen,
swâ ein rôter munt mit lichten wangen
im ein lieplîch lachen hât bereit;
Waz schât des winters twingen?
kan er nâch liebe ringen
mit hovelîchen dingen,
sô mac im wol gelingen,
nieman kan uns baz gemüete bringen
danne lieber frouwen wirdikeit.
Wer troest den werden mannes lîp
baz wan die reinen frouwen zart?
wol im der hât ein liebez wîp,
vor argem wandel wol bewart:
dem ist sîn leit verswunden
und ist ze mangen stunden
von ungemüete enbunden
und hât vil freuden funden
und ouch al sîn trûren überwunden.
got, waz lust an frouwen ist bereit.

Wîp ist der welt ein wunne,
wîp zieret für die sunne,
wîp ist der tugent brunne:
niemanz volloben kunne
wîp ist doch der ich des besten gunne.
fröut iuch des, ir wolgemuoten man.
Wîp kan mit lieben sachen
den senden trûren swachen;

wîp kan wol freude machen,
daz munt gein munt muoz lachen,
wîp tuot mannes herze in freuden wachen.
wîp kan leiten ûf der minne ban
Vil baz dann steine und allez golt:
des helfen mir die wîsen jehen.
ir werden man, sint frouwen holt,
sô mac iu heil von in beschehen,
von iren kiuschen lîben.
sie kunnent leit vertrîben.
man, welt ir frôlîch blîben,
sô dient den reinen wîben
diu sich in der minne hof lânt schrîben,
got nie lieber crêâtiure gewan.

Heinrich von Mogelîn.

(Vyd. Schröer, Wr. S. B. LV., 461).

Von der hêrschaft der erde.

I.

Dem wîsen louwen lop ûz mînes herzen mar
flûzt, sint ich milde vant in einem adelar;
des quam er ûf der hôchsten wirde stûfe.

Derselbe louwe drî natûren an im hât,
der tîr ein konc in trûwen volget milde phat,
sîn tôdes welf wect er in milde rûfe.

In rechter tât freis ist sîn mût,
ab nâch nâtûren loufe er entslâfe:
sîn ouge er nimer zû getût,
sîn frede wacht in swârer bruches strâfe.
Der trûwe ein sâm und wâr gericht,
wechst unde blût ûz sînes herzen tegil;
des hân im lop di welf getìcht,
dî er nam ûz des tôdes ingesegil.
Der armen mangel vrides hât in vollen wol genozzen;
sint daz des milden louwen lût
si hât behût
milde êre gnâde fride recht ist gar ûz im geflozzen.

Der meide crans.

1, 15. Ich lobe den keiser Karlen hô
durch schuld in allen landen wô
gesehen wirt mîn krankez ticht,

sint mich sîn gâbe hât gerîcht.
Wi daz mîn kunst unwirdic was,
doch milder er nâch gnâden maz.
Sîns arn und sîns louwen mût
lacht, wanne er adelîchin tût;
di dâ der keiser beide fûrt.
Dem wîzen louwen stêt gesnûrt
der sterz zwîvaldic in dem schilt;
der swarze ar in golt gefilt.
der louw bedûtit Bêmer lant
der ar zû Rôme milde fant . . .

2, 1. Den adelar werc sînes adels hât benant
den dî natûr in konic Johans herzen vant,
dar ûz der milde sâme quam gerunnen.
Fur wâr ich spriche sunder falsches lobes wân
daz solchen frede Aswêrus noch er Salomân
in ires rîches êren nî gewunnen.
Sîn fluc wît uber aller êren berc
in wîsheit ist gerichtet gein der sunnen,
im gibet der natûren werc
daz er sîn alder junget in dem brunnen.
Der trûwe ein sprinc ist er genant,
sûz unde sûr flûzt er nâch werkes lône;
dâ er den wâc des fredes fant,
dâ gulte sich des adelares krône.
lobe ich den milden adelar in des gesanges tîchte:
di milde sînes louwen mût
stêt lachen tût,
der anger heide berc und tal in frides milde rîchte.

3, 1. Des koniges lop von Rôm wirt nimer uberrîcht,
waz meister kunst ûz pinsel lobes varwe strîcht:
unrecht gewalt sîn frede hât gebunden.
Sîns louwen mût gelîche ist er Jonatas
und Judas Machabêus der der beste was,
wi sî in tât war ritters orden funden.
Kûsch reine milde sam Noê
dem got der werlde frede hât geswaren,
geloubic sam er Josuê
durch den die sunne loufen muste sparen.
In wârer gotes lîbe er ist
alsam was her Dâvît in sînem rîche,
untrûwe brach er ir genist,
sîn wîsheit ich er Salomân gelîche;
geislîch sam hêrre Jôsuas ist er zu allen stunden,

dêmûtic sam er Môisês
und Manassês:
in keiser Karlen herze dâ sind alle togende funden.
4, 1. Der vîrde keiser Karle was der wâre berc,
der kirchen schif mast segel und daz ganze werc.
des got sîn blût rîch êre wirde tage
uber alle dûtsche forsten wît gebreitet hât. . . . .
. . . .

Peter Suchenwirt.

(Vyd. Primisser).

XXXVII., 77. In Pehem maust der adelar,
hat er icht schier gerekchet:
chunich Wentzla, daz nempt war
eur flug die strekchet,
habt ir gehertet zu dem flug,
hebt eu auf die raise,
zeucht ein chaiserleichen zug
gen Rom durch manig praise.
seit ir ein römisch chunich seit,
und habt den nam auf erde.
hebet an, des ist wol zeit,
schaffet daz eu werde
preis und lob und wirdichait,
daz zirt wol eurn namen.
seit mendleich, milt und unverzait,
ir seit von chuniges stamen;
daz reich chainen chaiser hat
seit eurs vater zeiten.
tret an cheiser Charls stat,
so nennet man euch weiten,
daz ir daz reich und auch daz recht
mit treuen so besorget,
daz stet und fursten pleiben slecht,
und nicht dem unrecht porget,
also daz ir gut richter seit
den arm und den reichen.
ob eu got die genade geit,
so lebt ir wirdichleichen.

Dodatky a opravy.

Na str. 46 vypadla poznámka: O německé literatuře v Čechách vůbec srv. Martin v „Anz. f. deutsch. alterthum u. dtsche litteratur“ III., 107, a Friedjung „Karl IV. und sein Antheil am geistigen leben seiner Zeit“, Wien 1876.

Tamtéž mělo býti poznamenáno, že zájem Václava IV. o německé písemnictví dosvědčuje mimo známou německou bibli v Ambrasské sbírce ve Vídni velký a „opravdu císařský“ rukopis Willehalma (všech tří dílů) v téže sbírce, napsaný pro něho r. 1387 dle přípisu: Anno domini millesimo trecentesimo octogesimo septimo finitus et completus est liber iste videlicet Marchio Wilhelmus Illustrissimo principi et domino, domino, Wenceslao Romanorum regi semper Augusto, et Boemiae Regi domino suo gratisissimo. (Lachmann, Wolfram XXXV., Primisser, Die Ambraser sammlung, str. 278).

Na str. 120 dole škrtni *se*.
„ „ 121 v. 10 po slově „Erbiutet“ polož čárku místo tečky.
„ „ 121 „ 30 m. biutet čti bietet.
„ „ 126 „ 5431 m. mitte „ milte.

OBSAH.

